

آثري شهر جانان!

خلیم باغي

اڙي شهرِ جانان

حليم ياغي

سنڌ پبليڪيشن عمرڪوٽ

2004ع

حق ۽ واسطو شاعرو ت محفوظ

ڪتاب جو نالو	:	اڙي شهرِ جانان
موضوع	:	شاعري
شاعر	:	حليم باغي
تعداد	:	1000
پيو چاپو	:	اپريل 2004ع
ڪمپوزنگ	:	احمد سولنگي (پارس ڪمپوزنگ اينڊ پرنٽنگ ايجنسي حيدرچوڪ حيدرآباد)
چپائيندڙ:	:	سنڌ پبليڪيشن عمرڪوٽ
ملھ:	:	130 روپيا
چپيندڙ:	:	اين ڪي پرنٽنگ پريس گاڏي کاتو حيدرآباد سنڌ.

ARY SHAHR-E- JANAN

A Collection of Sindhi Poetry by Haleem Baghi

Quantity : 1000

2nd Edition : April 2004

Composed by : Ahmed Solangi (Paras Composing and Printing Agency Hyder Chowk Hyd.

Published by : Sindh Publication Umerkot

Price : Rs: 130

ارپنا

آئون پنهنجو هي سمورو پيار
جو پورهينو سفيد ڪپڙن واريءَ جي نالي
منسوب ڪريان ٿو.

ويون تو سان منهنجيون سڃاڻپون
مگر ايترو به نه مون کان ڇڄ

تنهنجي نانءُ سان جان غزل
ڪنهن شخص لکيا هئا غزل.

حليم باغي

روحل واءِ - امرڪوٽ

تاريخ 09 - 12 - 2001

سٺاءُ

7	بُعي ايڊيشن بابت
8	شاعر پاران
13	مهاڳ
27	غزل
73	نظم
135	گيت
141	وايون
151	بيت
159	دوما

ٻئي ايڊيشن جي باري ۾

ڪتاب 'اڙي شهرِ جانان' جو پهريون ڇاپو ڪيترين ۽ ڪهڙين ڏکين سان ڪيئن هٿن تائين پهتو. اها مونکي يا ڪجھ متعلق ماڻهن کي ٿي خبر آهي.

بهر حال ڪتاب اچڻ شرط اها هڪ ڏهن ۾ هئي ته ڪتاب کي بهتر ڪري اوهان جي هٿن تائين پهچائبو. ڪتاب 'اڙي شهرِ جانان' کي لائق پڙهندڙن جي تقاضا مطابق آڻي سگهيا آهيون؟ اهو فيصلو اسان جا لائق پڙهندڙ ٿي ڪندا.

محبت پاڻي من ۾ زندا روزيا جن وارو معاملو بڻيو آهي. ٿورائتو آهيان غلام. مصطفيٰ ساند جو جنهن پيار مان ڪتاب جا ڪجھ شعر سٺن اکرن ۾ لکي ڏنا.

پارس سته مير حق نواز ٽالپر مجتبار ناريجو عامر صديقي، اياز ڪاڪا ۽ جميل لاشاري جا ٿورا ڳائبا جن جي ڪوششن سان ڪتاب تيار ٿيو.

الله واهي

اوهان جو پرخلوص

حليم باغي

21 - مارچ 2004ع

شاعر پاران

شاعريء فنون لطيفا Fine Art جو اهو شعبو آهي جيڪو هر دل کي اٿساميندو آهي ۽ هر دماغ کي ڪجهه گهڙيون سوچڻ جو سامان مهيا ڪندو آهي هونئن به شاعري جيتري سوچ ويچار سان سرجي ويندي، اوتري ئي اها دل تي اثر انداز ٿيندي يعني انهيءَ مان ايئن نه سمجهڻ ڪپي ته ڪو شاعري دماغ کي متاثر ٿي ڪانه ٿي ڪري، شاعري پنهنجي ڪيفيت ۽ تاثير جي لحاظ کان دماغ تي به اوتروئي اثر انداز ٿئي ٿي جيتري دل تي. شاعري به ادب جي ٻين سڀني صنفن يعني افساني، ناول، ڊرامي، ليکڪ يا مضمون وغيره وانگر سماج جو اولڙو Reflection هوندي آهي. يعني شاعريءَ ۾ به اسان جي سماج جا عيب، ثواب، اوڻايون پوڻايون، خوبيون خاميون، چڱايون مڻايون، ڏک ڏاکڻا، تڪليفون، عذاب، مسئلا ۽ واراڻون ئي اظهار ٿيل هونديون آهن. سموري ادب ۾ ڪا به شي پاهران، گهڙيل يا Subjective يا موضوعي نه هوندي آهي انسان ذات جا سڀئي اهڃا، جدوجهدون، واقعا ۽ ڪيفيتون دراصل داخلي ۽ موضوعي قسم جون ٿي ٿيون سگهن. اهي سمورا مظهر Phenomena دراصل سموريءَ انسان ذات جا گهڙيل، اجتماعي ۽ معروضي Objective ٿيندا آهن. سمورا ڪلاڪار پوءِ اهي شاعر هجن يا موسيقار، ڳائڻا هجن يا مصور اداڪار توڙي ليکڪ پنهنجي سماج ۾ جيڪي ڪجهه به ڏسندا آهن انهيءَ کي پنهنجي مخصوص انداز سان اظهار ڪندا آهن.

سون به جيڪي ڪجهه لکيو آهي انهيءَ ۾ ڪوبه شڪ ناهي ته اهو سڀ اسان جي ماحول، گهٽ پوسٽ ۽ اونداهه جي دين آهي، اهو ته ٿي سگهي ٿو ته هڪ فنڪار پنهنجي ذاتي ۽ انفرادي انجمن، تڪليفن کي به ٻين ماڻهن جي دڪن ۽ تڪليفن سان Collectively گڏ ڪري پيش ڪري انهيءَ شيءِ جي شدت، انهيءَ احساس جي سطح هر فنڪار جي جدا جدا ٿي سگهي ٿي. تاهم اهو دڪم دردم اهڙيءَ تڪليف ڪا به ٻاهران آيل Outwardly نه ٿيندا آهن پر اهي سڀ مظهر اسان جي سماج ۾ هوندا آهن. فنڪار جي تيز نظر چمڪندي آهي ته ان مسئلي يا ان مظهر ۾ جان پئجي ويندي آهي، سمورا نقاد ۽ تاريخدان متفق آهن ته 'مارئي' ٿي ٿيل واردات پٺاڻيءَ جي دور کان به ڪافي اڳ جي آهي پر 'مارئي' جي ڪردار جي عظمت، حب الوطنيءَ پنهورن سان پرڀت وارا نڪتا پٺاڻيءَ جي قلم جي ڇمڪ سان ئي دنيا جي اڳيان پٺاڻيا، وارث شاهه جي 'مير رانجهه' واري ڪٿا ۾ خود وارث شاهه جا ڳوڙها شامل نه ٿين ها. دنيا جا سمورا اديب ۽ شاعر هميشه انهيءَ ڳالهه جا قائل رهيا آهن ته:

خوشتر آن باشد که سردلبران

گفته آيد در حديث ديگران.

يعني سٺو ته اهو ئي آهي ته محبوب جو راز هميشه ٻين ماڻهن جي ڳالهه جي روپ ۾ پيش ڪيو وڃي.

دراصل وارث شاهه پاڻ هڪ معزز خاندان جي چوڪريءَ 'پاڳ پيريءَ' سان پرڀت جي پنڌڻن ۾ ٻڌجي ويو ۽ هير جي روپ ۾ وارث شاهه جا پنهنجا وڇوڙي جا ورلاپ هڪ ٻي مثال ۽ هڪ لاسيڪي ڪٿا جي روپ ۾ ماڻهن جي اڳيان آيا، چون جو تصدق سر وارث شاهه ايتري دل پذير ۽ موثر انهي ڪري ٿي

اڙي شهر جانان

سگهي جو وارث شاه ان کي پنهنجي دردن جي زبان ۾ دنيا اڳيان
پڌرو ڪيو، دراصل سڀ Classics ڪلاڪار جي اندروني درد مان
ٿي جڙندا آهن. ڪردارن جي منهن مان ڪلاڪار پاڻ مخاطب
ٿيندو آهي ۽ بس.

ڪابه ديدنه ور غواص جي نظر ٿي سمنڊ جي گهرائيءَ ۾ لڪيل
موتيءَ کي ڳولي لهندي آهي.

مون به جيڪي به لکيو آهي انهي ۾ ڪوبه شڪ نه آهي ته اهو سڀ
اسان جي مخصوص ماحول گهٽ پوسٽ ۽ اوندهه جي Ditto Copy
آهي انهي ۾ رنگ، شدت، احساساتي سطح منهنجي پنهنجي
آهي باقي سماج ۾ جيڪي ڪجهه وهي واپري پيو، جيڪي ڪجهه
تي رهيو آهي منهنجي شاعريءَ ۾ به انهي جو ئي اظهار آهي ۽ بس.

آئون تمام گهٽ لکندو آهيان منهنجو دوست مظهر لغاري
چوندو آهي ته ماڻهو جيڪڏهن لکي ته هن جيڪا پنهنجي لکڻيءَ
جي سطح رکي آهي ان کان مٿي لکي يا گهٽ ۾ گهٽ ان کي
برقرار رکي باقي انگ پوري ڪرڻ جي لاءِ ڪن ڳڻائڻ جي لاءِ نه
لکي. آئون به سندس انهيءَ خوبصورت راءِ سان متفق آهيان.
ماڻهو لکي ته واقعي روح کي گرمائڻ واري ڪا شيءِ ٿي لکي ورنه
پوڙمارڻ کان سنو آهي ته ڇپ رهجي.

آئون ايتريءَ شدت ۾ جذباتي گرمي ۽ احساساتي ڪيفيت کڻان
آڻيندو آهيان جو منهنجي لکيل شيءِ ماڻهن تي ڪجهه اثر انداز
ٿيندي آهي؟ ته آئون سمجهان ٿو ته انهيءَ ڳالهه ۾ به منهنجو
پنهنجو ذاتي ڪمال ڪونهي، منهنجا سمورا ڪردار ايترا ته
سگهارا آهن جو انهن جي شايد شان، اسلوب ٻولي ۽ لهجو از خود
انهن ڪردارن جي طرفان ٿي مون کي حاصل ٿيندو آهي
منهنجي شاعري جي ٻوليءَ تي به منهنجي ٻڌندڙن ۽ پڙهندڙن

کي ڪجهه اعتراض آهن ته اها پراڻي سنڌي متروڪ ٿي ويئي آهي ته انهي جي جواب ۾ آئون اهوئي چوندس ته اها ٻولي اسان جي شهرن ۽ ماڊرن انگريزي گزيده خاندانن مان متروڪ ٿي ويئي هجي ته هجي اسان جي وامڻن وٽائن، ڪيٽن، ولهارن، جهنگلن ۽ ٻيلن ۾ اها ٻولي اڃا به استعمال ٿي رهي آهي. لسانيات جي ماهرن Linguistics ۽ تعليمدانن جي Educationists جي راءِ ته اها ئي آهي ته پمراڙين ۽ جهنگلن جي ٻولي معياري Standarized ۽ مستند Authentic هوندي آهي.

ڪتاب جو دير سان ڇپجڻ به هڪڙو وضاحت طلب نقطو آهي هن دير ٿيڻ جو سڀ کان وڏو سبب ڏاڍو ڪل جوڳو ۽ ناقابل يقين سبب آهي، اهو ايئن ته زندگيءَ جي سڀني معاملن ۾ آئون لاپرواهه رهيو آهيان ۽ منهنجي انهيءَ سموري لاپرواهيءَ جو سڀ کان گهڻو اثر منهنجي شاعريءَ جي تخليق ۽ ڇپجڻ تي پيو آهي. مسودو يعني ڊائريون ۽ ڪاپيون اڄ کان ڏهه يا ٻارنهن سال اڳي منهنجي دوست حفيظ قريشيءَ جي حوالي ڪري ڇڏيم ۽ وڪريل سڪريل مواد دراصل مون کان پاڻ به سمجهڻ جي نه پئي سگهيو. حفيظ صاحب پنهنجي نيمن وارن ڦٽن، قانوني چڪرن ۽ گوناگون مصروفيتن ۾ ايڏو ته ڏل هو جو ٻئي پاسي (ڪتاب جي ڇپائي ڌيءَ) توجهه به نه ڏيئي سگهيو ڪتاب جو سمورو مسودو به واپس نه ڪري، مون جهڙي سست ۽ وسيلن کان پالهي ماڻهو لاءِ حيدرآباد جا چڪر ۽ سندس گهر جا ڦيرا ايڏا ته ٽڪائيندڙ ثابت ٿيا جو انهن چڪرن جو جيڪڏهن وچور ڪرڻ ويهيو ته زندگيءَ جا ڪجهه ٻيا ڏينهن به لنگهي سگهن ٿا.

نيٺ آسرا لامي جيڪا شاعري مون کي ياد هئي يا دوستن همت ڪري مت ڪئي اها ٿوري ئي سمهي سمهڙي سنگت جي پاڻيءَ

گلاتي ڳنديو پڻو اٿم. يا آڳ لاتي اٿم. اميد ته دوست انهي ڳالم
کي ڏيان ۾ رکندا.

تلهي ۾ ٿوري ويچاريءَ سان وڙ ڪيو. (شاه)

منهنجي شعر گوئيءَ جون خبرون مشاعرن، گڏجاڻين، دوستن
جي ڪچهرين، ادبي ويهڪن ۾ گردش ۾ انهيءَ جي ڪري آيون
جو آئون سمجهان ٿو ته مون کي سنڌ يونيورسٽيءَ جو اسٽيج مليو.

سنڌ يونيورسٽيءَ سنڌ جي ساڃاه ۽ ضمير جو هر دور ۾ Nucleus
رهي آهي تنظيم ڇيون جنرل باڊيز ادبي ميڙاڪا توڙي
مختلف ڊپارٽمينٽس جي رنگارنگ تقريبن جي ڪري ٿي
منهنجي شاعريءَ پوري سنڌ جي دوستن جي ڪن تائين پهتي.
انهن پنهنجي دامن ۾ منهنجي ٻولن کي پيار ڏنو. آئون سمجهان
ٿو ته اهو سندن حسن ظن آهي نه ته آئون ته پنهنجي ذات کي :

ڪٽڻ واريءَ ڪٽيو ٿلهو ۽ ٿورو

ٿلهو ۽ ٿورو سمجهان ٿو سڀني وضاحتن کان پوءِ به آئون
سمجهان ٿو ته دوستن جي اڳيان هڪڙي مخصوص ڪردار يعني
'سفيد ڪپڙن واريءَ' جي باري ۾ سنگت اڪثر ڀڄندي رهندي
آهي ته اها ڪير آهي؟ سندس نالو ڇا آهي؟

ته آئون سمجهان ٿو ته انهيءَ ڪردار کي هڪڙو 'فرضي يا خيالي
ڪردار' سمجهيو وڃي ته بهتر. ڇاڪاڻ ته ڪجهه ڳالهيون اسان
جي سماج ۽ گهرن جي سکون کي برقرار رکڻ جي لاءِ لڪائي
رکجن ته بهتر. ڇاڪاڻ ته اهي ڳالهيون اسان جي سماج جي
هاضمي تي نٿيون لڳن خاندان اجڙي وڃن ٿا انهيءَ ڪري انهن
ڳالهن کي ڦلهوريون وڃي ته بهتر.

حليم باغي

مهاڳ

جوڳيءَ تي جڙاءُ نسوروئي نينهن جو.

هي 1977ع جي پڇاڙي جي ڳالھ آهي جو آئون عوامي جمهوريت جي قيدخاني ۾ ٻه سال گذارڻ کان پوءِ ڳوٺ پهتو هوس جتي هڪڙي دوست جي دعوت ۾ امرڪوٽ جي ڪنهن ننڍي عمر واري شاعر جي ڳالھ نڪتي. ڳالھ سان گڏ مون کي ان شاعر جا ٻه بيت ٻڌايا ويا جن مان هڪڙو هي بيت هو:

مون کي پُر ۾ پانءُ آئون پڪي آڳ جو

جتي سڄي منهنجي رانءُ ات ٿانڀن ۾ ٽاڪوڙو پوي.

آئون ان بيت جي پختگي کان ۽ تخيل جي پرواز کان ايڏو متاثر ٿيس جو مون يڪدم دوستن کان ان شاعر جو نالو ۽ ڳوٺ پڇيو مون کي ٻڌايو ويو ته نالو عبدالعليم باغيءَ ۽ ڳوٺ روجل واءِ روجل واءِ کان آئون چڱي طرح واقف هيس جو منهنجو ڄمونو دوست ۽ شاعر چمن دريدر ان ڳوٺ جو هو ان سان گڏوگڏ جيل ۾ مون ڪنڊڙيءَ وارن جو ڪلام نالي ڪتاب پڙهيو جنهن ۾ اهو ڄاڻايل هو ته روجل فقير زنگيجو اصل امرڪوٽ جي ڀرسان روجل واءِ ڳوٺ جو رهاڪو هو ۽ ڳوٺ تي نالو به روجل فقير جي ڪري ئي پيو انهي ڪتاب ۾ مون روجل فقير جي سٺو مراد فقير جو هڪڙو شعر پڙهيو هو:

ورسي پٺ پڊمات جا پن پئي مالار

ڏٺي منهن ميهان ڏکيا ڏينهن نه ساريان.

۽ انهي مراد فقير جو هڪڙو سرائڪي شعر هو جيڪو مڊ

خان پٺاڻ جي حملن تي هن چيو هو:

ماري مدد کون دور ڪرو ڇوڙ وڃي يهودي پڙيد ميان
ان ڪتاب پڙهڻ وقت مون پنهنجي دوست پليٽنو فقير
کي سينٽرل جيل ڪراچي مان هڪ خط لکيو جنهن ۾ اها
حقيقت لکي موڪلي هيم هُن جواب ۾ لکي موڪليو ته جنهن
شيءَ کي اوهان 'پدمات' لکيو آهي اها مني 'پڙمات' سڏجي ٿي ۽
روحل واءِ جي بلڪل ڀرسان روحل فقير جي ڇلي واري جڳهه
انهي ايراضي ۾ آهي ته باغيءَ سان منهنجو پهريون تعارف
سندس بيت ۽ روحل واءِ جي ذريعي سان ٿيو. آئون جيڪو
امرڪوٽ کان تقريبن 15 سال ڪڍجي حيدرآباد جي علمي،
ادبي، سياسي ۽ فڪري فضا ۾ ان دور جي بهترين شاعريءَ جي
آنچل جون اڏارون ڏسندو رهيو هوس ۽ مون کي اهو تصور ٿي نه هو
ته منهنجو ڏڪاريل ڏيهه شاعريءَ جي ميدان ۾ ايڏو زرخيت ۽
سانوڻ جي ڪڪر جهڙو دلڪش ٿي سگهي ٿو پر ان سال ٿر وڻو
هو آسمان تي بادل جل پرين وانگر ناچ ڪندا ٿي رهيا ۽ وليون
وڻن سان ائين ويڙهجي ويون هيون جيئن سالن جا سڪايل پاڻ ۾
بڪجي ويندا آهن اتي نه صرف نشيليون نگاهون ۽ ڪڪوريل
پانهون هيون پر اها شاعري به تسرجي رهي هئي جنهن شاعريءَ
کي اڳتي هلي نه رڳو سنڌ جي آڪاش ۾ پکڙجڻو هو پر سمنڊ جي
گهراڻي جهڙي دل رکندڙ جي، ايم. سيد جي سيني ۾ به پنهنجو
آڪيرو اڏڻو هو ۽ هو سدائين باغي جو اهو شعر پڙهندو هو ته:

رت ديس تنهنجي رام ۾ ڦڙو ڦڙو ٿي وهي وڃي،

تنهنجو به نصيب ٺهي وڃي، منهنجو به قرض لهي وڃي،

ان شجر جي خالق سان آئون ڪهي وڃي روحل فقير جي

آستاني تي مليس انتماڻي سادو پر ڪا ڪا سادگي مٿرادو ٿيندي

آهي ۽ ڪا ڪا فطري هوندي آهي بلڪل خدا جي تخليق جهڙي، جنهن ۾ ڪيئي زونقون رنگ پکيڙينديون آهن ڪيئي جلوا جنمار ڪندا آهن ڪيئي تجلا جهرمر جهرمر جرڪندا آهن. سادي مڃڻ سان گڏ هو انتھائي غريب گھراڻي جو يتيم فرد هو پر تاريخ ۾ ڪي ڪي غريب ۽ يتيم ٻار قومن جي فڪري ۽ مادي زندگي تي ان مت اثر ڇڏي ويندا آهن. پر شرط اها آهي جو ان غربت ۾ خوديءَ ۽ يتيميءَ ۾ خود اعتماديءَ هجي ان جا مون وٽ ٿو. مثال آهن حضرت محمد ﷺ جيڪو غريب ۽ يتيم هو جنهن ۾ يا جي تبديلي ۾ سڀ کان مٿاهون ۽ اهم ڪردار ادا ڪيو آهي جو اڄ يورپ ۽ آمريڪا جالڪڪ (دنيا جا سٺو وڏا ماڻهو) نالي ڪتاب لکن ٿا ان ۾ پهريون نمبر حضرت محمد ﷺ کي ڏين ٿا ٻيو مهاڻا گانڌيءَ جنهن جي مرڻ وقت سندس ڪل ورثو اڍائي ڀاڻوڻو هو ان کي به اڄ ويهين صدي جو آئينسٽائن کان پوءِ وڏو ڪردار ڏنو ويو آهي. ٽيون جِي. ايم. سيد جنهن منهنجي خيال ۾ سنڌ جي هزار سالن ۾ جيڪو فڪري ۽ ذهني انقلاب پيدا ڪيو آهي ان جو تاريخ فيصلو ڪندي. آئون باغي کي انهن تنهي شخصيتن سان پڙتيان نٿو ۽ نه ئي مقابلي ۾ آڻڻ ٿو چاهيان پر حقيقت هي آهي جو ٿر جي هڪڙي جهوپڙي ۾ جنم وٺندڙ هن يتيم ٻار جي شاعريءَ جيڪڏهن شيخ اياز پڙهي ها ته شايد سامهه جي آخري هڪڙيءَ وقت هو اهو ضرور چوي ها ته منهنجي وڃڻ تي مايوس نه ٿيو مون کان پوءِ حليم باغي ويٺو آهي. پر شايد شيخ صاحب صرف سنڌي جا ڇپيل ڪتاب ۽ رسالا پڙهندو هو پر بدقسمتي سان حليم باغي جو ڪتاب اياز جي زندگي ۾ ڇپجي نه سگهيو هو ۽ نه ئي ساڙ سڙين اديبن ’ڏيئا ڏيئا لات اسان‘ ۾ باغيءَ جي شاعريءَ شامل ڪئي جنهن جو مهاڳ به شيخ اياز لکيو هو.

بحر حال پهرين ملاقات کان پوءِ آئون باغيءَ جني شاعريءَ ۽ سندس شخصيت جي جادو ۾ منڊجي ويس ۽ اهو جادو جو منڊ اڃا تائين منهنجي جيءَ ۽ جند کي جڪڙيو ويٺو آهي. باغي جي شخصيت ۾ مون کي هن جا جاندار ٽمڪ ڏاڍا وڻندا آهن اهي ٽمڪ ڪڏهن ڏياري جي ڏيئي جيان ڀرندا آهن ڪڏهن ميخاني ۾ جام وانگر ڀرندا آهن ڪڏهن نفيس مهنديءَ رتن پيرن جي رقص جو استعارو بڻجي ويندا آهن ۽ ڪڏهن زندگي جي اماڻ ڏوڙ تي پوندا آهن جنهن تي خالق ڪائنات خود فخر محسوس ڪندو آهي.

انهن ٽمڪن مان مون کي لڳندو آهي ته باغيءَ کي زندگي سان بي انتها پيار آهي، رڳو پنهنجي زندگي سان نه پري پوري انسانيت جي زندگي سان، ان سان گڏوگڏ سنڌ جي زندگي سان، سنڌ جي مارو ماڻهن جي زندگي سان پيار آهي جنهن کي هو پنهنجي لازوال ذات ذريعي محرومين، مايوسين مان ڪڍي محبتن ۽ مسرتن جي ساگر ۾ ترندڙ مڇين وانگر بڻائڻ چاهي ٿو يعني پنهنجي خواهش آهي ته باغيءَ جي زندگي سان محبت ڪڏهن به ختم نه ٿئي زندگي جيڪي بهارن جا ڳاڙها ڳپ پيدا ڪندي آهي. محبتن جا ميلا مڇائيندي آهي ۽ مقتلن جا ميدان سينگاريندي آهي.

شاعري ڇا آهي؟

انگريزي ۾ ڏاڍو مختصر لفظ آهي Poetry، هندي ۾ ڪويتا، پر عربي ۾ جنهن ٻولي جو اهو لفظ آهي شاعري، اها گهڻ معنائون لفظ آهي مثال طور عربي ۾ وار کي شعر چوندا آهن. جڻو جي داڻي کي شعير چوندا آهن. سمجھ کي شعور چوندا آهن، يعني اسين انهي تنهي لفظن کي مجموعي طرح ملائي

جيڪڏهن ڪو هڪڙو مفهوم ڪڍون ته اهو ٿيندو اهڙو خيال
 جيڪو محبوب جي وار وانگر سٺو هجي ۽ جڻو جي داڻي وانگر
 ته سان ڍڪيل هجي ۽ انساني سمجھ جي اعليٰ ترين شڪل وارو
 هجي، ان ڪري آئون شاعري جي تعريف ڪندو آهيان ته محبوب
 جي وار جهڙو خيال ۽ لباس ۾ ڍڪيل جسم جهڙو تصور ۽ فڪري
 بلندي جو اپ تائين اڏندڙ عقاب آهي، اهي ۲۲ شعر تخليق ٿيندو آهي،
 عربي ۾ شعر جي اها اهميت آهي جو قرآن شريف جي
 آيت ڪي صحيح يا غلط مڃڻ جو مڃيار انهن وٽ گمراهه شهزادي
 جو ڪيس آهي، جيڪڏهن ان جي شعرن سان قرآن جي آيت
 پيٽجي اچي ته صحيح آهي نه ته غلط آهي، شاعري اسان جي نه رڳو
 جذباتي زندگي ٺاهي ٿي پر اسان جي زندگي کي بارونق، بهادر
 ۽ پاڻ اڀرڻ واري جذبي سان مالا مال ڪري ٿي آئون سمجهان ٿو
 ته ايشياڻي ماڻهو ۽ آفريڪي پڻ جيڪڏهن زنده آمن ته سياستدان
 جي ڪوشش کان وڌيڪ شاعر جي شاعري وسيلي آمن هتي مون
 کي هڪڙي ويٽنام جي شاعر جي شعر جو مفهوم ٿو ياد اچي
 جيڪو ويٽنام جي جنگ دوران لکيو هو ته:

اسان پنهنجي شاعري لکي گوريبلن جي ڪينسن ۾ وجهي
 جنگ تي موڪليندا آهيون ۽ پوءِ دعا گهرندا آهيون گوريبلن جي
 ڪينسن ۾ پيل شاعريءَ جي سلامتي جي، جن ۾ اسان جي
 شاعريءَ پيل هوندي آهي، ڇو ته جيڪڏهن شاعري سلامت موٽي
 آئي ته گوريبلو به سلامت موٽي ايندو پر جيڪڏهن اهو ڪيسو تباھ
 ٿي ويو ته اهڙي شاعري شايد اسپن وري ٻيهر لکي نه سگهون.

اسان جي سنڌ جي سرزمين ويدن ویدڪ دور کان وٺي
 شاعري جي ذريعي زندهه رهي آهي ۽ اسان جي سڃاڻپ به ان
 شاعريءَ جي ذريعي آهي، هندوستان جي عالم وزيراعظم جواهر

ڪا ڪا سرزمين شايد شاعريءَ جي نسرڻ ۽ نڪرڻ جي لاءِ .
 انتهائي موزون ۽ زرخيز هوندي آهي. ان سلسلي ۾ ڪنهن وقت
 عرب ۽ ايران شاعري جي وهڪري جا ٻي پناهه درياهه مٿا. پر پوءِ
 پختون خواه سنڌ ۽ بنگال شاعريءَ جي لاءِ وڏا اهم ثابت ٿيا
 خصوصن لوڪ شاعريءَ جهڙي پختون خواه ۽ سنڌ جي ريگستاني
 حصي ۽ بنگال مان اڀري اهڙي شايد ئي ڏکڻ ايشيا جي ٻين
 علائقن ۾ اڀري ۽ آسري سگهي هجي. اسان جي ٿري لوڪ شاعري
 تي راجستاني شاعري، جوناڀيان اثر لاڳاپو رهيو آهي، هونئن به
 پٽائي جي شاعري ۾ به اهي سرانتهائي خوبصورت جماليات سان
 ڀرپور ۽ نفيس احساسن جا ٻي مثال هونا آهن.

آئون سمجهان ٿو ته جمالياتي نقطه نظر سان ٿر سان
 لاڳاپيل شاعري جو مقبالو ڪو سر ڪري سگهي ٿو ته اهو سر
 سامونڊي آهي، اياز به جيڪا شاعري ٿر جي حوالي سان تخليق
 ڪئي آهي ان جو حسن تخليق جي بلنديءَ احساسن جي نزاکت
 ۽ لفظن جو جڙاءِ ايڏو ئي من موهندڙ آهي جيئن من موهندڙ
 شيخ اياز جو آواز ۽ سندس اکين جي چمڪ هوندي هئي ۽ اياز پاڻ
 ٿر جي نامعلوم ڪهڙي شيءِ کان متاثر ٿي اهو چيو ته مون
 جيڪڏهن ٻيو جنم ورتو ته منهنجو اهو جنم ٿر ۾ هوندو ۽ اسان
 جي هن دور ۾ سر موڙ شاعر حليم باغي جي ذهني خوشقسمتي
 آهي ته هن ٿر جي دنگ تي جنم ورتو.

ان ڪري سندس شاعري ۾ سڀئي رنگ ۽ دنگ موجود
 آهن جيڪي ڏکارن ۾ به ٿر جي زندگي کي ڪاٺي ڀرپور معنيٰ ۽
 مقصد بخشين ٿا. آئون سنڌي شاعريءَ کي سنڌي ادب جي
 تاريخ جي حوالي سان چئن دورن ۾ ورهايان ٿو.

پهريون دور مٿين ڪريم ۽ قاضي قادن کان شروع ٿي

خليفي نبي بخش تائين پهچي ٿو. اهو دور اسان جي شاعريءَ جي شاندار بامقصد روح جي تازگي ۽ دماغ جي توانائي سان ڀرپور آهي. جنهن دور جي شاعريءَ اسان جي ماڻهن کي مايوسين ۾ به پراميد رکيو آهي شڪستن ۾ به فتح جي تعبير ڀڄندڙ خواب ڏيکاري. حملن وقت همت ۽ حوصلو بخشيو ۽ انهي دور جو سرواڻ بنا ڪنهن شڪ جي گنجائش جي لطيف سائين آهي ۽ ٻيو دور سچل سائين ۽ مصري شاهه جي وفات کان پوءِ شروع ٿئي ٿو جيڪو ميرن جي حڪومت تهذيبي اثرن ڪري فارسي عروز ۽ بحرورن تحت شروع ٿيو ان دور جا شاعر ثابت علي شاهه کان وٺي فيض بخشاپوري تائين رهيا آهن ۽ ائون سمجهان ٿو ته ان دور ۾ ان قسم جي شاعري جو فيض آخري شاعر هو ۽ شاعري جو ٻيو دور ڪشچند بيوس ۽ فاني کان شروع ٿيو جو پابند شاعر جو دور آهي پر انهي جا موضوع، ترڪيبون، تشبيهون، استعاره، اشارا سڀ سنڌ جي سرزمين جا آهن جيتوڻيڪ انهي دور ۾ قليچ بيگ جهڙا يگانہ شاعر به هئا پر قليچ جي شاعري ۾ اهو رنگ نه پر جي سگهيو جيڪو بيوس عزيز فاني ۽ سانگي جي شاعري ۾ موجود آهي پر انهي دور ۾ ابتدائي شاعرن نئون ولولہ نوان امنگ، نوان رس ۽ چس ۽ خيالي بي پناه وسعت جيڪا اياز تنوير جي ابتدائي شاعري کي ڇڏي اياز نياڻ شمشير ۽ امداد تيار ڪيا ۽ انهي سموري دور جي شاعرن جو سرموڙ ۽ قابل تقليد شاعر شيخ اياز هو پر انهي دور جي شاعري ۾ ڪجهه نالا اهڙا به آهن جنهن اياز جهڙي قداور شاعر جي موجودگي ۾ به ٻولي جو استعمال شين جو جڙاءُ لهجي جي انفراديت ۽ ترنم الڳ رکيو انهن مان نياز همايوني، تنوير عباسي، بردو سنڌي، شمشير الحيدري، امداد حسيني نمايان آهن.

اسان جي شاعريءَ جو ٽيون دور جيڪو استاد بخاري،
 راشد مورائي، مير محمد پيرزادي، تاج ۽ خاڪي جويي، اياز گل ۽
 اڊل سومري، بلبل ڪورائي ۽ سائينداد ساند، ابراهيم منشي ۽
 سرويج سجاولي واري ٽهي تي مشتمل آهي.

ان دور جي شاعرن مان ڪنهن به هڪ کي ٻي کان
 مٿانهون درجو ڀڻ مناسب ڪونه ٿيندو ڪي رومانٽڪ شاعري جا
 بادشاهه آهن ته ڪي قومي شاعري جا سپر سالار ۽ ڪجهه سماجي
 منظري نگاري جا پڳدار ۽ ڪي عشقي شاعري جا گهوت ان موت
 آهن ۽ ان دور جي سموري شاعري مون کي حسن درس جي شعر
 وانگر لڳندي آهي ته:

ساري سنڌ سڙين جو پاڇو

۽ اسان جي شاعري جو چوٿون دور هن اڀاڳي ڌرتي تي
 منحوس ماڻهن تي پاڇاهي کان پوءِ شروع ٿئي ٿو ان دور ۾
 ڪيترائي نالا شاعريءَ جي افق تي جر ڪندا ۽ چلڪندا نظر اچن
 ٿا ۽ جيڪڏهن آئون انهن جا نالا لکڻ شروع ڪيان ته شايد هڪڙو
 ڪتاب رڳو نالن سان ڀرجي ويندو. پر ٻن ٽن شاعرن جا نالا آئون
 ضرور ڪٽندس تن ۾ مظهر لغاري، اقبال رند، سعيد ميمڻ ۽ حليم
 باغي حقيقت ۾ ٻيا شاعر جيڪڏهن سانجهي ٿاڻي جا ستارا آهن
 ته باغي ان دور جو قطب نما آهي. ان ڪري ٻين جي شاعري جو
 گهڻو دارو مدار مطالعي تي آهي پر باغي جي شاعري ٿر جي
 ماڻهن جي مزاج مطابق مشابھت جو پندار آهي ان جو مطلب اهو
 انهي ته باغي وٽ مطالعو نامي آئون سمجهان ٿو ته انهي دور جي
 شاعرن مان شايد ئي ڪو شاعر باغي جهڙي انگريزي ڄاڻندو
 هجي يا هندي ٻولي سندس لپي ۾ پڙهي سگهندو هجي. هن جي
 مطالعي ۽ مشاهدي گڏجي سندس شاعري کي ڏروپتي جي

ساڙهي جو روپ ڏيکاري ڇڏيو آهي، جنهن کي ڪيترو ڪوليندا وڃو
 پر آخري ڇيڙو درويشتي جي بدن تان نه هٽندو آئون پاڻ ڪڏهن
 ڪڏهن باغي کان سدس شاعري سمجهڻ جي ڪوشش ڪندو
 آهيان حالانڪه آئون انهي غلط گمان ۾ آهيان ته مون سنڌ جي
 تاريخ کافي پڙهي آهي مون ڪڏهن شهيد احسان ميمڻ تي
 سندس لکيل مرثيو پڙهيو ته ان مرثيي جي هڪ ست تي آئون
 منجهي پيس.

تو جي ڳاڙها جوڙا پاتان نگر شهر ۾ نير مهانگو
 ڳاڙهو جوڙو پائڻ ته شهادت جو استعارو آهي ۽ شهيدان
 تي ماڻه ڪيو آهي ۽ ماڻه جو لباس اسان وٽ ڪارو هوندو آهي
 پوءِ نگر شهر ۾ نير مهانگو ڇو ٿيو مون سليم کان اهو پڇيو؟
 ته هن چيو سنڌ ۾ سمن جي دور تائين ماڻه جو لباس نيرو هوندو
 هو ۽ ظاهر ڳالهه آهي ته گهڻا ماڻهو نيرا ڪپڙا پائڻ شروع ڪن ته
 نيرو رنگ مهانگو ٿي ويندو اها مون کي خبر نه هئي ۽ هن
 انڪشاف جي گهڻي ادبين کي به خبر نه هوندي، ان طريقي هن
 پنهنجي شاعريءَ ۾ بني پناه اهڙا ۽ ايترا ٿري لفظ ۽ محاورا ۽
 تشبيهن ڪتب آنديون آهن جو انهن لفظن، ترڪيبن ۽ تشبيهن
 کي استعمال ڪرڻ سان هو ٿر جي تهذيب جي زندگي جو سموري
 سنڌ ۾ ترجمان بڻجي ويو آهي، ان کان سواءِ مون جيئن چيو
 آهي ته هو اهڙي دور ۾ شاعري جو افق تي قطب نما ٿي اڀريو
 ڪڏهن هن اڳي پون تي منحوس ماڻهن جي پاڇاهي هئي ان
 ڪري هن جي شاعري ۾ مزاحمتي شاعري جو عنصر وڌيڪ آهي
 مزاحمتي شاعري اسان وٽ نئين شيءِ نه آهي، ڀاڳويان کان وٺي اياز
 تائين ۽ اياز کان راشد مورائي تائين اسان وٽ مزاحمتي شاعري
 جو رني ڪوٽ موجود آهي، انهن مان هر هڪ جو انداز پنهنجو

پنهنجو آهي يعني امي سمورا شاعر اسان جي سرزمين جي
 تهذيبن جي سرحدن تي بيٺل اهي سروچ سپاهي هئا جن جي
 تير هٿن، تلوار واهن ۽ پالا اڇلائڻ جو انداز پنهنجو پنهنجو هو.
 مثال طور ون يونٽ واري دور ۾ اسان وٽ ائين مشهور ٿيو ته اياز
 ڌرتي جو شاعر آهي، نياز سنڌ جي تاريخ جو شاعر آهي ۽ تنوير
 سنڌ جي تهذيب جو شاعر آهي. اياز پنهنجي شاعري ۾ کمزور
 لفظن کي به پنهنجي ذات وسيلي شهبازن جا پر ۽ شينهن جي دل
 عطا ڪندو هو ۽ نياز طاقتور لفظن کي به وڻ ڪنڊا جون ٺاڻيون
 نگاهون بخشيندو هو ۽ تنوير پنهنجي ڪيڏاڻن ۾ شهيدن جي
 رت ۾ مهنديءَ جي خوشبو پکيڙيندو هو ۽ ساڳي صورتحال
 باغ ۽ دور جي شاعرن سان به آهي هن دور جي شاعرن
 اشاراتي زبان ۽ علامتي انداز وڌيڪ اختيار ڪيو آهي ۽ ڪڏهن اها
 مزاحمتي شاعري حليم جي ذهن ۾ قلم وسيلي ڪاغذ تي منتقل
 ٿئي ٿي ته اهو ڪاغذ ان جي شاعريءَ جي ڪيفيتن سان مختلف
 روپ ڌاريندو وڃي ٿو. ڪڏهن ڪاغذ مٿيخاني جو پيالو ٿي پوي
 ٿو جنهن ۾ چانڊاڻ چمڪي ٿي ۽ ڪڏهن اهو ڪاغذ ٿي ڪنهن
 ڪنڊا محراب بڻجي وڃي ٿو جتي بيتاب پيشانيون سجدا ڪن
 ٿيون ۽ ڪڏهن اهو ڪاغذ مخدوم بلاول جي مڙين جي حفاظت
 ڪندڙ اهو مٿ بڻجي وڃي ٿو ۽ ڪڏهن گمنگهور گهٽا بڻجي دٻن
 ۾ زندگين جا موتي چٽيندا رهي ٿو. هو نه صرف لفظن کي لکي ٿو
 پر انهن کان ڳارائي به ٿو انهن کان رقص به ڪرائي ٿو ان کي
 ڪنڊارين جي اکين ۾ ڪجل جون ريڪائون بنائي ٿو ۽ ڪڏهن
 ڪڏهن ته ڄامشوري جي مست هوائن کي پنهنجي شاعري
 ذريعي ميهوش بنائي ڇڏي ٿو. هو رڳو شاعر نه پر شاعري کي
 خوبصورت زندگي عطا ڪندڙ اهو سامري آهي جيڪو سنڌ جي

وجود کي دلڪش ٻڌائي ڪيترن ئي پيشانين کي انهن لاءِ سجدو
 ڪرڻ تي مجبور ڪري ٿو، باغي ۾ جيستائين مجموعي شاعري ۾
 جماليات جو تصور آهي ان باري ۾ جن به فلسفين جمالياتي
 فلسفانيه تشريح ڪئي آهي تن ۾ جن چڪ پاتي آهي اهو ائين آهي
 ته شاعر جي تصور جي اها اڌام جي تشريح سائنسي فارمولا
 مطابق ڪئي وڃي مثال طور عورت جي چاڻي جي باري ۾ عطا
 ٿئي ٿو چيو آهي ته 'مون اها ڏٺي، مون کي لڳو سرخ گلاب تي ڪارو
 پيٽو ويهي ۽ ان جو رس چوسي رهيو هو ۽ انهي ساڳئي شيءَ جي
 تشريح ٻي هڪڙي شاعر ڪئي آهي ته:

‘سرخ گلابان دي موسم وچ ڦلندي رنگ ڪالا هو’

۽ انهي واقعي ڪمال ڪري ڇڏيو آهي ته گل ۽ ڦل ۾ فرق
 هوندو آهي پر انهي پنهي ستن جي شاعري جيڪڏهن علي
 مرتضيٰ ڌاريجو پنهنجي ڪتاب ڄاڻين جي سائنس ۾ ڪندو ته
 اها ڪرامت جهڙي لڳندي ان ڪري آئون جماليات جي فلاسفانه
 تشريح کي فن سان بيهوده حرڪت سمجهندو آهيان، جماليات
 ڇا آهي، چاندوڪي ۾ سنڌو جون لهرون، ڪتبن لڙئي تاج جا
 منار، باڪ ڦٽي محل ڪجلاس تي ڪنوارين جا ٿهڪ وڻجارن
 جي پرڏيه وڃڻ تي وڻجارين جا ورلاپ، ڪنهن سرمينداڪ جو
 ڳوڙهو ۽ پيچ پني جو ڪارونجمر تي ڌرتي ۽ آڪاش جو بچڻ
 جيڪو انسان کي پنهنجي مادي دنيا مان مٿي ڪڍي سندرته جي
 ايڏين مٿانهين تي گهمائي جتي رڳو انڊلٺ جا رنگ ۽ رقص
 هجن ۽ باغي جي شاعري ۾ اهي سڀ شيون موجود آهن، احساس
 جي شدت، جذبي جي گرم جوشي، خيال جي گهرائي ۽ من
 موهندڙ منظر ڪشي، هن جي خوبصورت شاعري جا لفظ
 ڪڏهن ستارا تي ڪنوارين جي پنڀڻين تي لهي ٿا اچن ۽ سندور

بڻجي هن کي سڀن دن ۾ سڃاڻجي ٿا وڃن ۽ ڪڏهن هن جي
 سموري شاعري ستارن جي سڀج بڻجي وڃي ٿي ۽ ڪڏهن ان چنڊ
 جي هٿ ۾ ازل ۽ ابد جا ممڪنڌڙ مڌمات جا پيالا هوندا آهن تن
 کي ڏسندي رات به رتوڇاڻ ٿي ويندي آهي پر اها رتوڇاڻ ٿيل
 رات جڏهن باغي جي پيالي ۾ پهچندي ته چانڊاڻ وانگر چمڪڻ
 لڳندي آهي، گهري جماليات ڳائي ۽ سمجهي به اهو سگهندو آهي
 جنهن جي من اندر ازل کان ايڏو نڪور ۽ ڪورو هوندو آهي جنهن
 تي صرف اهوئي مڻهن ڦڙو ڪري سگهي ٿو جيڪو جمرڪندڙ
 موتي کي جنم ڏي، اهو اهڙو صحرا هوندو آهي جيڪو انوکي گلاب
 جي آبياري ڪندو آهي ۽ اهو رت پٽ هوندو آهي جنهن تي صرف
 ڪنهن راڻي جا ئي پير، گهمي سگهن ٿا ۽ مومل جا ئي وار
 وڇائجي سگهجن ٿا، اسان جي هي ڌرتي شايد صدين کان ان
 انتظار ۾ هئي ته اهڙو ڪو ڪوي اچي جيڪو ڪاليداس وانگر
 بادشاهن جا ۽ ويڙن جا قصا قلم بند نه ڪري عام ماڻهن اڌر پهر
 جي اسيرن ڪهري رات جي ڪٺن جا قصا ۽ ڪهاڻيون اهڙي
 خوبصورت انداز ۾ بيان ڪري ته هر ڪو اڌ پهر جو اسير ۽ ڪاري
 رات جو ڪٺل ٿيڻ لاءِ تيار ٿي وڃي، باغي جو شعر آهي ته:

چور واه جون ڇوليون، البيليون اٽوليون.

جڏهن سنڌ جي اڄ جي وڏي ڪمپوزسٽ دانشور سوڀي
 گيانچندائي کي اهي سئون پڙهي پڙايون سين ته هن کان چرڪ
 نڪري ويو ۽ چوڻ لڳو ته اياڙ کانسواءِ ڪو اهڙي شاعري ڪري پيو
 ڇا هتي! ۽ اسان جي سموري ترقي پسند تحريڪ ۾ اهڙو ڪو
 شعر تخليق ٿي ئي نه سگهيو آهي، هي شعر مون کي ڏيئي وڃو ته
 آئون هن شعر جو ترجمو ڪنهن عالمي انگريزي رسالي، ڪي
 موڪليندس جيئو ٿيڪ اڄ چيو ويندو آهي ته وڏي شاعر کي ڪنهن

سند جي ضرورت ناهي پر پنهنجو پاڻ کي لاءِ سياسي طرح سويي جو مت پنهنجي ڪلهي تي لوهي قلم جي لهر سمجهندو آهي ۽ حلیم جي شاعري لاءِ مومن جي دڙي جي مهره ان سموري سلسلي ۾ باغي جي شاعري نقل ڪرڻ نٿو چاهيان چو ته پڙهندڙ منهنجا نقل ڪيل شعر ٿي پڙهن ها ۽ ان سان اختلاف به ڪن ها ان ڪري آئون حلیم جي شاعريءَ لاءِ اهي لفظ چوان ٿو ته اها انقلاب لاءِ احساس جي شدت آهي، لطيف جي مٿا آهي، ڪارونجهر جي ڪاٺي، ڪينجهر ڪنڌي جو نيل ڪنول آهي، چاچري جو سڄ آهي ۽ چامشوري جي شام آهي، اهو سڀ پڙهندڙ سندس شاعري ۾ ئي محسوس ڪري سگهندا.

عبدالواحد آريسر

اٺڙ آباد

تاريخ: 2001 - 12 - 03

غزل

اسان جيئن به جيئي پلا ڪو جهان ۾
سدائين نشان ٿي سدا امتحان ۾

غزل

اسان جيئن به جيئي پلا ڪو جهان ۾،
سدائين نشان تي سدا امتحان ۾.

ڪڏهن آندي (1) اُڙي ڪڏهن ڪڙڪي بجلي،
ڪٿي ڪڪ رهيو آ منهنجي آڻيان ۾.

پرين ڇا ڪجي پل وڃن ٿا اڏاڻا،
هليو آءُ اڄ ڇا رکيو آ سپان ۾.

نه ڪا آرزو آ نه ڪا جستجو آ،
ڪٿي ڪاروان وقت نا مهربان ۾.

ڪڏهون ڪا سڪا سر اڙي مرگه مورڪ،
اڙائي اڀو آن اڪيون آسمان ۾.

(2) وري جي ولوڙن ولوڙي رکيو آ،
غم عشق هاڻي رهيو ڇا اسان ۾.

(1) ٿڙي، ڪڙڪي (2) گذر سفر

هو هالار جا (1) پٽ هوءَ مياڻي هوءَ ٿلتي،

اسان جون نشانيون سڄي گلستان ۾.

اهي ئي ڪٿارا اهي ئي الراءِ

اڃان تير آهن اسان جي ڪمان ۾.

ستارا نه چوندا ته ڇا تون نه ايندين،

اڙي يار چٽ ويئي وهي رائجان ۾.

په ٿي گيت واري ۾ ٿي ديب پاريم،

په ٿي قول هاريم تنهنجيءَ آڃيان ۾.

(1) ميدان

غزل

ڪروڙن جي اک ۾ ڪتل ڪان جيئن،
اسان جي محبت به نيشان جيئن.

اڙي دل وري توتي هي داغ داغ،
ڪو اڇڪل ٽڪيل آهي مهمان جيئن.

هڙئي هم سفر پنڌ پيا دڳ لڳا،
اڏائي دڳن ڌوڙ طوفان جيئن.

شرارا شرارا ٿي پوندو جهان،
اشارا اشارا ڪنهن امڪان جيئن.

نه مينهليون ميون ۽ نه ميهڙ ستون،
اڇهي گهندا گڙيا ڪنهن گهمسان جيئن.

اڇائي جيءَ هڪ لات جي لئه اسان،
ڏنا تارا نيٽن جا (1) تاوان جيئن.

(1) ڏنڊ، چٽي

مسافر! مٿان مهل ويندي رهي،
رهي پيار پنهنجو پشيمان جيئن.

ٻه ٽي پهر آ رات ڇنڊ ڇني چرياءِ
وري ڪين ملندو هي (1) ديه (2) دان جيئن.

(1) بدن، جسم (2) پيٽاءِ نذرانو

غزل

انهيءَ در جي داسيءَ اڙي دل! اڙي دل!
تون ايڙي (1) اڻاسيءَ اڙي دل! اڙي دل!

اڃان ڪجهه نه ڪجهه رات تي گهات آهيءَ
ڪڍي چنڊ اُماسيءَ اڙي دل اڙي دل!

نه ڪو چلولي! تنهنجي چوڙي مڃت ڇت،
نه ڪا سينڌ واسيءَ اڙي دل! اڙي دل!

ڪڏهن اپ جو اوه وسندي نه گسيو،
تون پيئندي پياسيءَ اڙي دل! اڙي دل!

پنيءَ رات و له ۾ اوهان وار چوڙيا،
وسئن چڻ وباسيءَ اڙي دل! اڙي دل!

هو آيا ۽ وارا نيارا ڪري ويا،
تون اڄ تائين آسي (3) اڙي دل! اڙي دل!

محبت نه ٿي چڻ ته ڪا رڃ جي اڄ
تون ڪنهن جي پياسيءَ اڙي دل! اڙي دل!

(1) ٻانڪ (2) ڳوٺ، واهن (3) آسروند.

غزل

اسان کي سوپ جو يا هار جو ڪو پروسو ناهي،
سدائين سوپ لاءِ سوچي سو ماڻهو ڇا (1) چسو ناهي،

اڙي زندان ۾ واڙيل سرنهن ڦولار جي ويئي آ،
۽ تنهنجي ڪنٺ مان ڦاٿل ڪونخمو ئي ڦٽو ناهي،

(2) ڪُسر (3) نسر (4) ڪُنپل وڪرن زمين جي رت نرالي آ،
گهڙي ڪا بي وڙي ناهي ۽ ڪوئي ڏينهن ڪسو ناهي،

الا! مالهن جيءَ مالها جيئن ويون هن پوئجي لامون،
توڪي واهوندي جي رت جو ڇا سچ پچ ڪو پتو ناهي،

ملي جو مهل موچاري ته پوءِ توڪي ڏسينداسين،
اسان جي دل به گهر ڪنهن جل پريءَ جو آڏو ناهي،

ڪنهن تنهنجي ڪٿا چوري پليل سارو ٿيون اٿليون،
ڪڏهن ڪي پور پلٽيا تنهنجو چڙيو ڪت قصو ناهي،

(1) بيوقوف، بي سرت (2) سنڌي سرن ۾ اڇا ۽ واڻڻاڻي پلاند

(3) ڦٽن، نڪرن (4) آڪيرام پڪيءَ جو ڪڪن ۽ ڪچري مان جوڙيل گهر

ها! روٽيءَ جي رنجائي ۾ جلايو سين سڄو جوپن،
غم جا نان برابر پاڻ ۾ سو ولولو ناهي.

وري ٿا ڪشت ڪنهن کان ڪاڏجن ۽ راتيون نبرن،
سڏن جيءَ رڃ ۾ پوريءَ دل ڀلا ڇا ڇا سڻو ناهي.

اهي ڪورا پنا آخر ٻڌائي ڇا ٻڌائيندا،
جو ڪاريءَ رات ۾ جن ڪجهه سڻو ناهي ڏٺو ناهي.

سنگينن کان پڇو جن تي اسان جو خون لٽيل آ،
۽ تيرن کان پڇو جن مان ڪوئي دل کان گڻو ناهي.

چري دل! تنهنجي تارن تي، ڀلاهيءَ ڪهڙي ٿر ٿر آ،
نئين ڪنهن ستور سانڍڻ جو اسان ۾ حوصلو ناهي.

غزل

آيو ڪير اسان کان اڳ،
دڳ تي ڦيري ويو جو (1) ڀڳ.

ڪڙڪي دل تي روز ڪٿان،
سانجهيءَ ويلى سورن (2) سڳ.

داقوڙن سان ڌرتي چور،
خاڪي ورديون اوٺا وڳ.

جارو ڪڍڻو جان نه ڪڇي،
هينئر! تارن تي ئي تڳ.

تنهنجي سر جي سار ته پوءِ
رت ۾ پٽندي ويئي رڳ رڳ.

هائ! اسان جي راه نه روڪ،
هائ! پرينءَ جي چنچل چڳ.

ڪير اسان جي لاءِ اچي،
تپندڙ سورج دڪندڙ دڳ.

تارا! اسان جي هار نه مڃ،
جڳ ٿو ماري جوڻو جڳ.

(1) پير (2) ڪٽڪ ولر

غزل

هي سنگهرن جي موسم صڌائڻ جي موسم
هي تعزير جي رت وفائن جي موسم.

اهي جام جا ڍڪ، اهي چڳ وراڪا،
ڪڇي چاڪڙي آ قضاڻن جي موسم.

اسان جي رت سان ڪِرڙهو⁽¹⁾ ڪڪورپا،
وري آ، وري آ (2) بهائڻن جي موسم

جي جلندو ته جهونا ڳڙهه هاڻ جلندو
آ چارڻ جي ڇت ۾ ڇٽائڻ جي موسم.

جا هلندي ئي بدلي، جا ڪلندي ئي مٽجي،
سا تنهنجي اکين جي، ادائڻن جي موسم.

اوهان جي اکين کان وٺي دار تائين،
اسان لاءِ خطائڻن خطائڻن جي موسم.

(1) ڳاڙها گل ٿيا (2) خون جي بدلي ۾ مليل رقم کي ”بها“ چئبو آهي.

هي چھبڪ جي ڪڙ ڪڙ هي ٻيڙين جي ڪڙ ڪڙ
هي دڙڪن دٻائڻ پڇائڻ جي موسم.

الا! ڪونه ڄاڻي پرين ڪير! ماڻهي
گلابي ڳلن جي فضاڻن جي موسم.

بهارن جي مند پنهنجي واري تي ايندي
لٽين جي هلي آءُ سڙائڻ جي موسم.

جگر ڌوڙ ٻڙيو اکيون دونهن ٻڙيون
ڏني ٿئون ڏني ٿئون دعائڻ جي موسم.

ڪڏهن سيند تي چپ ڪڏهن پڳ (1) ڊڪيءَ تي
اسان خوب ماڻهي جزائڻ جي موسم.

ڪڙي دل جي ٿر تي نئين ڪا چنبيلي
اچي ويئي شرابي هوائڻ جي موسم.

جڏهن جهور (2) ڳاڻين پلر کي پڪاريو
ته گهر گهر تي برسي گهٽائڻ جي موسم.

(1) اڏيءَ ڪاسائي جو پڪر ڪمرڻ لاءِ رکيل ڪاڻ جو ٽڪر (2) ٿر جو هڪ
ٻوٽو (Shurb)

غزل

گهوري گهوري نه ڏسبي هاڻ چنڊ جي ٽڪيءَ
اوڻ مان چڻ ليٽا تون ٿي پائين لڪي.

ڏور ساحل ڏسي ٿي نه اي دل! (1) وسِيءَ
پيڙياتا! اسان ناءُ ڪيڏي ڏڪي.

ٿو جيئان تو جيان ڪنهن ڏٺي آ ميان!
شام جي جام تي مرڪ منهنجي ٿڪي.

بيت پورهيو به آ نينهن جي شينهن جيان
ويئي وندري آ دل ڪنهن نه ڍنگ ٿي (2) ڍڪي.

اوڻيا! ڳوڻيا! هي ميارون اٿس
منهنجو ڏاڙو هنيئو جهوڪ منهنجيءَ (3) جهڪي.

تون پريشان نه ٿيئيءَ گل جهڙا پرين
دل جڏهن پي چڪي، تنهنجي ڪارڻ سڪي.

تو وري چاهتن جي آهي چوري ڪٿام
تو دل نا توان! رهي ڪهي سگه وڪي.

(1) ڪمزور نه ٿيئيءَ (2) روئي رڙي ويهي رهڻ (3) ترسي، جهوڪ ڪري

غزل

وري درد تنهنجا به درمان ٿي ويا
وري سهج جا ڪجهه ته سامان ٿي ويا.

اسان جي اميدن به ڪجهه رنگ لاتو
اوهان جا به موسم تي احسان ٿي ويا.

جتي ڪنڌ (1) لوڻي ڪٺي ڪالهه ڪونجي
اتي گيت منهنجا به ويران ٿي ويا.

ڏسي تنهنجيءَ چوڻيءَ ۾ گيندي سندن گل
ستارا ويچارا پشيمان ٿي ويا.

جيالن جڏهن تنهنجو نالو اڇاريو
ته سر تان اوسندو! سي بي ڏيان ٿي ويا.

جهڪي جوت ڪاڻي اڳر اوت ڪاڻي
ته سامي چاهي (12) مٺ به سنسان ٿي ويا.

(1) مٽيءَ ۾ ليٽڻ جي (2) سامين ۽ چوگين جي رهڻ جون جايون

اسان جيڪي ٺاهيا اسان جن کي چاهيو
اهي ئي پرين دل جا مهمان ٿي ويا.

هي هيرن جون تڙيون هي هڙلي جا رينگت
په ٿي نازبوءِ پيا (1) جهلي جوان ٿي ويا.

اسان عشق کان دل هٽائڻ جو سوچيو
وري زلف تنهنجا پریشان ٿي ويا.

(1) هوا ۾ لڏي، لوڏا کائي

غزل

اسان بن ۾ جيڪي به راتيون لٿيون،
پرھ مک تي جھومڪ جيان سي سجايون.

نه پاتي اسان ڪا به مالها نه پاتي،
چنبيليءَ وليون هر اڱڻ تي لڳايون.

اها ماڻ مڪلي! چئي ڏي چئي ڏي،
اسان تو ۾ ڪيڏيون ڪهاڻيون لکايون.

تون اڄ بڻج ڪينجهر مان بڻجان تو پيڙي،
وري چولين ۾ سمنڊ ڪو سمايون.

پئي چنڊ تڙپيو ستارا پئي مڇرياءَ،
اسان تنهنجون پلڪون چپن تي گهمايون.

هي لڙڪن جا موتي هي آسن جا ڪنڊر،
هي پنهنجون ڪمايون هي پنهنجون لٿيون.

اسين جوڳي نيريءَ نگر جيءَ ڪنڌيءَ تي،
پيا جوڻ ڪنهن چنڊ چمڻ لئ مٽايون.

غزل

رت ديس تنهنجيءَ راه ۾ ڦڙو ڦڙو ٿي وهي وڃي،
منهنجو نصيب ٺهي وڃي تنهنجو به قرض ٺهي وڃي.

اداس رات جو مان چنڊ گهور گهور پيو پيٿان،
اوندامين جا چرپٽو! متان ڪو ديب ٺهي وڃي.

گلن جا سر ڪٿي ڇڏيو وٺن جا تڙ ستي ڇڏيو،
ڪلي ڪلي لتاڙيو متان (1) ڪسر ڪا رهي وڃي.

سوهن مٽيءَ جي مر نه آ جنهن غير جي نه چپ پٽي،
اسان جو چڻ* ڪنڌ ڌري (2) اڃوڳا (3) ويڻ سهي وڃي.

مبارڪون ويڻندڙو! ڪهڻ جي رت اچي وئي،
هتي پيو ڪو ڪسي وڃي هتان پيو ڪو (4) ڪهي وڃي.

اڏاڻي ڌوڙ راه جي، جي اڇ هلون ته هيئن هلون،
اسان جي شهر ڏي ورڻ جي واٽ ٿي ڊهي وڃي.

*اولاد

(1) اڻپورو عمل (2) ان سهاڻيندڙ آزاريندڙ (3) ڏکيا، برا اکر (4) هلي وڃڻ

غزل

چڻ نظر لڳي ويئي هن گهر جي بهارن کي،
ڪو نانگ سراپي ويو نت نينهن نظارن کي.

هن راه تي جي (1) رميا رولاڪ ئي سمجهن ٿا،
گري رات مٿن گذري سا ساڪ ستارن کي.

نت ن پريءَ سانجهيءَ جواچ روھ ۾ (2) رڻ جهڻ آ،
ڪو سانگ کان ڪيئن روڪي ڪونجن جي قطارن کي.

هوءَ چوليءَ چوليءَ ساڻ هڪ ناءُ رواني ٿي،
چنڊ چمندو اچ (3) ناڪڻا ڪينجهر جي ڪنارن کي.

ڪنهن چڱي ڪڙي ڪلندي ڪنهن چپ تي مُشڪ ۾ مڙندي،
پورا! نه اجايو ڄاڻ رت جي ته (4) اوچارن کي.

بادل به هتي ويندا پڻ باڪ ڦٽي پوندي،
تون مرڪ چنڊي منهن تان ڪڍ ڪارن وارن کي.

جيئندا سڀن پري جڳ لءُ جيئڻ جا جتن ڏيندي،
مٿاسين ته ڏئي ڇڏبا هي روڳ هزارن کي.

● * مشڪ - مسڪرائڻ

(1) مليا، پنڌ پيا (2) چڻ پڻ (3) پيڙياتا، مانجهي (4) رت جو اڏامڻ

غزل

جي جيون توڻ سنڌ نه آءِ پوءِ منهنجي توکان دوري آءِ
هي جيون جيون آهي ڇا ڪٿ جيل زهر ڪٿ (1) سوري آءِ.

هن ڪاڪ منڊل کي ڊاهيندي ڪنهن آس نگر ڇا ساڻ سڻيون،
اس کان ته اجهو ٿو گهرجي ٿي سنسار ته ٽپندڙ ڪوري آءِ.

هن ڪوڙ قلعيءَ جو ڀر ٿو سڀ (2) سانگ رڇاءِ به سمجهون ٿا،
تو (3) ٿوري ٺاهي آڏر کي مون ڪالم جا (4) ڍونڍي (5) پوري آءِ.

ڏاڍو ڏاڍو ڪريو ڇو؟ ڇا لاءِ ڊڄان مان سمجهان پيو،
جي ڏاڍو اک جي ماڪي آءِ پوءِ ڪهڙي باغ جي موري آءِ.

قاتل جي هٿن ۾ لرزش آءِ خنجر به سنڀالي ڪير پلام
هيءَ منهنجو خون جو تقدس ٿيو جلاد جي لاءِ مجبوري آءِ.

اڄ سنڌوءَ ماءُ جي گل لڳي هر باغيءَ پئي ٿي هيئن چيو،
مان ڪسڄان تنهنجي راهن ۾ منظوري آءِ منظوري آءِ.

(1) ڦاهي (2) ناٽڪ ڊرامو (3) اڳڙين ٽڪڙين جو ٺهيل بوٽو (4) مردو جان
جو بدبودار مردو (5) دفن ڪئي، پوري

غزل

سندو ساه سنڌ ۾ سمائي ڇڏي سين،
حياتيءَ ۾ موڙي لٽائي ڇڏي سين.

جڏهن سور سانگين جا پنهنجي (1) پکي پيا،
پرين! گهور توڙي گهٽائي ڇڏي سين.

(2) رٿيءَ رات تي ڇو (3) هينانءُ لٽ ٿيو آن؟
ڏيائي ڏيائي ڪٽائي ڇڏي سين.

اسان رهون نه رهون پر رهي چنگ چڻ پڻ،
تنهنجي تند ٿوري تپائي ڇڏي سين.

گهڻو (4) تپ گهڻو تپ گنجي جا او سورج!
جڏي جند (5) واريءَ وڃائي ڇڏي سين.

رناسون ته هرپل (6) ”پنڻ“، (7) ”پانءُ“ آئي،
ڪلياسين ته هر رُت ڪلائي ڇڏي سين.

(1) حصي ۾ آيا (2) ننڍڙي رات (3) ننڍي دل ڪندڙ (4) گرم ٿي (5) واري
جي مٿان (6) مائٽه روڻ پٽڻ (7) محسوس ٿي، پائنڻ ۾ آئي

غزل

هي ديوانن جي فطرت آءُ ڪو ڏوهه نه ڌربو مڃتن تي،
جي سرتان گذري ڄاڻن ٿا تن مور نه پاڙيو اٽڪل تي.

جوراءِ رتي نيلا ڪري ۽ گهور (1) گهڙيون قتل ڪري،
جو ويٺو ٿو وسرام ڪري مون تهڪ ڏنا هن توڪل تي.

تي دونهون دونهون وگهري آءُ ڪرڻو ڪرڻو وڪري آءُ
جو ٿم ٿم ٿم ٿم پڇري آءُ پر (2) مير نه آيو مشعل تي.

(3) تو پور بندرسين پانارو جت لهرون لهرون اجيارو
هت نگر نگر جو وڻجارو ان ڪوٺيو ايندو (4) قرقل تي.

ڪجهه تارن جي اُڇيارن مان ڪجهه ڪونجن جي ته اڏارن تان،
ڪجهه گلڙن جي هوڀارن سان هي منڊر نه ٺاهيو ٿئون محفل تي.

جت ڏونگر ۾ ٿو ڏينهن ٻڏي ۽ دڳ دڳ ۾ ٿي ڏوڙ اڏي،
جت هٿ هٿ ۾ ٿو جام لڏي ڪو جهلجي پو ڪيئن جهل پل تي.

جي سڀنا آئي رات ڪٿي ڏسجان نه وڃن چپرن مان چڻي،
ڪا گهات ملي، جن بات بڻي، ڪو موڙ نه آڏو منزل تي.

(1) نظارن جي موسم (2) ڏنڌ، ميراڻي (3) تنهنجو (4) مڪڙي پسار ڪي شيء

غزل

نه انتظارِ يار نه ڪو الڪو بهار جو
(1) ڪيف ٿي رهيو نه آهي ندوريءَ ڄمار جو.

ڏينهن رات جا چڪر اسان تي به قرب ڪر
ڪڏهن چورائي آڻ ته ڪو پل قرار جو.

هئي زندگي ڪٽجڻي سا ڪٽجندي وئي
ڪو ساهه اڌار جو ته ڪو گراهه اڌار جو.

دودن جي دلين تي هٿ اندوه ڪي پيا
نه تنهنجو (2) پيئڻ چنيسر! نه تنهنجيءَ ڪٿار جو.

منڊيءَ ۾ پئي جڙاءُ جيئن، جڳ مڳ ٿي جوت ڏئي
اهڙو ئي ڏيک سڀني ۾ آه تنهنجيءَ به (3) سار جو.

گڏ هئين ته نه ڪڇئين اڪيون جهڪيون رکيئي
ڪارڻ هو ڪهڙو موڙ تي پوئتي نهار جو.

(1) مزو (2) ڊپ (3) ياد يادگيري

غزل

مهاڻي پيڳل * بت تي ويڙهي (1) پُڪل،
لڳي ڄڻ ٿي ڪينجهر جو ڪنوارو ڪنول.

(2) ڍڪن پيون دراوڙ گهڻيءَ دير کان،
مٿن جي دڙي جون مرادون مٿل.

ڪڪاين (3) ڪڙهين ۾ اٿن (4) سيسڙا،
اچي پئي اچي پئي اتر جي اٿل.

نه ڪو چراپ ۾ نه سورج ڪي (5) موگهه
گهري وينديون ڳاڻيون ترن ۾ ڳپل.

اسان جا اوجاڳا اُپامي ماءُ
اسان جا او سورج! ڪٿي آن ستل.

وڏي هرڻ بن ۾ ڪيو (6) پيپڙا،
ڪري اچ به ڪينجهر تي ڪونجي ڪنل.

پينل

(1) ڪنڌ ۽ منهن تان چادر ويڙهيل (2) رڙن پيون (3) لائڊين (4) سيڪارا،
سيءَ کان بدن ۾ ٿرڪا (5) سورج جي ڀر ۾ ڏوريون، مينهن پوڻ جي نشاني
آهي (6) دانمن، رڙ

جڏهن ڇاڳليءَ * ڇپ چورو ڪيو
وڪر منهنجا جيون! اڃا ڪجهه (1) اُڪُلُ.

ڪڍي آئي (2) پاڪر پلئ سان ڍڪي،
پري لپ جوئر هٿن جي (3) لُئَلُ.

سڄي سونهن سويپا (4) سَتائين جي هٿ،
پرون پيٽ ڇاڻي پٽي ٿي ڏنل.

سرنهن تيل واسيا اوهان جا پنيام
گتون تنهنجون سرهيءَ گنيريءَ گتل.

* ڇاڳ واري - ڇپ چورن - آهستي پُٺڪن

(1) قملجي وچ (2) سوکڙي (3) لٿيل، لوب ڪيل (4) جواڙي، سٽي باز

غزل

قضائن جي گهيري ۾ گذريل ڏهاڙا
قتل گاه آڏوسي (1) نبريل ڏهاڙا.

پرينءَ جيءَ گليءَ ۾ پٿون پير ٿيند ئيءَ
نه ووڙج وري سي ئي وسريل ڏهاڙا.

ڪٿي ذات بڻيا ڪٿي بڻيا سرگم
اسان جيءَ وهيءَ ڇا ڪي وڪريل ڏهاڙا.

هي ڪينجمر ڪنڌيءَ تي تماچيءَ جا تڪيا
هي نوريءَ جي جلون سان نڪريل ڏهاڙا.

اتئي (2) پپ! ڀارت مٿان ڏس مٿائين
چڏيا تئون پٿر تي جي پٿريل ڏهاڙا.

(1) وهاميل، گذريل (2) جابلو علائقو

غزل

چڏَ (1) وانڌا ويندين راتين جاء
تيا پار چٽا پرياتين جاء.

تيون پٽڪن پوري بادل سان،
ڏس آرا اڪڙين آتئين جاء.

تون آگم آگم بڻجي آءُ،
جيئن (2) پير قرن برساتين جاء.

چا لاءِ پلائيئڻ او پوري!؟
سي جهرڻا آڏين جهاتين جاء.

مون تاتيو تُوَر آ تاڙن جو،
ڪي چوڏا چاري چاتين جاء.

مون ڪنڌ تئين جي ڪاڻ ڏنو،
جن ڪنڌ جهڪايا ڪاتين جاء.

(1) ورلاپ، آواز (2) نونا

ورا موت او ڳيڙا! ڏينهن ورياء
سي لوهيڙي تي لاتين جاء.

تون ڪٿ ڪٿ تن کي سڏ ڪندين،
هو راهي راه (1) اچائين جاء.

تون ڳاءُ ته پوءِ ڪيئن منڊ جن ٿا،
ها! وات سڀن (2) چؤ وائين جاء.

هڪ وار ته خنجر چمڪڻ ڏي،
پيا ڪلندا پيڊ حياتين جاء.

(1) ان ڄاتل رامن جا (2) گمٽو ڳالمائيندڙ (عورتن) جا

غزل

منجهيل ساز پيهر ڪي (1) سانڪورجن،
چيو دل وري چنگ ڪي چورجن.

پره ڦوٽ جي ڳالهه ڏاڍي پلي،
(2) اسورن جون وايون اڃان اورجن.

اڃان تئين نه تارو! اتارو هيٺيان!
پلا چئ ته (3) پيلا گهڻا پورجن.

پري اپ جا تارا نه پيرن ڪچيام
اڪين کان پڇو سي ٿا ڪيئن تورجن.

اڃان سچ سر تي، تن تيءَ پونءِ پير،
اڃان جهنگ چئ ڪيترا جهورجن.

(4) سنائت ٿيو سور تنهنجو سچو!
اسان کان ڪٿي ٿا ڏونگر ڏورجن.

(1) ترتيب ڏجن (2) اسر (3) ڪچا دلا (4) ساٿي، مسافر

ڪٿي چئو پلاندي* اکين ۾ ڪو رات،
ولهيءَ رات (1) وٽيون ٿيون سورجن.

مان پانئيان ته پئورن ڪيا (2) پڻ پڻا،
اٿر واءُ تي نازبو سورجن*.

* چارپر - چار پلانڊ

-(1) پٽيءَ جو وٽون (2) پڻ پڻ * ڪڙن ٿا - ٽڙن ٿا.

غزل

مري پي نه ملندو اسان کي قرار
اسان کان پوءِ تڙياڻ اسان جا مزار.

اهائي مياڻي، اهوئي نٿو
وئي ڪٿُ کائي اسان جي ڪٿار.

هنجن جي ٽڪڙ جون نشانيون رهيون،
اڇا ڪنڀ سر تي عطر جا (1) اُٻار.

سٺائون آڇياڻپ نه ڪا ساه ٿئي،
هڏين کي به واڙي ڇڏيائون (2) حصار.

اهو ٻن گهڙين جو (3) وهائيل (4) وره
نهوڙي ويو نيٺ ساري ڄمار.

وري (5) واک تنهنجي انگل جا لڳاءُ
وڪي سونهن تنهنجي پري اڄ بزار.

(1) مڱاءُ (2) قيد (3) پرايل، ورتل (4) عشق، نينهن (5) ٻولي، دلال جي پڪار

(1) قطارين ڦيرايا گهڻا. راه پيچ،
اهو اٺ منهنجو اهائي قطار،

سڀني ۾ قاتل کي سمهڻ ٿيون نه ڏين،
اسان جيون اڪيون ۽ اسان جي نهار.

(1) اوڻين، اوڻارن

غزل

رهن ٿا عرش جا (1) آراء ڪڏهن ڪهڙا ڪڏهن ڪهڙا
اهي مقتل اهي مارا ڪڏهن ڪهڙا ڪڏهن ڪهڙا.

هلو پريات جا پيا ڪوڙ! جو ميخاني جو در ڪوليون،
اچارا سانگ من سارا ڪڏهن ڪهڙا ڪڏهن ڪهڙا.

اسان زندان واسين جو نه رنگ بدليو نه رت بدليو،
ڪراين ۾ ڪلف ڪارا ڪڏهن ڪهڙا ڪڏهن ڪهڙا.

هينئيان! ايڏو نه هارج ڪجهه ڪليجا! تون به هڏڪيون جمل،
اجهي ڳڻتيون ويا ڳارا ڪڏهن ڪهڙا ڪڏهن ڪهڙا.

سپاڻيءَ جني به سورين کي پيا منصور منهن ڏيندا،
اسان پنهنجا وٽا وارا ڪڏهن ڪهڙا ڪڏهن ڪهڙا.

اسان جا سرفروشو! سر وڊيا پر ساڳيا ڪٽ هن،
اهي دستور ۽ دارا ڪڏهن ڪهڙا ڪڏهن ڪهڙا.

(1) ناز نه ٿا شا

اڙانگين عشق جي راھن، لقون ڀريون ڌڌڙ آچي،
اکين ۾ لڙڪ هي ڪاراه ڪڏهن ڪهڙا ڪڏهن ڪهڙا.

چڙهي تنهنجي ڪٿا ۽ رات، تنهنجيءَ تات ۾ ويهي،
اڪيون جليون ٻريا (1) چاراه ڪڏهن ڪهڙا ڪڏهن ڪهڙا.

(1) واٽون، رستا

غزل

چمن چمن ۾ چٽي آ مينديءَ هزار منظر حساب ڪونهيءَ
نهار ٿورو بهار مقتل، رڳو ئي ڳاڙهو گلاب ڪونهي.

اوهان جو ڳڙدو اوهان سان سائين، پري ٿو (1) جانا اوهان جا نادر!
شرم شرم ٿيون گهڻيون جبينون، اوهان کي مطلق حجاب ڪونهي.

پيئڻ گهرين ٿو پيلي سو پي وڃ، چوڻ کي هڪڙو اکر آ چوڻو
نٿيءَ ۾ رندجي پوي نه قبل! اسان جو ڳوڙهو شراب ڪونهي.

نگاه ڪنهنجي ڀلا پئي آ، جهڪي جهڪي پيا ڀرون اوهان جاءِ
ڇپر اوهان جا ڇڏيا چنپائي، اهو ڇا اک جو عتاب ڪونهي؟.

چيو سين جيڪي چين تي آيو، تريءَ تي پنهنجي سري نچائيءَ
سري لڪائڻ ڳچي بچائڻ، اسان سو پڙهيو نصاب ڪونهي.

اهي به پردا هٽائي ڇڏجانءِ، اهي به آڳر سڄائي ڇڏجانءِ
لڪڻ لڻ جاءِ پناه ناهي، نچڻ سان نهندو نقاب ڪونهي.

جگر جگر آ ڪباب جن جو، لڙڪ ۽ آهون جنين جو توشو
مزو نه ڏيندي تنين جي محفل، شراب ڪونهي شباب ڪونهي.

(1) نڪ تي نالا ڀرڻ

غزل

گيت منهنجا جيڪي هڏڪين جان هوائن ۾ رهيا،
مدتون ٿيون جو پرين! تنهنجي پڄاڻن ۾ رهيا.

سال لنگهيا جو سندن ساٿ ٿٽا سڱ ٿٽا
ڪيترا سجدا ته نراڙن جي نائين ۾ رهيا.

تون ته پر ڏيهم وڃين پيار پلي ويهين مٿان،
پريشان خواب اسان جا تنهنجي ڏسائين ۾ رهيا.

دل ٿي ڦاٽي ۽ وڇوڙي جو وڍيو روئين نٿو،
ڪيترا درد ته تنهنجي نيٺن جي گڦائين ۾ رهيا.

سپيان جا درد اسان جا ۽ سپيان جا دارون اسان،
شوق سان اچ جي هو دردن ۽ دوائين ۾ رهيا.

وقت جو رنگ ڀنگ نه رهيو نه ساڳي ريت رهي،
پوءِ به ويساهه پنهنجا تنهنجي ئي وفائين ۾ رهيا.

(1) رجائي نه جن کي سگهي سچ جي تپش نه دل جي خلش،
چلولا سي به تنهنجي چاهت جي چٽائن ۾ رهيا.

تنهنجي مشڪن سندنو مانڊارن تنهنجي جلون جو فريب،
ڪيترائي فتنا لڪل تنهنجي گيسو جي اڏائڻ ۾ رهيا.

(1) پگهرائي

غزل

ڪنهن جي يادن جي ساگر ۾ اترئي ويئي،
هوءَ پتيل ڦول جان پوءِ وڪري ويئي.

ڳوٺ وارا ته ڪا وارتا ڪن پيا،
هوءَ ته پنهنجي ڪٿا پاڻ وسري ويئي.

ڪيترا هٿ وڌيا ڪيترا گل ڪريا،
هو گونگي ٿي راهن تان گذري ويئي.

پنهنجي الفت جي سارن حوالن سان گڏ،
هوءَ وڇوڙي جي رُت جيئن نبري ويئي.

زندگي پر ڪٿائون سندس پل ڪجن،
منهنجي آئي دنيا ۾ ۽ اڏري ويئي.

اونيو! هن جي ويڙهي مان جيڪر لنگهيو،
چئجو هن کي ته هيءَ رُت به گذري ويئي.

تنهنجي گچري جا گيندا اڃان واسيا
هونئن اترت به اُپري ۽ نبري ۽ اُپري ويئي.

تنهنجو باغي سڌائين پيو روئي پلين
تنهنجي چڱ چڱ سڄڻ نيٺ سنوري ويئي.

غزل

پاڻ ۽ ڳڻتيون سور (1) سهيڙاءَ
ڪير نبيري جڳ جا جهيڙا.

پيٽ جي پورت وچ ۾ پريتم!
ڪير ڪري ٿو پيار بڪيڙا.

سانوڻ آ ملهار به آهن
من جي مور ڀلڻا (2) ڪيڙا.

ڏاڳهه چڙهي ويئي هر هڪ آڻ
خواب وهي ويا لڙڪن (3) پيڙا.

ڪويل گهورن سان پيو نهارين
شاعر! چڻ ته جليا ٿئي ٻيڙا.

ڀاڳ جي پيٽا تنهنجو گڏجن
تنهنجون سارون چيٽ جا ميڙا.

(1) ميلا (2) ناچ، نرت (3) گڏ، سان گڏ

گهائ به چهکن نيڻ نه چلڪن،
(1) ٿيڙي دنيا (2) رنيم به ٿيڙا.

گيٽم کسني ويو مپيٽم زمانوم
مون وٽ بچيا وين (3) آويڙا.

تون ته چئين ورجاءِ ڪهاڙي،
مون کان جنهن جا وسريا چيڙا.

ڪير دڪيارو ناهي باغي،
پوءِ ڇو تنهنجا جام کي ٿيڙا.

(1) ڏنگيءَ آڏي (2) قانڊاهه قانون (3) ان ٽمنڊڻ ان سهاڻيندڙ

غزل

(1) پونم جي چنڊ کي گهوريندا رهيا منهنجا نيٺ اداس،
هن پيري جي (3) ٽيڄ اسان جيءَ دل جا (3) گهات ڪيا وشواس،

گهر گهر جهيٽيون جوتيون جرڪيون، چوڌاري (4) گوڏول اڏي،
گليءَ گليءَ ۾ آنچل ڀرڪيا، ڳاڙهو پيلو ٿيو (5) پرواس،

من پونم تي (6) رڪڙي ٻڌڻي، تنهنجيءَ سونمن جي آرٽي وٺي،
هءِ! اسان جا سڀنا سوچون، هاءِ اهي اڏما احساس،

ترين وچ ۾ قول مروڙي، دارون هاري ديب ڍڪي،
هيل اسان ته ملهايو سانوڻ، من جي هر ڪا توڙي آس،

(7) ڳنھولن جون ڪانيون کڻڪيون، ڄڻ تنهنجون چوڙيون چٽڪيون،
تنهنجو آنچل سمجهي پڪڙي، ورتيسين لوهيڙي (8) لاس،

(9) سيم پري سنڀارن وچ ۾ (10) گوالي چنگ ۾ چنگ پري،
(11) ڪنٺ اسان جي ۾ (12) وه پلتيو، راڳن مان به رڻو ميثاس،

- (1) چوڏهين جو چنڊ (2) سانوڻ جي 3 تاريخ تي هندو ٽيڄ ملهائيندا آهن.
(3) ويساھ ختم ٿيڻ (4) ڊگهين جي پيرن سان اڏامندڙ ڌوڙ (5) ميدان، پٽ
(6) گلن ۾ رنگين ڏاڳن سان ٺهيل ڪنگڻ (7) تر جو گاهه (8) ٺاريءَ لاءِ (9)
مال جي چرڻ جي جوءَ (10) ڳنوار يا ڊگهين جو ڌنار (11) گلو (12) ڏمڻ -

غزل

اڪيون به باندي رڳون به بانديءَ پرين! ڪڇي ڇا تنهنجو شعر آءُ
چپن جي (1) رڱي هتي جرم آءُ اکين جي ڪينچل هتي ڏمر آءُ.

اها وڪن ۾ ڍرائي ڇو ڇو؟ اڃان ته تنهنجي چري وهي آءُ
رڪين جي پيرا رتيون ٿي ڏونگره پٿر به تنهنجي اڳيان پٿر آءُ.

اهي ته طوفان وڌيا پيا وڌندا، هينئر ته مانجهي هنيان نه هاريو
(2) ستن سان ساگر سڪا نه ڪڍن، گهرڻ سان گهٽبي نه ڪا لهر آءُ.

لڻن جي لالي پري ترين ۾ گسن جي مٿي ڌري اکين ۾
هلي هلي بس ٽڪي پيا سين گهڻو ٻڌايو. اڃان سفر آءُ.

ڪلين مان (3) اڪتا هڏين ۾ (4) پيٽا هڏين مان نڪتل جگر تي پيٽا
والله! غصب ٿو ڪرين وڏيندڙ اڃان به چئين ٿو گتتي نظر آءُ.

۵

ڪرين پيو سو پلين ڪندو رهه پڇاڻا ڇاڇا؟ وراڻا ڇاڇا؟
گهڙي جتي آئي پڇي به وٺيو اڃان ته توکي وڏي ڳهر آءُ.

* پٿر - گاهه وڇائڻ

(1) ڏڪڻي (2) خواهشن (3) پار پئجي ويا (4) پيمبي ويا

اسان جا هي وڊ اسان جو پورهيو اسان ته تن من سنڌوءَ تان واريو
اڏيون اجاريو آڙاهه پاريو اسان جو نينهن پي اڃان (1) نثر آ.

اسان ته سنڌ سنڌ زخم سناسين اسان لئاسين اسان ڪناسين
طبيب ڪن ڇا؟ حڪيم ڪن ڇا؟ اسان جي چندڙي سڄي زهر آ.

تنهنجي اکين ۾ اداسي ڇا جي؟ اڙي او شاعر! اڙي او باغي!
اڃان ته ڪوڙين ڪليون به کلنديون سنڌوءَ جي مٽي نه ٿي ڪلر آ.

(1) سرڪش

غزل

گھنڊ (1) گڙن ٿا درياءُ پير
رات چڙهي اوجاڳن ور

يار وچوڙو سهي وڃي پوءِ
هان نه منهنجي چنتا ڪر

اپ ارڳاڇي لالي آءِ
جر ۾ جرڪي پئي آ (2) جر

ڪنهن ميهار جا پار پڇيام
ڇولين چوه نديءَ ۾ (3) چر

منهنجي سڪڻو جهول ڇڏي
ڏات هلي ويئي تنهنجي در

(1) وڃن پيا، آواز ڪن پيا (2) جوت، لمس (3) پاڻي جي پالوت

غزل

اسان جي چمن مان ڪٿي دل پري آءِ
وري چو (1) قنص جيءِ هي ڳڙڪي ڪلي آءِ.

اها چوڪري جنمن جي (2) دائيءَ ۾ موٽيو
اسان جا چئي سا اها جل پري آءِ.

هي لڙڪن جو سيلاب ڇا ساڻ ڏيندو
چون ٿا سياري جي شب پي ڊگهي آءِ.

ڏسون هيل ڪهڙا پڇن ٿا پتنگاه
اسان هڪڙي مشعل پٺي تي رکي آءِ.

وڏيرن جي ملڪيت وڏيرا بي ڄاڻن
محبت جي پونجيءِ اسان وٽ هڪي آءِ.

(1) پڇرو قيد خانو (2) جنمن چوڪريءَ جي وارن جي ڳڻن ۾ پوتل / پاتل
موتين کي دائي چئبو آهي.

غزل

بدلائيندو آسمان رنگ وه وه وا
نرالا ٿي پوندا پنهنجا ڍنگ وه وا!

اڄهي زرد پتاء اڏاڻا وڃن پيا
زمانن تان لهندا وڃن رنگ وه وا!

نه ميهري پري آ نه مينهون پري هن
(1) پرارا سڄن پيا چڙا چنگ واه وا!

درد جو فصل، ڏسجي (2) آيون ڪڏهن ٿي
اڃا سور ڪيندا وڃن سنگ وه وا!

گهڙيءَ لاءِ (3) لوري، گهڙي لاءِ لاءِ
سپيان جهوڪ خالي، سڄو جهنگ وه وا!

وڇوڙا به ويندا ولوڙا به ويندا
پرڻ ٿيا اسان ساڻ پر (4) سنگ وه وا!

ڪٿي آهي باغي، ستي سنڌ ساري
سندس ذات شايد، ڏٺي ڏنگ وه وا!

(1) پرڻءَ پر تان (2) پڇي تيار ٿي (3) نڙ تي بيت (4) خوش راضي

نظم

اڙي شهرِ جانان ڪي توکي سنيپارون،
ته شاعر جون گذريون هتي پنج بهارون.

نظم

بند وسڪيءَ جي بوتل جيان چوڪري

بند وسڪيءَ جيءَ بوتل جيان چوڪري
هوءَ نشن جيئن لهي ٿي حواسن مٿان
چانئجي ٿي وڃي چڻ سواسن مٿان
ڄام شوري جي مٺ مست شامن مٿان
ڪنهن نه پيتو آ ڪنهن ناهي (1) ورتائيو
هام جتي ٿي سفيدن تي شبنم ڪري
هبر ڏاڙهونءَ جي ٻوٽي تي ٿڌڙا ڪڍي
ڪن ۾ رابيل کي ڪجهه ٻڌائي ته ٿي
هوءَ پريشان پريشان ڀرمه جي هوا
يار جيءَ چڱ کي ٿورو اڏائي ته ٿي
هن هوا جي سڄين چلولائين مٿان
ڪيترا ڪيپ نيٽن ۾ سهڪن پيا
ڪيترا خواب نيٽن ۾ پٽڪن پيا
ڄام شوري جي چنچل گلين جي سڏيو
ڀاڻ نڪري پياسين ٻه پهري ۾ ٿي
تنهنجي چوٽي جي سڀني وراڪن پٺيان

(1) واپرايو استعمال

تنهنجي چهري جي صبحن جي لالي چمن
 ڪو اڙانگي سفر کان نه گهٻرائيو
 جنهن به پيتو هتي جنهن به ورتائيو
 هام اوهان جيءَ جوانيءَ جي نيارپ ڏسي
 بند مڪڙيءَ جان، چپ جي ڪنوارپ ڏسي
 ڪير ناهي پليو ڪير ناهي ڏٺو
 هام هتي ڪير آ جنهن کي منهنجي مٺي!
 تنهنجين ارڏين ادائن نه ڀنڀلائيو
 ڊيل جيئن پير سوريءَ توري رکڻ
 پڻڪندي ڪجهه چوڻ، مشڪندي ڪجهه ڏسڻ
 ڪير ڪافر آ جو تون نه تڙپايو
 ڄام شوري جي ڪوئل تون آن چوڪري
 بند وسڪيءَ جي بوتل تون آن چوڪري

نظم

شهر جانان

اڙي شهر (1) جانان، ڪي توکي (2) سنيپارون،
ته شاعر جون گذريون، هتي پنج بهارون.

هي جوڌن جي سينن جا (3) فراخ رستا
هي يوڪليٽس جون نه ڪٽندڙ قطارون
هي تنهنجي گلين ۾ اسان جا حوالا
هي تنهنجي پٿن تي اسان جون پچارن

هتي ٻن دلين جي به ڌڙڪن هئي گونجي
هيون جل پريءَ ڪنهن جهڪايون نهارون
اڃان ڪجهه نه بدليو آهي اڙي دل!
تصور ۾ اڀرن ٿيون ساڳيون پڪارون

هي وڪ وڪ تي منهنجيءَ پياريءَ جا پاڇا
۽ ڊڳ ڊڳ تي آنچل سندس جون اڏارون
اتلندڙ اکين ۾ ڪنهن چاهت جي پوڇا
۽ پنڀڻين ۾ اٽڪيل ڪي سجدا (4) سپارون

(1) محبوب، جان جهڙو عزيز (2) يادگيريون (3) ويڪرا، ڪشادا

(4) سپردگيون

۽ هن جي هلڻ ۾ هئي سارنگ جي رم ڄم
 کلڻ ۾ ته ميران جي سرندي جون تارون
 چڙيون ۽ اسان کي ڪري ويون ويراڳي
 ”او (1) بلما! (2) ڪنھيا! ڪي (3) اڀلا جون سارون“

اڃان پي ته ساڳي ئي آ فارميسي
 سپر هاءِ وي لڳ هو پيليون ديوارون
 صبح پھريان ڪرڻا جھٽي سنڌالاجي
 هوائن ۾ مھڪن گلابن جون ڌارون

اتر واءِ آئي ٿو گيندي تي چوپڻ
 ڪري ماڪ ڏاڙهون پڻ ٿي پيارون
 چڪائي وجهن چاڪ ٿا سارا مارڳ
 وري ڪنھن لنگھ تان سڏن هن جون سارون

نه متجي سگهيون سي ته دل جي پٽيءَ تان
 ڪنھن شرميليءَ وينگس جون چڪندڙ نهارون
 نه پلجي سگھيس هن جي گونگي ڪلپنا
 نه وسري سگھيس هن جيءَ اک جون الارون

(1) هي ست ميران ٻائيءَ جي شاعريءَ تان ڪنيل آهي. (2) ڪانڌ، ور

(3) بيواه عورت

تصور ۾ اڀري اچن ٿا سي ڏينھڙا
جڏھن ھن جيءَ چوڻيءَ مان ڦٽيون ٻہ ڌارون
نہ اڪليل محبت جا رنگين جذبا
نہ سليل تنھن چاھت جون ڳجھيون ميارون

اڃان پي تہ ھردو اسان جو چلن ٿيون
نہ پوري ٿيل پيار جون سي پڇارون
”سو اڙي شھر ڊلدار تھنجي دڳن تي
ڪا سفيد ڪپڙن سان ايندي تہ ھوندي

۽ ھوءَ اڀسراڻن جي ٽولي جي راڻي
ڏسي توکي اداس ٿيندي تہ ھوندي

نظم

چاٿيو جي ڪا چانءَ نه آهي

مون سان پير پيرين ها جيڪر
تو کي ٿرم (1) ٿانءَ نه ملي ها
پر تنهنجي پيرن کي شايد
اهڙي آرهڙ (2) پانءَ نه ملي ها
ٿانءِ ٿانءِ ٿي ويو آهين
پوءِ پي پاڻ جلڻ لءِ آتو!
پيرن ۾ ٿئي چالا چورا!
پهڻن تي به هلڻ لءِ آتو!
تون ايڏو آن پياسو مورڪ!
چڻ ڪا هاڻ ملهار نه ايندي
ست رنگا انڊلٺ به نه کڙندا
ڪستوريءَ هپڪار نه ايندي
(3) چيرا چڻندڙ هن ڌرتيءَ تي
تون به جليو آن مان به جليو هان
پنهنجي پنهنجي رند تي راهي!
تون به هليو آن مان به هليو هان
گڏجي پنڌ ڪريون ها جيڪر

(1) ٿاڪ، ماڳ (2) احساس (3) اءِ باهه جا مڇ

ڪو چيرو ڪا چانءَ نه ملي ها
 پر وانھڙو! گڏ هلڻ سان
 جھڙ ڦڙ واري (1) جهانءَ ملي ها
 تنهنجا چالن هاڻا پيرا
 رڙهندي رڙهندي رت ٿين ها
 منهنجا گيت انهن گھڙين ۾
 توکي ڪائي تانگھ ڏين ها
 تون جي سمڪي ساڻو ٿين ها
 (2) ٻيهر پيڙي بيت ٻڌون ها
 گپتن جي پڙلاو ۾ گم ٿي
 پنهنجي پنهنجي ماڳ وڌون ها
 ڇا ٿيو جي ڪا چانءَ نه آهي
 ڇا ٿيو جي ڪا چانءَ نه آهي.

(1) ٿڌڪار واري موسم (2) سندرو پٽڻ

نظم

ڄام شوري جو پٿر

سنڌ ورستيءَ مان جنهن جو گذر ٿيو وڃي
ڄام شوري جو ڄڻ سو پٿر ٿيو وڃي
ها! هتان جا سفيدا ٿا گهايو وڃن .
ها! هتان موٽي جون ڪليون پي ڪڍو
هڪڙو گل * موهر سندس چوٽي ۾ هڻو
هوءَ ڪيڏي نه سهڻي اٿس سو پيا .
هوءَ جا منهنجي خوابن جي آسايو
هوءَ ڏسڻ ڏيو اسان کي شرم پوڙي
جا هٿ ڇا نظر سان، نريو ٿي وڃي
ڄام چئون دل سان هوءَ ڪجهه ڪريو ٿي وڃي
ڏينهن ڏٺي جا لٽيندڙ هٿيارن سان بلڪل
اسان پي پڌا هن وڏا ڏاڙيوال .
مگر هوءَ ڏاڙا هڻي ٿي دليين تي
ڇو نظرن تي نظرن ۾ ڏاڙا هڻي ٿي
ملتي ٿو نه سڳ
هوءَ ڄا مرڪڙي موهڻي چوڪري
ساوڌن وينٽريڪلس ۽ آريڪلس وچ مان
* هڪ وڻ جيو ٻاڙ ما گل ڄمليندو آهي.

سڌا سائينس وينوسس تي هٿ ٿي وجهي
 مروڙيو ڇڏي ٿي والوهرت جا (Valve Heart)
 هوءَ ڄا هر روز هڪڙي نئين ڍنگ سان
 دل جا در بيڪڙيل ٿي اڪوڙيو ڇڏي
 ڏاڍن ڏاڍن جا چڪا ڇڏايو ڇڏي
 هن کي پيڻيون ته ڪنهن ساڻ پيڻيون پلا
 جي ٿا پيڻيون خدا سان ڪفر ٿيو وڃي
 سنڌ ورستيءَ مان جنهن جو گذر ٿيو وڃي
 ڄام شوري جو ڄڻ ته پٿر ٿيو وڃي

نظم

پاڳيو ڏينهن

مون کي گوندر جي گھ * سر ۾
سڪ جي سڄ جي ساڪ ڏئي وڃ
نيٺن ڳاڙهي لاک ڏئي وڃ
هي جو دونهين لات اتن ٿا
واتن واتن تي لاتن مان

(1) ڏونبرا مهري ڳات ڪن ٿا.

غوسي ڪڙهندڙ ريت تي ملندي
سورج جا پي پير چئن ٿا

(2) ڊوڏا (3) بٺ * ۾ چنڊ هڻن ٿا

شايد ڪوئي چشمو ڦٽندو

گهانگهيٽيءَ جي ڇانءَ ۾ بيٺل

هيءُ پي روجه اچارو آهي

اک تي دڙ جو چارو آهي

ڪونيٽ جو سڀ پور چڻي ويو

ٿوهر جون سڀ مڪڙيون سڪيون

هن گواليءَ پنهنجي ويٺا

ٿر جي اڇ سان سرچائي آ

* گس جي ڌڌڙ - مٽي (1) اڇام سفيد (2) کارا ڪانوءَ * ويراڻ رڻ پٽ

پٽ جي واري گرمائي آ
 هن (1) ڪپريءَ تي مور ٿهو ڪيو
 ڊيل به رت رامانا ڏئي
 تڙڪولي ۾ شرمائي آ
 ٻرندڙ ڏڳندڙ واءُ لڳي ٿو
 چوڏس اپ تي ڊوڏ رڙن ٿا
 پونءَ ڏي ڏسندي نيٺ سڙن ٿا
 اپ تي ڏسندي سيڪ لڳي ٿو
 ٽپندي ڏاڍو تاءُ ڪيو آ
 هوڏانهن لوءِ نراڙ ٿي سيڪي
 منهنجا پيرا بڪيون جيرا
 (2) ترين ڪوبه تراڻو* ڪونهي
 منهنجو ڪوبه ٺڪاڻو ڪونهي
 هن ٺڪاڻي هن ئي ٿاڻي
 اچ نيارو نينهن ڪري وڃ
 هڪڙو ڀاڳيو ڏينهن ڪري وڃ

* پيرن آڏي ڪا شئي، جُٽي وغيره

(1) پٽ جي ڪنارين کي ڪپري چئبو آهي. (2) پيرن جي لاءِ ڪوبه پوش يا

ڍڪ ڪونهي.

نظم

هر روز تون اچجان ڪنريءَ ۾

هوءَ چتون پنڪيءَ چنريءَ ۾

هر روز اچي ٿي ڪنريءَ ۾

آبڙتي ڪوڪ پيپهي جي

۽ ڌڙ ڌڙ گاڏي بيهي ٿي

گاڏيءَ جي دٻي مان ڄاڻ لٿي

هوءَ جوين جي سڀن جي (1) سٿي

گهونگهت کي جهلي پايڻ ٿي چلي

اکڙيون جي ڪٿي ته به پيد ڪلي

ڪن ڪڇ ڪڇ پن سفيدي جا

۽ توسان گڏ به ڪهاڙي آ

هان مان نه ڪهاڙيءَ جو (2) نائڪ

پر تنهنجي سويپا جو (3) گائڪ

هي ٿورا بند ڪويتا جا

هڪ شاعرو ٿي ٻيو هوندو ڇا؟

جي چاهين توکي پيٽ ڏيان

جي سرجيا مون ٻي هنريءَ ۾

هر روز تون اچجان ڪنريءَ ۾

هر روز تون اچجان ڪنريءَ ۾

(1) موٽي، رسي سان ٻڌل (2) هيرو (Hero) ڊرامي جو ڪردار (3) ڳائڻو

نظم

انسان اتيو

ڪارونجهر جيءَ (1) ڪور مٿي
ڪو ساڻو پيلو مور نچي
هو پورو پورو بادلڙو
بي راه مسافر جيان پٽڪي
ڏس (2) سر ۾ آهي ساه پيو
ٿي گوڙ گججي ٿو مينهن وسي
لهندڙ سج جي لاسن ۾
ڪا شام هئي (3) شمشام هيو
هن رات جي ڪاري روپ اندر
ڪو پرھ سندنو پيغام هيو
منهن * مير مهل جا ماڪ اُٺي
ايءَ رات سندنو انجام هيو
ڪرڻو ڏيندڙ جي جهرڻي ۾
اٿين آهي چپيو چڻ تير ڪپيو
هوءَ ناسي رنگ جي نئن هلي
ڪو (4) گورهاڙو آگل اُڳيو *
ولهار سڄو آ واسي پيو
انسان اتيو انسان اتيو
●
* پيچ پني مهل * پيدا ٿيو ڦٽو.

(1) ڪنارو (2) چشمو (3) تلاء (3) شمعدان، مشعل (4) ڪارو ناسي

نظم

هل ته هلون هيء شهر چڙي

هن ڌرتيءَ جو دستور الت
هن ملڪ سندو منشور الت
هت ماڻهپو مجبور ڏنم
هت چهرو چهرو چور ڏنم
هت فوت پاڻن تي پار پنن
۽ گند گلين ۾ سڌا ڪن
هت سيني سيني دونهين دڪن
هت دل دل ۾ ناسور (۱) ڇڪن
هن ٿر مان هليا ٿاڪ ٿڌي
تون هل ته هلون هي شهر چڙي

هت عصمت ڪاروبار بڻي
هت مجبوري واپار بڻي
هيءَ نگزي سڀ بازار بڻي
هت غربت چڻ ڪاگار بڻي
هن ٿڪن جهڙيءَ دنيا ۾
هن جهڙيءَ تهڙيءَ دنيا ۾
ڪنڌ لڙڪائي جيئڻو ٿو پوي
۽ ڍڪ ڍڪ وه پيئڻو ٿو پوي
ڪجهه سڌڪن سان، گڏ لڙڪ گڏي
تون هل ته هلون هيءَ شهر چڙي

(۱) چڪن، گند ٿمائين

هي ڦٽڪا پنڌن ساڻن ٿي
 هي ماڻهو ميڙا ٿاڻن ٿي
 ڪي زندان ۾ ڪي ڦاھن ٿي
 ڪي بندوقن جي (1) ٺاھن ٿي
 هي اوچيون ٻانگون چاڙهيءَ ٿي
 هي رت جا دڳ دڳ ڏاڙهيءَ ٿي
 هي چنبا ڪنھن جي چوليءَ ٿي
 هي ٽڪا ڪنھن جيءَ پوتيءَ ٿي
 ھت جت ڪٿ جوڪو جيءَ ڇڏي
 تون ھل تہ ھلون ھي شھر ڇڏي

هي بستبي آ پوتان جي
 يا پيرن يا پاڳارن جي
 هي ڏيھ سڄو زردارن جو
 ڇا حق آ تو مون پارن جو
 ڪوئي نہ سھارو ٿي سگھندو
 پنھنجو نہ گذارو ٿي سگھندو
 ھن ناڻي واريءَ دنيا ۾
 ھن ھيڏيءَ ساريءَ دنيا ۾
 ڪو جيءَ اسان کي جاءِ نہ ڏي
 تون ھل تہ ھلون ھي شھر ڇڏي

(1) ٺڪاڻن

۱. ڪو تارا تاڻي رات ڪٿي
 ڪو سالم سالم مرغ چٽي
 ڪو لٽي اٿي جي اڏڪي ۾
 ڪو ٽوله گهٽڻ جي ڪٽڪي ۾
 ڪو رت جون گرڙيون ٽوڪاري
 ڪو ڪتا رچ تي (۱) ڪوڪاري
 ڪو لڄ بچائي پاڻ لڪي
 هوءَ ڪنهن جي چادر چور چڪي
 تو مَپُ وڏي ۽ پاڻ پڏي
 هل ته هلون هي شهر چڏي

(۱) بچڪار ڪري

نظم

ناڪام محبت

چوین تہ پنهنجي محبتن کي
گليءَ گليءَ ۾ (1) ھلائي ڇڏيان
پٿر پٿر کي ٻڌائي ڇڏيان
چوین تہ ماڳھين ڀلائي ڇڏيان
محبتون

جي اسان جيءَ دل جيءَ
چتا ۾ دکندي جلي نہ سگھيون
محبتون جيءَ

اسان جيءَ اک مان ٻڌي جي مينهن سان
(2) ڏلي نہ سگھيون

محبتون جي کلي نہ سگھيون
نظام زر جي اُتاهين ڄاڻنٽ
توڪي تنهنجي (3) پندار جو هٿ
زماني ماڻھن سماج جا ڊپ
اسان سڌائين ستم جا ماريل
سڌائين هيسيل سڌا سراپيل

(1) مشهور ڪري (2) ڌوپي (3) پنهنجي پاڻ ۾ پنهنجي حيثيت بابت ماڻھو
جا انومان

جنين جي ڇپ تي هزار تالا
 احساس ڪمٽريءَ جي چرين
 ذهن اسان جو وڏي آڇڏيو
 اسان جنين کي اگهاڙيءَ غربت
 ڏجهن ڏکن جي نياڳي ڏاڻق
 سامانچن سان سٽي آڇڏيو
 اسان نه ڄاتو
 سڄڻ! اوهان جيءَ کليل مرڪ جي مراد ڇاهي؟
 پنهنجي هيءَ (1) اڻ اُپيٽ چاهت
 گهريم ته دل ۾ دبائي ڇڏيان
 گهرج ٿي ڪهڙي؟
 جاڳالهه جڳهه کان وٺي نه سڳهجي
 اها ڀتين سان ڪرڻ ۾ چاهي؟
 جيڪي ڪليون ڪڙي نه سڳهيون
 انهن لاءِ آهون پرڻ ۾ چاهي؟
 فضول آهي!
 محبتن تي سوچڻو پي اسان کي ناهي!
 سڪين بندن جي وندر آ محبت
 کليل دليين جو وکر آ محبت
 تڏهن به ڪنهن پل

(1) اقام

وري به دل مان
 پرانمينء ڪنڊ تان
 سهي سهي ست اتي ٿي جيڪا
 انهيءَ تي ڪو وس هلي نه سگهيو
 ائين ئي اچاتي
 اکين ۾ ڳوڙها لڏي پيا آهن
 اڃا به تنهنجي گليءَ مان لنگهندي
 منهنجا پيرا ڏڏي پيا آهن
 چيم! ته رستو مٽائي ڇڏيان
 گهر ۾ ته ڳوڙها لڪائي ڇڏيان
 ۽ پنهنجي دل کي سڻائي ڇڏيا
 چوڻ ته پنهنجي محبتن کي
 گليءَ گليءَ ۾ هلائي ڇڏيان.

نظم

کبوتر

هي خانہ بدوشن جا بي خواب لشڪر
هي جوانيءَ ۽ جذبن جا خاموش (1) ڏمچر
جواني پريشان ۽ سونهن ششدر
وڪامن جتي جسم سڪن تي هر هر
ٻڌايو - ٻڌايو - اسان کي ٻڌايو
هي انسانيت سان ڇو هيڏي نٿولي؟

هتي ڪوئي جذبن جي قيمت چڪائي
ڪو وڻندي به هڪي، ڪو ڏيندي نٿائي
هتي ڪائي مريم تي عصمت وڃائي
هتي ڪائي راڌا تي چوپن لٽائي
ٻڌايو - ٻڌايو - اسان کي ٻڌايو
هي انسانيت سان ڇو هيڏي نٿولي؟

هي عورت جا ڪنوارپ ۾ ٿي ماءُ بڻندي
هي عورت جا ڪڪ مان ڪڍا پار چڻندي
هي عورت هوس کي جوانيءَ ۾ وڻندي
۽ پوڙهي ٿي ڪشڪول جا هٿ ۾ کڻندي
ٻڌايو - ٻڌايو - اسان کي ٻڌايو
هي انسانيت سان ڇو هيڏي نٿولي؟

(1) ملُ منگامو

انڌيرن ۾ هيڏا شبا بن تي ڌاڙا
هو سڀني جا محراب لٽيا ڪنهن جاڙا
سندس حجر اسود تي پنجا بيپاڙا
سندس حوض ڪوثر تي بوسا اگهاڙا
ٻڌايو - ٻڌايو - اسان کي ٻڌايو
هي انسانيت سان ڇو هيڏي نٿولي؟

هي مائن ۽ پيٽن جي يارن جا گهورا
هو قربت ۾ بي باڪ (1) نرڇا ندورا
دلالي ڪندي پي مڃن پيا ٿا ٿورا
هو نوٽن جي ڪڙڪي جا عاشق چچورا
ٻڌايو - ٻڌايو - اسان کي ٻڌايو
هي انسانيت سان ڇو هيڏي نٿولي؟

ڏڻي سونهن جواني پرائن وٺائون
ڪنوارپ لٽائي جي پالن بلائون
هي سگريٽ جي دونهين جا تحفا وٺائون
اجهو چرس آفيم جون ٿيون عطائون
ٻڌايو - ٻڌايو - اسان کي ٻڌايو
هي انسانيت سان ڇو هيڏي نٿولي؟

(1) بي شرمه بي حيا

جوانيءَ جي ان جھل گناہ جا پڙاڏا
 هو ٻارن حرامين جون ڪيهون ۽ (1) ناڏا
 سندن احتجاجن جا سڏڪا (2) اوڏا
 اڙي ابن آدم! هي تنهنجا (3) مهاڏا
 ٻڌايو - ٻڌايو - اسان کي ٻڌايو
 هي انسانيت سان ڇو هيڏي نٿولي؟
 هي چانڊوڪين ۾ شاببن تي الرون.
 گنهگار تهڪن مان ڦاٽن ٿيون درڙيون
 وري چرس سوٽن سان دٻجن ٿيون سڏڪيون
 هي بيمار جسمن تي وحشت جون سسڪيون
 ٻڌايو - ٻڌايو - اسان کي ٻڌايو
 هي انسانيت سان ڇو هيڏي نٿولي؟

وڏيرو ڪو واهي ڪو ڪمدار آيو
 ڪو شاعر ب آيو ڪلاڪار آيو
 واپاري ۽ سردار زردار آيو
 ڪو سفيد ڪالر سان سرڪار آيو
 ٻڌايو - ٻڌايو - اسان کي ٻڌايو
 هي انسانيت سان ڇو هيڏي نٿولي؟

(1) وڏيون رڙيون (2) لامحدود بي انتها (3) اوگڻ، لڇڻ

حقيقت آ ساري نه ڪا آ پرولي
 هلي آدميت سان ٿي ڪليل مخولي
 هي انسانيت سان پئي ٿيندي ٺٺولي
 اڙي ابن مريم! جي تو اک نه کولي
 ٻڌايو - ٻڌايو - اسان کي ٻڌايو
 هي انسانيت سان چو هيڏي ٺٺولي؟

نظم

ٿوڙهيءَ وارن جي دم سان

هيءَ ڌرتي رت (1) اوڇارن سان اڄ ٿامي وانگر ترڪي ٿي
۽ پوريءَ پوري پونءِ مٿان ڪا باهه پٺڀر ڪا پڙڪي ٿي
ٿو ڪڪ ۾ ڪپ ڪچرات ڪري ڪا گولي هڏ سان ٽرڪي ٿي
هي ريتي رت جا رنگ ڏسي اڄ غير جي ڇاتي ڌڙڪي ٿي
هن لال لهوءَ سان او لالڻ! ڪي ڀاڳ ڀلارا بڻجي ويا
ير! ٿوڙهيءَ وارن جي دم سان وارا به نيارا بڻجي ويا.

هيءُ ملڪ نه جنرل جي پيءُ جو هيءُ مٿي منهنجي تنهنجي آ
ٿو ملڪ ڪپي ماڻهو نه ڪين هيءُ ڳالهه او ٽڪا! اُهنجي* آ
هت لاش لتاڙي رهڻو ٿئي هونئن سنڌ نه بسستي سهنجي آ
بندوق ڏسيندي آرڻ ۾ هيءَ ڌرتي آخر ڪنهنجي آ
رت سان ته (2) پڙ وهنجارڻ لاءِ سينا به ڦوهارا بڻجي ويا
ير! ٿوڙهيءَ وارن جي دم سان وارا به نيارا بڻجي ويا.

چئ ڪنهنجو ناهي جيءُ جهر يو هيءُ ڪارو قتل عام ڏسي
هر ماءُ رنو ٿي پار ڪڍي سر بندو قن جي (3) لام ڏسي
هر پيڻ جي دل بيروت بڻي هيءُ وڪ وڪ تي ويٺنام ڏسي
او پير وڏا! او مير وڏا! پر تنهنجي هٿ ۾ جام ڏسي
هر سنڌيءَ جا ڏند تڻجي ويا ۽ ٿانڊا تارا بڻجي ويا
ير! ٿوڙهيءَ وارن جي دم سان وارا به نيارا بڻجي ويا.

* (1) رت جا تيز ڦوهارا ڏکي - مشڪل (2) ميدان پٽ (3) تاريخي نشان

جنهن حق کيسا هت ماڻهن جا سو ڊاڪو آه لٽيرو آ
سو حج ڪري قرآن پڙهي پر قاتل سوئر پيرو آ
غازي يا مجاهد پل سڏجي بي بڻيادو بي ديرو آ
ڪهڙا به رکائي نانو اچي هو ويڪائو ته وڏيرو آ
هر سنڌي جا ڏند تڻجي ويا ۽ ٿاندا تارا بڻجي ويا
ير! توڙهيءَ وارن جي دم سان وارا به نيارا بڻجي ويا.

هي هيٺا پيا ٿا کيس ٽين پر توکي ڪو ويچار نه آ
هو وسيل ويڙها اڇڙي ويا پر توتي ڄڻ ته ميار نه آ
ڇي هاڻ به ڪجهه نه ويچاريسي ڇو تو جهڙو غدا نه آ
ڇا توکي چئجي هڪ جيٺا غدار جهڙي پي گار نه آ
غدار ته سورهيه قوم جي لاءِ (1) ڪن گند جا کارا بڻجي ويا
ير! توڙهيءَ وارن جي دم سان وارا به نيارا بڻجي ويا.

هي ڌاڙيلن جا ساٿاري هو هيروئن جا واپاري
انصاف جا ٺيڪيدار ٿيا بينگال جي خون جا ڪيڏاري
هت حق گهرندڙ لاءِ گوليون ۽ چورن جي هت چوپاري
تون ڪيستائين پاءُ پلا! آن پر مارن جو پوڄاري
گس (2) ٿريا پنهنجا غيرن کان ۽ چٽڙا چارا بڻجي ويا
ير! توڙهيءَ وارن جي دم سان وارا به نيارا بڻجي ويا.

(1) آمن (2) جد آتيا

اچ سانباھو ڪر متقل ڏي ٿو ساري رت شهيدن جو
 هو ڪارونجھر جيءَ ڪور مٿان آ اڀريو سڄ اميدن جو
 من ڌرتي تان (1) دوقاڙ ڪبو ها! پاڙو هاڻ پلين جو
 اولاد لڏائي ڇڏڻو آ بي. لڄيارن بي ديدن جو
 من چوءِ جا وارث جاڳي پيا ۽ ديس دلارا بڻجي ويا
 ڀر! توڙهيءَ وارن جي دم سان وارا به نيارا بڻجي ويا.

(1) ناس، نابود ڪرڻ

نظم

پلي مسڪرايو پلي مسڪرايو

پلي مسڪرايو پلي مسڪرايو اهو مسڪرائڻ مهانگو ٿي پوندو
اسان جي لهوءَ ۾ تريون هيئن ٿبائي، هي ميندي لڳائڻ مهانگو ٿي پوندو

او سنگين وارا! او بندوق وارا! اڃا هيءَ ڇاتي هڻي ڇڏ هڻي ڇڏ
هڻڻ کان به اڳ ۾ اهو پي ٻڌي ڇڏ نه آهيو تون پنهنجيءَ سريءَ تان کڻي ڇڏ
دراوڙ جيءَ لوثيءَ سان هي هٿ چراندون ۽ ماڻهن جي لاشن تي هي ڏند ٽيڙون
هي پيڙين ڪڙين ۾ ڪي ڪڙمندڙ جوانيون ۽ ساڻن پٽڙن تي ڦٽڪن جون چيڙون
هيءَ جهنگل جر قانونن پر بادين جام کڻي نت نوان آه آهي فسانا
هي ماڻهوءَ جي حرمت تي وحشت جا حملا هي ڪوڙا هي ڪوڙا هي تازيانا
وهايو پلي رت، جو ماڻهوءَ جي رت سان، پڪنڪ ملهائڻ مهانگو ٿي پوندو
پلي مسڪرايو پلي مسڪرايو اهو مسڪرائڻ مهانگو ٿي پوندو

تون جن جي پگهر مان پنوڙي مان (1) رڇ ٿئين سڃاڻي نه تن کي ٽڪون ٿئي زما
تون جن جي چپن جي ڇههءَ سان ڪليءَ مان ڦٽي ڦول ٿيو ان اڙي بي نشانا
تون موهن دڙي جي گوالي جي ويٺا سان نيري گگن تي ملهاريءَ جو بادل
اڙي وقت پاري نگر جي ڪناريءَ ڪنهن پدمڻيءَ جي آن پيرن جي پال
تون سڙي ڪوروجمن اڃارن جو (2) آگهت، تون (3) پدمات جي ڪنهن پدم جو ڏرو ان
اسان توکي ٺاهيو اسان توکي جوڙيو زمانا! اسان لئه سدائين گرو ان
ائين قد ڪڇائي پڇي تون نه سگهندين، اسان سان اڃائڻ مهانگو ٿي پوندو
پلي مسڪرايو پلي مسڪرايو اهو مسڪرائڻ مهانگو ٿي پوندو

* آسرو (1) تان، برتن (2) ٻاھت، (3) روحل واءِ جي ڀرسان ڦٽل شعر جو نالو

نظم

او شوخ هوا او شوخ هوا

هي وسنيون ڳوٺ اجاڙ ڏسي ۽ لاشن جا ست ماڙ ڏسي
منهنجو ته جگر ئي ڦٽجي ويو منهنجو ته ڪليجو ڪٽجي ويو
هر روز نٽڪن تي گوليون، هر روز لهوءَ سان هي هوليون
رت منجهه رضا اچ ڳاڙهو آ، پيءُ جي به ڪپار ۾ ڪاڙهو آ
اچ ماءُ رضا جي تڙپي پئي، هو پيءُ جي پيٽ به سڏڪي پئي
ڪيڏو نه قهر ڪيو مون تي قضا، او شوخ هوا او شوخ هوا
مخدوم بلاول کي چئجانءِ ٿئيءَ جا ڌڻي ڪا واهر ڪر.

هت بربادي آ نڪريءَ ۾، جن مانءُ جلي ٿو سگريءَ ۾
ويو خون سفيد ٿئي پيارن جو، هن ديس سندن غدارن جو
تن ميرن ڄام نوابن جو، پرڳڙين جو اربابن جو
بي شرم چيئن ٿا مَرڪُ ڪري، مرن نه ڍڪڻ ۾ ڍڪ پري
هي پنجابين جا بوٽ چٽا، او شوخ هوا او شوخ هوا
مخدوم بلاول کي چئجانءِ ٿئيءَ جا ڌڻي ڪا واهر ڪر.

هن دديس جي هارين نارين سان، هي ساڳيا هن انڌير اڃان
روٽيءَ جي گهرڻ تي گار ملي، ۽ لوڻيءَ جي بهران مار ملي
اچ هن جي ڏيءَ ڪٻائي ويو، هو لوفر پٽ وڏيري جو
اچ ڏاند به هن جا چوڙيا ويا، ڏنڊا به پوليس جا ٽوڙيا ويا

ٽي رت ۾ لت پت فرش مٿان ۽ لوهي شيخن جي پٺيان
ٿس ڦٽڪي ڦٽڪي ساه ويا ۽ او شوخ هوا او شوخ هوا
مخدوم بلاول کي چئجان ٿلٽيءَ جا ڏٺي ڪا واهر ڪر.

هت ڪالم به منهنجن پيارن جون، ويچارن جون پڪرارن جون
چپرن سان چاٽيون چاٽيون ويون، سين تي بندوقون ٽاڻيون ويون
پٽڪن جي وڙين کي ڦاڙيو ويو، پوتين جي پلن کي ساڙيو ويو
مينار ڪڙا ٿيا لاشن ڄام ۽ تاج جهليا بدمعاشن جا
هن پونءِ تي ڪڙڪي ڇا ته ويا ۽ او شوخ هوا او شوخ هوا
مخدوم بلاول کي چئجان ٿلٽيءَ جا ڏٺي ڪا واهر ڪر.

مون تنهنجو شهپر موڙ ڏٺو، هن (1) جوءُ سان تنهنجو جوڙ ڏٺو
مون توکي ڏسندي پرکيو هو، تون پٽڪيل روح بلاول جو
هت (2) بان جي ڪپري آيو هئين، بي ڏوهه ننڍڙو گهايو وئين
او آزادي جا متوالا، او چاندوڪين جا رڪوالا
اڄ عظمت جي محرابن ۾ مون سيس جهڪايو سجدن ۾
او منهنجا پيءُ او منهنجا رضا، او شوخ هوا او شوخ هوا
مخدوم بلاول کي چئجان ٿلٽيءَ جا ڏٺي ڪا واهر ڪر.

(1) ڏيهم، ديس (2) هڪڙو واه جنهن جي ڪناري تي مرحوم رضا محمد

بنگلاڻي جو ڳوٺ آهي.

نظم

وقت مَنجِي ويو

ڪهڙي زندان اڪڙن جي ڌڪار آ
ڪهڙي زنجير اڪلن جي جهڙڪار آ
ڪهڙي منصور جي نيٺ لڙڪار آ
او غريبو! قهر رات جا ڪسندڙو!
منهنجيءَ ڌرتيءَ جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ وسندڙو!
تورا پرڏا هٽائي ڏسو ڏسندڙو!
وقت مَنجِي پيو، وقت مَنجِي پيو

ڪوبه هاڻي نه موندو هتي بي بלו
ڪونه ڪتبو ڪو مارو نڌڻڪو (1) نلڻو
پوڻ دشمن جو پي پيو لڳي (2) پيل پلو
ڪوبه مجروم هاڻي نه کٽڪو ڪري
ڪوبه مظلوم ڏسڻجو نه سڏڪا پري
هت پورهيت جو پورهيت کان ناهي پري
وقت مَنجِي پيو، وقت مَنجِي پيو

(1) سڪڙو مفت ۾ (2) پيلو منهن، ڦلهو منهن

باه پوئچال جيئن آهي پڙڪي اتي
 سنڌ ساري آ تڙپي ۽ کڙڪي اتي
 غير جي هانءُ ۾ آهي ڌڙڪي اتي.
 ڪا به مونهنين نه پورهيت جو چوسي پگهر
 هاڻي هاريءَ جي منهن جو نه ڦربو ٽڪر
 هاڻي ڪوئي نه روئندو نه پوندا نير.
 وقت مٽجي پيو وقت مٽجي پيو

هر ڪو هٿ هٿ ۾ ريتا ڦريرا ڪڍي
 نعره سنڌ جي لات دل کي وڻي
 هاڻ تقدير جيڪا به بڻجي بڻي
 سورمن سامه پنهنجو سهائي ڇڏيو
 داءِ ٿي ڳاٽ کي تن لڳائي ڇڏيو
 راه کي رت سان رنگين بڻائي ڇڏيو
 وقت مٽجي پيو وقت مٽجي پيو

هاڻ سپنڻين جي ڏينڊن جي وڻبي خبر
 آ وڏيرن جي بنگلن ۾ برپا حشر
 ديسي دلال جي پوٽ تي آ پگهر
 اي اسپرو! اوها ن بند ڏينهن جي ڪٽيا
 اي شهيدو! اوها ن رت ڦڙا جي چٽيا
 تن جي صدقي ٿي تاريخ رنگ هي مٽيا
 وقت مٽجي پيو وقت مٽجي پيو

اِي منهنجي خوابن جي ديوي حسين
 ڇا اڃان پي نه ٿو کي اچي ٿو يقين
 ڪر موڙي اٿي آهي پنهنجي زمين
 آ شهيدن جي رت ساڻ جرڪي پئي
 پنهنجي جيري جي ٽڪرن جي پيٽاڙئي
 رات ڪاريءَ جي تو مون پڄاڻي ڪئي
 وقت مٽجي پيو وقت مٽجي پيو

رات ڪاريءَ انداري ۽ پرشور هئي
 راه وڪ وڪ اٿانگي ۽ منهن زور هئي
 چوڏسائن ۾ ڪيڙي نه گنگهور هئي
 تنهنجي ڳاڙهن گلن جي حيا جو قسم
 تنهنجي ڪارين چڱن جي * ردا جو قسم
 تنهنجي هر هڪ وفا ۽ ادا جو قسم
 وقت مٽجي پيو وقت مٽجي پيو

* چادر

نظم هائ هئبلا

ڪٽ ڪٽ (1) ڪوٺيٽ (2) ٽوتيا ڇاٿيا، ڪٽ ڪٽ لاسن لڏڪن پلڙا
ڏس ته (3) گگيري ڳاڙهي ٿي آءُ (4) ڳاڙهيءَ جا ٿيا ڳاڙها ڳلڙا
(5) گولاڙو پي (6) چار سان پڪجي، پن پن پيٽا ڏي ٿو چلڙا
ٿر ٿر ٿرڪن ٿوهر ڏوٽيون هير ٿڌيءَ جو ٿي هٻڪارو
هائ هئبلا هوڏي پريتم مند ملهاري تون ريسارو

توچي ڳاڙها جوڙا پاٽا ننگر شهر ۾ نير مهانگو
سپنڌ سڪو سپندور او ساونٽ چوٽيءَ جو ٿيو ڦل اڦانگو
هائ اچارا سپنا منهنجا هائ ”پيا“ جو پنڌ اڙانگو
ڏوڙ اڏي گجرن تي پيئي (7) ڏوڙالو جوپن جنهارو
هائ هئبلا هوڏي پريتم مند ملهاري تون ريسارو

تون چٽو چانڊو ڪين ۾ چوڙا مون کي چڪ نه هڻندا هوندا؟
(8) ڪاپي کاڌا ڪنهن منهنجا ٿڌڙا ساه نه ڪڻندا هوندا؟
پن چن واري پيلي پن جان لڙڪ نه منهنجا چڻندا هوندا؟
پر مون پنهنجا چپ سڀا هن ڪونه پريان ٿي سرد شوڪارو
هائ هئبلا هوڏي پريتم مند ملهاري تون ريسارو

(1، 3، 4، 6) ٿر جي وٺن جا نالا (2) گونچ (5) ول جو نالو جنهن ۾ گولون

لڳن ٿيون (7) ڏوڙ ماڻو (8) ڪپت ۽ گڻتي

کوڙ کٽڻ تي ڪرڙيون هڻندي، ماڻهو پنهنجي موت مري ويا
 ڪن کي چوهي چولين ٻوڙيوه (1) ٻوهن جيئن ڪي ٻام ٻري ويا
 ڄڻ ته هيا سرهاڻ جا جهوٽا، ڄڻ ته وڃت جا ٺاڻ ٺري ويا
 ڪارونجهر جا ڪڪرا ريتي رت سين ڪوئي راڄ دلارو
 هاءِ هٽيلا هوڏي پريتم مند ملهاري تون ريسارو

مون ئي مرڪان شيخن بڻجي، توکي لاڏا ڳايا ميمڻ
 مون ئي ڀرمل ديوي بڻجي، تنهنجا وڀر چڪايا ميمڻ
 مون ئي ڀاڱل ٻائي بڻجي، خلجي ڪوڙ ڪپايا ميمڻ
 توکي ڏونگر ڏس اُماڻي، مون ته ڪيو آه نينهن نيارو
 هاءِ هٽيلا هوڏي پريتم مند ملهاري تون ريسارو

چوٽيءَ پڪ ٻهار جا پاتم ڇاڻي پاتم چار (2) چتن ۾
 سي ته وڃين ها پريتم ٻائي، رهجي ويا جي هار هٿن ۾
 توت چيو هو توکي نيندس، ڏوليءَ چاڙهي (3) روجه رتن ۾
 تون ته وڃين ٿو مون نه سڏين ٿو هءُ هرڄاڻي تون به اڏارو
 هاءِ هٽيلا هوڏي پريتم مند ملهاري تون ريسارو

تنهنجي دم سين رٿل راڻا ڪرڙيءَ منجه ڪٿوريون لٽجن
 ماءُ مياڻي سدا سهاڳڻ ٿلٽيءَ ۾ ٿانڊوڻا ٿمڪن
 تنهنجي دم سين (4) پورا بلاول! حق موجود جا هوڪا ٻڌجن
 توسين جهوڪ عنايت واري، توسين ديبل ڏاهر وارو
 هاءِ هٽيلا هوڏي پريتم مند ملهاري تون ريسارو

(1) ٿر جو ڍڪ ٻوڙو (2) کليل ڍنگا وار (3) روجه جو ٿيل گادي (4) پوري رنگ وارا

نظم

منهنجي ٿر جو حال جي پڇندي

منهنجي ٿي جو حال جي پڇندي، روئي پوندو
برندڙ بر جو حال جي پڇندي، روئي پوندو

(1) اک اچاراء (2) ٻوه اچاراء (3) مرگه اچاراء نيٺ
ڳوڙهن ڳوڙه اسان جيون ڳالهيون سڏاوسارا* نيٺ
هونئن ته لڙڪ لڪڻي جا ليڪا پر متوارا* نيٺ
چپر چمر جو حال جي پڇندي، روئي پوندو

ڪرڪي ڪونج ته ڄڻ ته (4) ڪريجي ۾ ڪو ڪان ڪتو
تاڙي جيئن تنواريو چرڪيو ڪوئي سور سٺو
ڪڇيءَ ڪنٺ ۾ پلٽي پيو آ دل جو درد (5) ڏتو
هاڻ زهر جو حال جي پڇندي، روئي پوندو

رڻ ۾ روهيڙي جيئن ڪوئي رت هاري ويراڳي
توڪي تنهن جي ڪل ٿي ڪهڙي، او وينگس! وڏ ڀاڳي
نڪت نڪت ڪي مون آ نهاريو (6) جوڳيسر جيئن جاڳي
*پوئين پهر جو حال جي پڇندي، روئي پوندو

* پار ڪڍڻ - روئڻ جا آواز * شراب پيئڻ - مدموش

(1 ۽ 2) ٿر جا ٻوٽا (3) مرڻ (4) ڪليجي ۾ (5) بي خبره مدموش (6) جوڳي

هونئن ته ڏک ڏکار به آهي، پوءِ به (1) پسيءَ جا ٻيڙا
توڪي ڪرڙ ڪڪوريا آچين هيل ته آءُ (2) پهيڙا
گج جاتونئر گسن ۾ پٿريان، پٿريان جنريءَ (3) ريڙا
صبر ستر جو حال جي پچندين، روئي پوندو

(4) سائيڪي تي هيل (5) سنجيندي منهنجيون اڪڙيون پريون
(6) آواڙي جي اوٽ ۾ ويهي، تسان ڳالهيون (7) ڳرهيون
ويساڪيءَ جيءَ واريءَ ڀرجي، منهنجيون ديدون ڌريون
سوچ سچر جو حال جي پچندين، روئي پوندو

ڏهريءَ ۾ (8) تانڪار نه تهڪي، کوپيت (9) لاسون ڪاريون
توڪي اڪندي پورا بادل! ڇاڻ ته رنيون چاريون
(10) گهانگهيئيءَ ۾ گل نه اچائين، (11) موراڙيون مائاريون
ڏک ڏڪر جو حال جي پچندين، روئي پوندو

(12) مهريءَ تي (13) مولهي سان سوچي هڪڙو (4) ڏجهندڙ ڏوٽي
ڪونج ڳچي جي هنسلي وڪڻي گهر جي ٻاريم جوتي
پٿري کي پيزار نه پيرين، ڏيءَ وٽ ناهي پوتي
سانگ سمر جو حال جي پچندين، روئي پوندو

(1) پسيءَ جا گل (2) مسافر (3) ليڙون (4) سٺ پرمڻ وارو ڪوھ (5) پاڻي
پريندي (6) پاڻي ڀرڻ جو حوض (7) اوريون (8، 9، 10، 11) تر جا پوٽا
آهن (12) پلوٽ (13) وڏي ڀڳ سان، پٽڪي سان (14) ڏک ۾ ڪڙهندڙ.

تون پاڻياري ڪهڙي تڙ جي، هيڏو پياسو آئون
 (1) ڪاٿر ڪارو ڏيه وانهڙو! (2) هوند ڪريان هت چائون
 ٻاٻيها به ٻريو سارڻ تي، ڪن پيا مينهن پچائون
 پاڪ پلر جو حال جي پچندين، روئي پوندو

رحمت ريل روڊ (3) ستگر پلتيو پاڻي پوئين
 (4) ڪيچ (5) ڪراڙن ڪنڌ پچي پيا، راج (6) مهاڄڻ روئين
 (7) ڏنڌيا ڏيه ڏڪاريا مارو مڙڪيو ميندا ڏوئين
 آه اثر جو حال جي پچندين روئي پوندو

لوئيءَ جا لچپال محمد صه مدني صه (8) ماڙ منجينيدين،
 چلرن جيئن چڱيرا (9) چت وره منهنجا مرض ڪٽيندين،
 (10) سام پئي ڪي سيد سڻا صه پنهنجو ساٿ سڏيندين،
 هل حشر جو حال جي پچندين، روئي پوندو.

- (1) تڙ جو مک طبعي ڀاڱو (2) چاڪري ڪرڻ (3) سڄو مرشد (4) بد عادت
 (5) واڻين جي هڪ ذات (6) ويڇ خور (7) ڏنڊن پڇي ويا (8) مدد
 (9) تاجدار (10) پناهه هٿ آيل

نظم

ڪجهه قدر

ڪجهه قدر هن سان منهنجيءَ اجنبيت پي گهٽي آءُ.
ڪجهه قدر هن سان دل ڄام سلسلا ڳنڍي چي پيا هن.
ڪجهه قدر بس سرد مهريءَ هن جي پي ڪافور ٿي آءُ
ڪجهه قدر بس عشقبازيءَ جا مرحلا طئي ٿيا هن
ڪجهه قدر هن جي به مرڪن کي نوان مفهوم مليا
ڪجهه قدر هن جي حجابن تي بهار آئي ته آهي
ڪجهه قدر انڊلٺ جون ريكائون سندس چهر تي اڀريون
ڪجهه قدر نشين نينهن جي چغلي تي هن جي لوڏ کائي
ڪجهه قدر هوءَ منهنجي جذبن جي زبان سمجهڻ لڳي آ
ڪجهه قدر احساس هن جا منهنجي آڏا پي ڪليا آهن
ڪجهه قدر منهنجي خيالن ۾ سندس آموه وڌيو
ڪجهه قدر هن جي اکين ۾ پيار منهنجي لاءِ چليا هن
ڪجهه قدر هن جي ڳلن تي سرخيون ڊوڙڻ لڳيون هن
ڪجهه قدر هن جي چڱن ۾ پيچ پي پئجي ويا هن
ڪجهه قدر هن جي ترن جي طلسمن ۾ دل اڙي آ
ڪجهه قدر دماغ ڇڪرائڻ لاءِ ڳل ۾ (۱) چڱهه پيا هن

(۱) ڳل تي پيل گمنج

ڪجهه قدر هوءَ پنهنجيءَ جوانيءَ کان به شرمائڻ لڳي آ
 ڪجهه قدر آئيني آڏو پي بيھڻ کان ٿي لنوائِي
 ڪجهه قدر هوءَ پنهنجي پاڇي کان به چرڪندي رهي ٿي
 ڪجهه قدر سامن جو سرگم پي ٿي سڀني کان لڪائي
 ڪجهه قدر هن کي به هاڻي گيت يا معنيٰ لڳن ٿا
 ڪجهه قدر هوءَ شاعريءَ جي اهميت سمجهي وئي آ
 ڪجهه قدر هوءَ هجر ڄام ميلاب جا قصا ٻڌي ٿي
 ڪجهه قدر دردن جي خوشين جي به هن کي سڏ پئي آ

نظم

انقلاب زنده آباد

عظمتن جي منزلن جون ڪرڻشون نٿيون وڻن
خوشامدون نٿيون وڻن ۽ شابسون نٿيون وڻن
وڻي ٿو ماءُ سنڌ جو آب تاب زنده آباد
انقلاب زنده آباد، انقلاب زنده آباد

اسان جي قافلي جي ڏوڙ جن جي منهن ۾ آ پئي
هيءَ (1) سڀيت آ سنڌ جي، تنهن ڏنوبه آ چئي
نئون عزم نئون قدم، نئون شتاب زنده آباد
انقلاب زنده آباد، انقلاب زنده آباد

بي ضمير جي بلي ڀلا نظام ڇو رهي
۽ هيسيل ۽ پيڙيل سنڌي عوام ڇو رهي
پنهنجو آهي احتجاج بي حساب زنده آباد
انقلاب زنده آباد، انقلاب زنده آباد

وقت شرط پڄاءِ ڪڍي سنڌو ديس رهڻو آ
سامراج جو نظام هڪڙي ڏينهن ڊهڻو آ
حق آهي سچ آهي منهنجو خواب زنده آباد
انقلاب زنده آباد، انقلاب زنده آباد

(1) تياري

نظم

ڪارونجهر جيءَ ڪاريءَ چوڻيءَ

ڪارونجهر جيءَ ڪاريءَ چوڻيءَ

روپو ڪونهي اڄ به رهي ٿو

توڪي ڪا (1) گم ڪونهي گورا!

تنهنجو سورج ڄاڻ لهي ٿو

تنهنجون تاريخون ڇڏ ٿاڙي

ساڙي ڇڏ

جيئن (2) لوس نه پڪڙي

مايا لوپ جي (3) چوس نه پڪڙي

تاريخون...

بر غلط لکين ٿيون

تهديبون...

بي روح اڏين ٿو

پوءِ به سڏين ٿو

پنهنجو پاڻ کي دنيا جو استاد او گورا!

تنهنجو روح مري ويو پورا!

روپو ڪونهي اڄ به جيئي پيو

هوڏس وڃ چمڪاڻ ٿئي پيو

(1) خين ست (2) وبا (3) مَوسَ

روپي جيءَ تلوار جي پورا
ننگز سارو ساک ڏئي پيو
پوءِ به لکن تنهنجون تاريخون
روپو ڪولمي مري ويو آ
جاسوسي ناول هن تنهنجون تاريخون
هي تاريخون ڦاڙي ڇڏ

نظم

شاعر جو محبوبا ڏي خط

شاعر جو محبوب ڏي خط
گلابي گهر مان گهريل نگاهون ڪڍي
مون کي اکين ٿي اکين ۾ انعام نه ڏي
لوڪ تنهنجيءَ چپر چينپ مان معنيٰ ٿي پي ڪا وٺي
ڊچ زمانو توکي نوان الزام نه ڏي
تون جا اس چانو کان بي سڌ بي ڪل
الهڙا بوجھ بي سمجھ پار چٽ ٿي لڳين
ميتهن کان اڳ ايندڙ آنڌيون لوڙهي نه وڃن
تون ته ڪچڙيءَ ڪنهن ٽالهيءَ جو ٿار چٽ ٿي لڳين
تلهنجا ڳاڙها گل ڏسڻ ۾ ائين ٿا اچن
چٽ ته روهيڙي جي وٺ جون گلن سان جهنجميل
تاريون

انهن ڳاڙهن گلن تي حيا جي شفق چمڪ
چٽ ته ٿر جي واريءَ تي گاهن جون گلزاريون
هي جوپڻ، هي مرڪون، هي سنيها سڀ ڪجه
چنچل چري چلولي چري ڇا ڇا نه اٿئي
هلڪ هلڪ ناز انداز اڪت

چا توکي چوان او چيڳري چا چا نه اٿئي
 مون جهڙي سڪڙي سڃي ٺلهي شاعر وٽ
 تنهنجيءَ سونهن کي سانڍڻ جو سليقو ٿئي ڪٿ آ
 تون ته موتي آن، جوهرين کي خبر تنهنجي
 توکي پرڪڻ جو مون وٽ طريقو ٿئي ڪٿ آ
 سو او چوڪري چري نه ٿئيءُ
 منهنجي اکرن جي ڳڻ (1) ڳوت ٿي ويساه نه ڪر
 مان شاعر انقلاب هجان ته هجان
 تون ڪنهن دوکي جي تخلص جي ذرا پرواه نه ڪر

(1) ويچارڻ

نظم

ڪمال راهمون جي شهادت تي

اسان جيءَ نگرِيءَ سندن ڇٽين تي لٿيل صبح جا اداس پاڇا
گلن جي موسم ڪليون نه آنديون بهار آندا پتن جا لاشا
جڏهن به رنگت چڙهي گلن تي، گهلي تڏيري هوا ڏکڻ جي
بچن جا سڌا اٿيا منڊل ۾ ملي بشارت گهرن جلق جي
اڏائي جهوپا ويون ڪي آنديون، تنهن جو ڪڪ پي مليو نه ڪڪ سان
پٽين پنوهاريون پلاند واريون ملين چمرا گهرن جي رک سان
انهن جي لڙڪن سندن ڪو ٿورو ڌيان عالي جناب ٿيندو
ڪمال جو رت چوي ٿو قاتل! ڦڙي ڦڙي جو حساب ٿيندو

اهي ئي تنهنجون پٽيءَ پيارون، لڳي ٿو ڄڻ ڪجهه ٿيو ئي ناهي،
ڪٽڪ ڪٽا ٿئي نڌاڪن جا منهن ۾ ڪو گھنج پيو ئي ناهي
اوهان جي آڏو لهوءَ جي قيمت، ٻه ٽي پتل جا خسيس پلا
ڪنهن جي اميدن پرڻي چمن کي هٿن سان تيلي ڏيڻ ۾ ڇا آ
ڏسو نه ٿا جو ڪنهن جي اک جا ڪنول ٽڪيندا تنهن جون راهون
جنهن کي چچريو ويو تنهن کي سڏينديون ڪنهن جي چنن جون آمون
اهو نه ٿورو ويچار ظالم! ڪڏهن ڪليءَ مان گلاب ٿيندو
ڪمال جو رت چوي ٿو قاتل! ڦڙي ڦڙي جو حساب ٿيندو

سڄن جي سرڪش اڏول ڇاڻي، جهڪي نه سگهندي جُھري سگهي ٿي
 صداقتن جي سڄن جي تاندي اوهان جي اک ۾ هُري سگهي ٿي
 چپن جي منهن ۾ ٿڌي چانڊوڪي، پري ٿي مرچون پيلي ته پرچن
 سڃاڻين جو هٿان ٿي سرگس مٽيندو چنڊا پيلي مچرجن
 اوهان به پنهنجون تلون ويڙهائيو، ڏسون اوهان جا حويليون ٿاڻا
 اوهان جا ڦٽڪا اوهان جا پٽراءِ بيا ڪي آڻا بيا ڪي ماڻا
 اسان جي موڪل اٿو ته ڪريو، سڀاڻي جيڪي اوهان کان سمجهي
 ائين ٿي نه ٿئي جو سڀاڻي، تنهنجو اگهاڙو لاشُ گلين ۾ رهجي
 ڳجهن جي اڳيان کتن جي اڳيان خوار ڏاڍو خراب ٿيندو
 ڪمال جو رت چوي تو ڦاٽل! ڦڙي ڦڙي جو حساب ٿيندو.

نظم

حسين رات

هن حسين رات مه حسين ڪائنات مه
پڇي پري پيو آ من ٽڪي ٽٽي پيو بدن
۽ چاندنيءَ جي چاڱ مه ۽ بئسريءَ جي راڳ مه
ڪوبه چس چاءُ ٺاهه ڪوبه لاءِ ساءُ ٺاهه
ڄڻ ته جوت ٿي جلي، ڄڻ ڪو ماس پيو (۱) ولي
رڳن مه ڄڻ اماريون، هيٺانءَ تي ڄڻ ته ڪاٿيون
نراڙ تو نڪاوڙهي، اکين مه راک ٿي پئي
وڌن وڌن ماڻهن ۽ سالڪن اڪابرن
جو ڪيترو نه سوچيو! ۽ ڪيترو نه لوچيو!
ڄمار پير جيءَ سوچ مان، هيڏي لوچ پوچ مان
پلا به ڇا پلٽ پيو ٿيو ڪٿي ته ڇا ٿيو؟
شعر (2) سو جهڄن ته ڇاه راڳ موڪجن * ته ڇا
گلاب پوکجن ته ڇاه عطر اوڻجن ته ڇا؟
ادب ڪٿي ادب ڏجي، وعظ پُر غضب ڏجي
ڏجن به ڏس نجات ڄاه ڏجن به گس نجات جا
هي بكون هي ڏوجهره هي وڏ ڏٿين جا موچڙا

(۱) کوٽي ڪپڻ * سمڻي نموني ادا ڪجن (2) ويچار جن

ڳيبي ڳيبي لاءِ ڪر نشون، ڪڙي ڪڙي لاءِ بند ڳيون
 هي بکن جو بک جواڻيون، هي سونهن جون نشانيون
 هٿن تي تين وال ٿين ۽ پارڙا سوال ڪن
 ڏڪن هٿن ۾ ڪستيون، روئي ڏين جي پنڀڻيون
 ڪنهن جي ماءُ وڪي وئي، ڪنهن جي پيٽ واک پئي
 روزگار کان سواءِ بي وسا ۽ بي آڀاءِ
 ڪڇن ۾ ڊگريون ڌري، اکين ۾ ڌوڙ لت پري
 ڊگهيءَ ڊگهيءَ قطار ۾ ڳيبي جي انتظار ۾
 نوجوان پيارلن ۽ سيءَ ۾ پيا ڪنن
 ننڍا بچا ڌار ڄام ۽ واءِ اتر جي پار جا
 رليءَ بنا سوڙ بنا، تڏيرواپ مٿان مٿان
 ڳچيون تنگن ۾ ڏئي، تڙڪندي ڪا رات (1) ڳئي
 ڪندي پئي جا هي ڏئي، امن جا پاسبان ٿي
 لتون هٿن عوام کي ڪٽن ٿا اٺ پتڻ تي
 ڳچين ۾ پٽڪا وجهيو، چڪن ۾ سي جتيون ڏيو
 نڙيءَ ۾ خون ٿو ڳري، جيءُ جلي ٿو من سڙي
 هن حسين رات ۾ حسين ڪائنات ۾

(1) وٺي

نظم

احمد ملاح جي ياد ۾

سرمد گيئتي، منصور جو هم نشان، جنهن جي نالي کان ڏڪندڙ (1) منات ۽ (2) عزيٰ .
هن سان لشڪر خزانن سان راکش لڙياءَ هن چيو ”مون لاءِ ڪافي آ منهنجو خدا“
هن زماني جي کوٽي روايت پيڳي، هن چيو ”ماڻهو ماڻهو آ يزدان نه آ“
هڪ خدا جي اڳيان سر جمڪي سو جمڪي ۽ ٻيو پرستش جي لائق ڪيو انسان نه آ
هن جي ڏينهن ۾ سفيد پڳڙيون ٻڌل، اهل تسبيح به هئا، اهل تقويٰ به هئا.
بت پرستيءَ سان اٽڪل جي جرئت نه هئي، اهل منصب به هئا رڻ جا جوڌا به هئا
هڪڙو مرد قلندر صفا ناتوان، جنهن جي دستار ڦاٽل ۽ ليرون به هئي .
جنهن جي ڪپڙن تي چٽيون ۽ پيوند هئا، جان طعن جي تيرن سان سيرون به هئي
هن جي للڪار سان لرزيا بٽڪڻا ۽ چنڊو خانن جي چائنڻ به ڌڌڪل لڳي
ڪن ته سجاده پوشن جا پٽڪا (3) ڏرياءَ دل فقيرن جي پيرن جي ڌڙڪل لڳي
اي مسند نشينو! گهڻو ئي ٿيو هاءِ درگاهون تڪيا به خالي ڪريو
تو ملائڪ جو مسجود انسان اچي، ان جي پيڇي ۾ گانجا نه آفيون * پريو
هڪڙو يثرب جي مٽي کي چمندڙ ملنگ تخت تختا اڪيڙي ويو طاغوت جا
قُمرِ بادِ نبي چيائين زمانو اتيو، جلوا هاڻي ڪٿي ساڳيا جبروت جا
پوءِ ڪارين رين جو ڪٽڪ ڇا وريو پنهنجن واڙن وٽان تي (4) ڊوڙا لڳا
سنڌ جي سورمين سان جيلون پريون، پنهنجن پنين تي ڦٽڪا ۽ ڪوڙا لڳا
لاڙ، تنهنجي لٽيل سيند لٽبي رهي هو جليو اچ نٿو، اچ ڪلاچي به وئي ۽

(1) ۽ (2) بتن جا نالا (3) بي ترتيب ٿيا (4) ڌاڙا * آفيون - آفيم

اڄ ٽماڇي ۽ جي تتر تان مهاڻا تڙيا، اڄ آمي ۽ ڇاڇي جي ميت اٿي
 پوءِ لڪي ۽ جي چشمن ۾ لاو وڃي، هڪڙي چيتي جي چنگهار چوڦير تي
 شينمن پوڙهي جون سن ۾ اکيون جيئن کليون هاڻ چنگن ۽ ڳوٺن ۾ کانئين (1) جهير تي
 مڦٽلن جي پٽين تي پڙهين ٿو ته پڙهه ٻي شميدن جي رت جي ڪهاڻي نه آ
 هڪ بلاول هو جيڪو ڪڇي ويو هڪڙو سيد آ جنهن جي پڇاڻي نه آ
 اي زمانا! اسان جو قبيلو ڪٿو خون ناحق جي ڪنهن سان شڪايت نه آ
 تنهنجي ۽ اوچي ۽ روش جي نه پرواهه اٿئون، خون عاشق ۾ ليڪن حرارت نه آ
 پاڻ چاميون ٿا، پنهنجي پرڻي پاڳ ۾ پنهنجي حاجت پنهنجي حڪمراني هجي،
 ڪنهن به فرعون جي ڇا لاءِ پوڄا ڪريون، هڪ خدا جي نرڙ تي نشاني هجي،
 لاڙ جي لال جي ڳالهه ڪهڙي ڪجي، سنڌ! تنهنجو نصيبو سڻائو نه ٿيو
 دين جي نانءُ تي ٽوڪي ڌوٽن ڦريو، ڏيئي قرآن ضامن ڪندن ته (2) لوٽو ڪيو
 ديس! تنهنجي ڪٿورين جي هڪار ۾ خوش ڪٿيرا، وسن جوڳي رمتا پلام
 سر پٽين سان هڻيو پيا صدا ٿون ڏيون، هاڻ جاڳو مٿا هاڻ جاڳو مٿا.

(1) هر ڪو هلچل (2) لٽيو

نظم

پير ڪوڙي بيهو سر سان ڪفنيون ٻڌو
چئي چيئي سنڌ چئي پوءِ اڳتي وڌو
پنهنجي نعرن سان زهنن جو جپرو (۱) رڌو
ٿيو عدوءَ جو ٿڌن سان ڪليجو ٿڌو
نورا هڻندا هلو پير ڪڻندا هلو.

جو اسان سان هلي، سڀنيو ٿاڻي هلي،
سامهون دار آ، سو به ڄاڻي هلي،
پنهنجي ڇاتيءَ کي چيرن سان ڇاڻي هلي،
ها! هلي پل هلي هن ئي ٿاڻي هلي،
نورا هڻندا هلو پير ڪڻندا هلو.

رڻ چپين جي ته زيلي کي ڏيئي جنم
سورهيو! پنهنجي سڀين جا ڪوڙي قلم
عشق جي راهه کي ڏئي قدم سان قدم
پاڻ حق جو، ڪيو آهي اوچو علم
نورا هڻندا هلو پير ڪڻندا هلو.

پنهنجون سچيل اڪيون، پنهنجا ڦٽيل جگر
پنهنجون هيٺيون رڙيون، پنهنجا هيسيل اکر
هڪ نئين دور جي پيڙه جو ٿيا پٿر
هڪ نئين انقلاب (۱) دهر جو ثمر
نورا هٽندا هلو پير کٽندا هلو.

ڏور چيسين به پنهنجي نگاهه ٿي وڃي،
صف سوين جي بيني آ سينا سڃي،
ڏسڻ! گهاتو متان ڪوئي گهيو پڃي،
مڙس سو آهي جنهن کي مياڻي مڃي،
نورا هٽندا هلو پير کٽندا هلو.

هو ٻڌو پيا ڪليشن جا ڪڙڪا سڄن،
ٽينڪ گولن، مان باهين جا پيڪا اٿن،
خون بارود مان ايف سورهن اڏن،
لوه ڏيئي ڪي لانچر ٿا ڪليون ڪڍن،
نورا هٽندا هلو پير کٽندا هلو.

ڪنهن جي ڪُڪ کي ڪٽا ڪٽي پار پيا
ڪنهن جي سيني تي توڻ جا ڌڪا ٿيا
ڪنهن جا نيزي جي نوڪن ڦڦڙ ڦار ڪيا
ڪهڙا ڪونڌر ٿي ڌرتيء تان ٻاهر ويا
نورا هٽندا هلو پير کٽندا هلو.

(۱) زمانو

ماءُ جي ٿڄ ڄام جيڪي ٿورا اٿئي،
 پيال لهڻا نه هونهي سڀي پورا اٿئي،
 ڇا ته ڇاتي اٿئي، ڇا ته ڏورا اٿئي،
 تنهن جا ويڙهي به هن سر جا گهورا اٿئي،
 نعره هڻندا هلو، پير ڪڍندا هلو.

ڏسندي ريتي ڦير ڦير جو ڦڙڪڻ (1) ڦلڪه
 هو ڏسو غير جي اک ۾ غم جي جھلڪه
 پنهنجي ساٿين پلٽ ڪئي، آ جنهن جنهن پلڪه
 سامراجين جي صف ۾ آ (2) گهوڙا گهلڪه
 نعره هڻندا هلو، پير ڪڍندا هلو.

هي ڪلھن سان ڪلھا گسجنڙ سلسلو
 سرفروشن جو ويتر وڌي ولولو
 پنهنجي پرچوش نيري جو هي ٿرٿلو
 هن زمين جي ڌرن ۾ پري زلزلو
 نعره هڻندا هلو، پير ڪڍندا هلو.

لڄ لوڻيءَ سنڌي پاسباني ڪري
 پنهنجي ٻنين وٺڻ لاءِ وڙهندي مري
 پنهنجي پيارن پنهورن سان پيرا پري
 ان جي هر هڪ اڏا تي ٿو هيٺو ٿري
 نعره هڻندا هلو، پير ڪڍندا هلو.

(1) چال، لوڏ (2) گهوڙا گهوڙا ڪڍڻ

جي ٿا دل کان پڇو، پنهنجو پيارو به آءُ
 پنهنجي دل جو ڏٺي، اک جو تارو به آءُ
 سنڌ جي ساٿ جو هو سهارو به آءُ
 جيڪو ويڙهاند ويلي سگهارو به آءُ
 نعرا هڻندا هلو، پير کڻندا هلو.

ڪوئي ساٿي اسان جو جي ستجي ڪريو
 گوليءَ سامهون وڌيو، ٻيو وري سر ڪريو
 لال پرچم لهو۽ (1) گهريو نه (2) لڙيو
 ائين ڦيرو ڦريو، ائين هردو هريو
 نعرا هڻندا هلو، پير کڻندا هلو.

ساٿيو! سرخ پرچم (3) سمهاڙو ڪريو
 هڪڙي هٿ ۾ جهنڊو ٻئي ۾ ڪهاڙو ڪريو
 ڪنڌ ڪلهن تان ڪپيو (4) ول ولاڙو ڪريو
 نعرا هڻندا هلو، پير کڻندا هلو.

هو۽ وڏيرن کي ڦڙي وٺي آ وٺي،
 اڇ ڪامورن تي پي ڄڻ آه بجلي ڪري،
 پئي آ پيرن ۽ ميرن جي ٻوٽي سڪي،
 سامراجين جو ٻيو آه ڏينگهو ڊهي،
 نعرا هڻندا هلو، پير کڻندا هلو.

(1) گهيرجي ويو (2) لڙيو، ڍرڪيو (3) سامهون، منهن مقابل (4) ڊوڙ سڙو

جيڪو گيدي ۽ گوال غدار مٿو
 پل مٿو پنهنجيءَ ڌرتيءَ مٿان بار هٿو
 تنهن لاءِ پٿر نه وجهيو نه تنهن لاءِ رٿو
 ڪٿ چنيسر چڱو ڪو ٿيو ڪٿ (۱) سٺو
 نڪرا هٽندا هلو پير ڪٽندا هلو.

پاڻ چاهيون ٿا آزاد ٿئي هي چمن
 آسمان تي امن جا ڪبو تر اڏن
 ڪين ڳپرو ڪسن ۽ نه مائون هجن*
 اي وطن تنهنجي وڪ وڪ تي مينهڙا وسن
 نڪرا هٽندا هلو پير ڪٽندا هلو.

~ (۱) ٻڌو

* غم ۾ ٻئي حال ٿين

نظم

سنڌي گوري لي ۽ پريمڪا جي ڳالهه ٻوله

هن وقت ويريءَ جي هٿان، جهٽجي وڃون ٿون مان مٿان،
رت باهه واريءَ رات ۾ بارود جيءَ برسات ۾،
ڪو ساڻ آه ڪاڙهو به آه لهسون به هن ساڙو به آه
تو کي نه ڪل مون کي نه ڪل، يا هن پل يا هن پل،
دونهين ۾ چرين جي هيءَ اچل، اوڏو ڪري پنهنجو اجل،
هي سيڪ هي چييون جلن، جر جر ڪريو ٽانڊا وسن،
هت ڪير ٿو ڄاڻي پرين! ڇا وقت ٿو آڻي پرين
هن دونهين پٺيان ڇا اچي؟ اڱرن جي هيٺان ڇا بچي؟
ٽانڊن جي ساگر جي ڪپڙ ڌڻڌڪار پٺيان ڇا خبر؟
ويري هجي (1) گهاٽو هجي، پنهنجو اجل آتو هجي،
هو گرڙ وائيون پيون گڙن، راکيت لانچر پيا چڙن،
سڙڪن تي لاشن جا سٿا بهي گهر ابائڻ جا جٿا،
وستيون جلن ويڙها جلن، ديرا جلن ٻيڙا جلن،
ڦل واڙين، جا ڦل چڙن، پونرا ۽ پوپٽ ٻل هٿن،
چمپا جون ڪليون ڪوئجن، لوڻنگن جون مڪڙيون لوڻجن،
هي سڀ ٿين ٿي ٿو سگهي، ڪنهن جو جيئن ٿي ٿو سگهي
منهنجا پرين! پورا پرين، هي پل ڪٿي ٿورا پرين

(1) گهاٽ ۾ ويٺل دشمن

ماڻيون ته گهڙيون ٿوريون، صدين تي آهن ڳوريون
 ڪيڏي چڻي چانڊاڻ آ، ڪيڏو متل مانڊاڻ آ .
 هي چور واه جون چوليون، البيليون ان موليون
 پيلا سرنهن جا ڦولڙا، ان تي (1) وهين جا جهولڙا،
 هاريءَ جو پٽ پيهي چڙهي، گل تي ۽ ڪن تي هٿ ڏيئي
 ڳائي ٿو راڻا رات اچ، ڪنهن ريت ڪنهن گهاٽ اچ
 جوين به ٿي ساوڻ مٺا! ڪيڏا! وچوڙا ڳڻ مٺا!
 هي جوت جو درياءَ ٽپون، يا وچ ٿي وچ ۾ ساهه ڏيون،
 ڪوئي نٿو ڄاڻي مٺا! جوين وٺون ماڻي مٺا .
 سو هاڻ اچ هڪوار اچ، رت باهه جي هن پار اچ،
 توکي ڳري لاهيان مٺا، جيون سقل ٺاهيان مٺا،
 هو هو ٺورو بم ڦٽي، ان کان اڳي، ان کان اڳي

گوريلي جو جواب:

مڃيم ته چنڊ آ چوٽ ۾ پر هن ڪاري ڪوٽ ۾،
 مينهنجو آ پاءُ باندي بڻيل، ٻيڙيون وڌل سنگهرون پيل،
 درياھ ۾ پئي چاندي وهي، چولي چڙهي چولي لهي
 چنڊ ڏي چڪوريءَ جو اڏڻ، اونچن سفيدن جو لڏڻ،
 پيلي سرنهن جي چانءُ ۾ ڳيرو ۽ ڳيري ٿانءُ ۾،
 هو هو ڪريو چمنبون هڻ، گت گت ڪريو ڪنپڙيون هڻ،
 ڪيڏو آ سهانو آ سمو، هي سڀ انهيءَ کان گهڻو
 هي تنهنجو ڪامڻ * گربدن، ڪنوڻون ڪنون شعلا اٿن.

(1) پکي جو هڪ قسم * جادو ڪندڙ

هيءَ تنهنجي اک هيءَ تنهنجي چڱهه هيءَ سيند ڪنهن واهڻ جو دڳ،
 ڪنهن واهڻوءَ جي منتظر! پر ڇا ڪجي وڻندڙ پٿر!
 هيءُ ناهي پنهنجي ڀاڳ ۾ رکيو به ڇا آ راڳ ۾.
 هوڏس ته ڪنهن جا گهر جليام هوڏيدين تي ڏنو هليام
 هو پيڻ ڪا لتجي پئي هوءَ ماءُ ڪا تڏجي پئي
 ويڳاڻيون ويڳاڻيون، ٿاڻن مٿي هو نياڻيون
 ها! وير جن جا ويا ڪسي ها! ڪانڌ جن جا ويا رسي
 پورهئي پگهر جي پار سان، قرضن سنڌي انبار سان
 هي ڪيٽين جا ڪاسبي، هي انگ اگهاڙا پاڻي
 پورهئي رڳون توڙي ڇڏيون، فاقن دليون ٻوڙي ڇڏيون
 منهنجي وطن جا نوجوان، ورستين ۽ ڪاليجن منجهان
 تن جا هتي لاشا ڪڇن، ڊگرين بجاءِ جيلون ملن.
 ڪڙهيو پڇيو راتيون ڪٿن، لوهي زنجيرن سان ستن
 تن کي هي ڪارا سنٽري، هي بابري هي نادري
 پوٽا هلاڪو خان ڄام ريگن جا پٽ (۱) شمعان ڄام
 ڪندا هڻيو ڪوڙاهڻ، ڏورا وڍن گوشت پٽن
 هو ڏورانهن پيون دانهون اٿن، هو ٻار ڪنهن جا پيا رڻن
 توڙو ته ان تي غور ڪر! هن پونءَ تي هيڏو قهر
 هي ديس سارو پيو ڊڪي، اڪيون ڏڪن هيٺو ڏڪي
 ڪونجيءَ ڳچيءَ هرڻيءَ اڪي، ڏکڻ جي هيرن جي سڪي!
 او ڪپهه، انگي ڪا مٽي، هن پونءَ هنئي آ ٿا مٽي

(۱) اسرائيلي وزير اعظم شمعون پيريز

۽ تون ۽ مان جهمريون هٿون، ان کان ته ٿي ڪوڙهيا مرون،
 ڌرتيءَ تي ڏاڙيلا گهمن، ڪنهن کي ٻڌن، ڪنهن کي ڪمن،
 هي سڀ اسين ڏسندا رهون، بس هڪ ٻئي ۾ گم رهون،
 مون کان نه سو پڇندو مٺي! هي ڏيهم ڇا چوندو مٺي،
 هي ڪجهه ڏهاڙن جو جيئڻ، ۽ تنهنجي چيڙن مان پيئڻ،
 ڪجهه رس جون سرڪون مٺي! تنهنجون لٿن مرڪون مٺي!
 دل کي ڪسيندڙ ڪار آءُ پر ڇا ڪجي لاچار آءُ
 منهنجيءَ ٻنهيءَ جي پير ڏئي، ڪو وات ڦاٽوڙو چئي،
 هن ڌوڙ تي ٿڪون هٿو هن پيونءِ هيٺان آستو
 شاعر! لپاڙي بي پتو جو جنگ هلندي گهر مٿو.

گیت

هائِ اسان جو پاگل. مَنٽرو
هائِ اسان. جو روڳي مَنٽرو

گيت

پيار نه پهتو ڪنهن به ٺڪاڻي، جوڳي ڄاڻي وينا ڄاڻي،
رج جي راه ٽڪاسين ڄاڻي، جوڳي ڄاڻي وينا ڄاڻي.

ميلن مهلن ۾ او مٺڙا ميت سان ميت مٺڙن ٿا،
پولارن ۾ (1) پهتن جهڙا هت هت چيچ چڙن ٿا،
ڏس ته اسان ڄاڻڻيارن ۾ پٽڪيل خواب ٿڙن ٿا،
اپ جا ڪڙيل تارا هن چڻ چيڪي روز ڪڙن ٿا،
اپ تي ڪين ٿڪن اولاڻي، جوڳي ڄاڻي وينا ڄاڻي.

تنهنجون يادون ميڙي سيڙي جيءَ سان جهيڙي وينس،
وڪريل من ڪي ويڙهن پويان، سور سهيڙي وينس،
گهايل من ڄام گهٽ گهٽ پٽڪي چاڪ اڏيڙي وينس،
مان اڄ تنهنجي مورت اڳيان جهول پڪيڙي وينس،
منهنجي پوڄا تنهنجي ٽڪاڻي، جوڳي ڄاڻي وينا ڄاڻي.

ڇا تون منهنجي چچيل من تي مرهم ڪونه ڌريندينءَ؟
ڇا هيءَ مند به گذري ويندي تون به نه پير پريندينءَ؟
ههڙي ڏک ۾ مون سان ويهي ڏات، ڇا ڏنجه ڌريندينءَ؟
منهنجا (2) پوچيل پيرا هوندا ڪندا پئي پٿريندينءَ؟
منهنجي ٿيندينءَ تون به نه هاڻي، جوڳي ڄاڻي وينا ڄاڻي.

(1) خوبصورت، سهڻا (2) ڪنڊن ۾ پيرل

گیت

هائِ اسان جو روڳي منڙو
هائِ اسان جو پاڳل منڙو
واچوڙن ۾ الجھي اڌري
جيئن پپل جو چٽيل پنڙو

پاڻ ٿ آهيون رمتا جوڳي
ڪنهن سان پيار ڪرين ٿي چوري
پاڻ بٿر جي پنڌ جا راھي
تن جيءَ (1) پانءِ نه پلجانءِ پوري
پنهنجي نيٺين رڃ وسي ٿي
پنهنجي پيرين پرندڙ بنڙو
هائِ اسان جو پاڳل منڙو

پنهنجي وس ۾ لهرون ٺاهن
پنهنجي هٿ ۾ ناءُ به ٺاهي
ٻاجھ پريا هٿ وار پيڙياتا!
ڪوب سٿائو واءُ به ٺاهي
جهرندڙ جندڙيءَ جو تون ساحل
ٻڌندڙ پيڙيءَ جو تون پنڙو
هائِ اسان جو پاڳل منڙو

(1) تن جي عقل تي نه مل

گيت

اسين رولاڪ سيلاني، ڪڏهن ڪاٿي ڪڏهن ڪاٿي،
اڪين ڳوڙها ڳچيءَ ڳاني، ڪڏهن ڪاٿي ڪڏهن ڪاٿي.

چيوسين: ڪنهن ته بڙ جي چانو ۾ ساهي به پئڻي آ
چيوسين: ڪنهن ته چائڻڻ تي منجهند آرهڙ جي ڪٽڻي آ
مجي ڀر دل نه ديواني، ڪڏهن ڪاٿي ڪڏهن ڪاٿي

ڪڏهن جڳ جون سهي جهڙڪيون، ڀرت جا ڀم (1) پڇايون ٿا
ڪڏهن وه جون وڻيون پيئندي، زماني سان نڀايون ٿا
اسين زلفن جا زنداني، ڪڏهن ڪاٿي ڪڏهن ڪاٿي

چوڌاري (2) چوڙڪيون ٿي چوڪيون اٽڪاءُ پي ايندا
بکن ان هوند جا پي ڏنجه ۽ ڏهڪاءُ پي ايندا
سڄو آئينهن ناداني، ڪڏهن ڪاٿي ڪڏهن ڪاٿي

ڪني آگر هجي تنهن کي ته پاڙن کان پٽي ڇڏجي،
هجي کوٽو سڪو جيڪر ته بازار ۾ مٽي ڇڏجي
(3) نڱهت آئينهن نشاني، ڪڏهن ڪاٿي ڪڏهن ڪاٿي،
لهوءَ ۽ باهه جا ليڪا لتاڙي جيءَ جي گهٻرائي،
متان هيئن ٿئي حياتيءَ کي، ڇڏيون ٺوڪر سان ٺڪرائي،
اسان جي هوڏ حيراني، ڪڏهن ڪاٿي ڪڏهن ڪاٿي.

(1) ويچار ڪريون (2) جانچ لاءِ کوٺيون (3) نه گهٽجندڙ - نه گسجندڙ.

گيت

هر ٽڙ جو (1) هوڙاڪ، اسان جيئن ڪوبه نه هوءَ
نگر نگر رولاڪ، اسان جيئن ڪوبه نه هوءَ

پريت جي ڳالهه پتن تي چيڙي روئين ڇو وڻجھاري؟
هر پاڻياريءَ ڇت ۾ ڇمڪا هر ڪا دل دڪياري
هر ڪنهن ڇمڪن ڇاڪ، اسان جيئن ڪوبه نه هوءَ.

وڻ تي جيئن ويڳاڻو پنڇي ڪي ڳائي ڪي روئي،
وڳر وڳر ۾ وڇڙيل ساڻي جانچي (2) ڪنپڙا ڪوئي
ٿڌجي هر ڪنهن ٿاڪ، اسان جيئن ڪوبه نه هوءَ.

رمتي جوڳيءَ جيئن اسان جا هر نڱريءَ سان ناتا
گليءَ گليءَ جي ڌوڙ سان لٽڙيل پير اسان جا (3) کاتا
ڪوبه نه ٿاڻو ٿاڪ، اسان جيئن ڪوبه نه هوءَ.

چنڊ جي رات نديءَ ۾ پيڙيون ٽلڪائن هاڪارا
ساگر ۾ جيئن جيئن سوچون اپڙن تيئن ويچارن ڌارا
ويسر ٿي نه (4) وٽاڪ، اسان جيئن ڪوبه نه هوءَ.

توڪي روڳ اسان جيئن راڻا! ڇا نه نپوڙيو هوندو؟
هن جندڙيءَ ۾ جوت لڳائي، توت پروڙيو هوندو
ڇا مومل! ڇا ڪاڪ؟ اسان جيئن ڪوبه نه هوءَ.

(1) ٻڙي پتن لاءِ بندر تي ڪتل ڪاٺي يا لوهه جا ٽنڀا (2) ڪنپ پٽي (3) هاريل (4) گندي

۱۰ وایون

وائي

پيرن هيٺ بهارون پٿريون، (1) ڇات چٽن ٿاگل،
 الوميان، ڇات چٽن ٿاگل!
 نيريءَ سنجھ ۾ نهوڙي جندڙي، ڇن ته مرگھ جا ٻُل
 الوميان، ڇات چٽن ٿاگل!
 ڦڙين لارون موتين مالھ، تازا! تنهنجو (2) ٿُل،
 الوميان، ڇات چٽن ٿاگل!
 تنهنجو هڪڙو ڀرت جو پيرو پڇندو ناٿ جو ٿُل،
 الوميان، ڇات چٽن ٿاگل!
 راڄ مڙوئي روڳ وڪوڙيو، گھر گھر پڇري جُهَل،
 الوميان، ڇات چٽن ٿاگل!
 اڄ به گسن تي پنهنجا (3) گيڙا، ڦوڳن (4) پنگريا ڦُل،
 الوميان، ڇات چٽن ٿاگل!
 وڙ وڻجارا! پنهنجيءَ (5) وٽ جو هٿ هٿ آهي هُل،
 الوميان، ڇات چٽن ٿاگل!
 (6) سائڻ، سمڻو ناھ ساٿي، ريڻيون بڻجي رُل،
 الوميان، ڇات چٽن ٿاگل!
 روھ سڄن ورلاپ ڪنجيلين، ڪڪ پن، ڪرڪن ڪُل،
 الوميان، ڇات چٽن ٿاگل!
 (7) ٿانھر ٿنڌڙا ٿاڪ ٿرن ڄام ماڳ نه پيو ڪومل،
 الوميان، ڇات چٽن ٿاگل!

(1) ڄمونڪو ڄموتو هوا جو (2) اگھ ملھ (3) لاماراھ ملھ (4) ڦٽا نڪتا

(5) شيءِ وڪر (6) ساوڪ (7) بيخ ٿڌا

وائي

ها! اسان کان پوءِ پي،

ڳالهڙيون هلنديون پيون،

مان ڪڍي هوندس نه هوندس، تنهنجون ساجن (1) توءِ پي

ڳالهڙيون هلنديون پيون،

مون کان سهڻا گيت لکندو پيو نه ڄاڻا ڪو پي،

ڳالهڙيون هلنديون پيون،

ٻانهن تان ٻانهون پرائي، چپنڪي چمندو پي،

ڳالهڙيون هلنديون پيون،

ساهه جي امرت مٿان، مرگه جيان مرندو پي،

ڳالهڙيون هلنديون پيون،

ڪنهن رسيليءَ رات وچ ۾ خواب ڪو اٿندو پي،

ڳالهڙيون هلنديون پيون،

جهڻ غزل ٿي چڻ ته ويندينءَ چيڳرو چهندو پي

ڳالهڙيون هلنديون پيون،

هيءَ گلابي رت پرينديءَ ڪنهن جا پيالا پوءِ پي،

ڳالهڙيون هلنديون پيون،

چير جي چم ۾ هونديءَ ويٺا جي ووءِ ووءِ پي،

ڳالهڙيون هلنديون پيون،

جت اسان جا گيت ڇڙندا، ات جي هوندا هو پي

ڳالهڙيون هلنديون پيون،

”باغي“ بس بدنام آهيون، منڏ جون مون (2) مو پي،

ڳالهڙيون هلنديون پيون،

(1) تڙهن به ته به (2) منهنجي مرڻ کان پوءِ به

وائي

کنیٲڙن جیٺن کُلي، جُھولن جیٺن (1) جُھلي،

سوراسان وٽ سھڙيا لا!

تون جي ويڻ ورائيڻ، ويندا واءُ گُھلي،

سوراسان وٽ سھڙيا لا!

(2) لڱاءُ پوندي لوڪ مھ ڏوليا! رات ڏُلي،

سوراسان وٽ سھڙيا لا!

اينديون تنھنجيون ڳالھڙيون، ڇپرن وٽ چُلي،

سوراسان وٽ سھڙيا لا!

تنھنجيون ورنديون تائڙيون، پُونرن جیٺن پُلي،

سوراسان وٽ سھڙيا لا!

چوٿون پنھنجي چاھ تي، ڪندا لوڪ (3) کُلي،

سوراسان وٽ سھڙيا لا!

(1) لڙي (2) پروڙ، سمجھ (3) سڀڻي، سمورا

واٺي

ڪهڙي نيٺ ڪٿان

توڪي لڳي مون هنيان!

چنڊ اسان جي واٽ کان، ٻه ٽي پير (1) پاران

توڪي لڳي مون هنيان!

اڇ ته درياءُ اڪرئون، تڙهو تو مون ٻار

توڪي لڳي مون هنيان!

ٻه ٽي تنهنجون جهاتڙيون، ٻه ٽي ٻول آڀار

توڪي لڳي مون هنيان!

اسان اهڙي (2) آڇڪو هٿ هٿ ڄام ڄمار

توڪي لڳي مون هنيان!

جيئن ڪنهن (3) مٽي مرگه. ٽي، (4) ٺاهر ترچي نهار

توڪي لڳي مون هنيان!

جيئن ڪي رڻ جي پيٽ تي، اوڻين پير (5) آڀار

توڪي لڳي مون هنيان!

تيئن ئي پنهنجيون ڳالهڙيون، تيئن ئي پنهنجو پيار

ڪهڙي نيٺ ڪٿان

توڪي لڳي مون هنيان!

(1) پرينءَ پير (2) قوت گذران (3) مٽاري، ٿلهي (4) بگهڙ (5) اپريل نشان

وائي

(1) ها هرسان (2) هروار الوميان!

چانگي (3) چانگهو نه ٻڌيو.

(4) ٻل تس ٻانيون، ٻنيون، موڙا ڏٺي مهار الوميان!

چانگي چانگهو نه ٻڌيو.

هر هر هينٺي پر ۾ هن جا ٻه پچار الوميان!

چانگي چانگهو نه ٻڌيو.

هن جي (5) مامن موهيا ڪوڙين (6) ڪوتا ڪار الوميان!

چانگي چانگهو نه ٻڌيو.

ڪيڏي ڪونجيءَ ڪو ۾ ماري يار ميار الوميان!

چانگي چانگهو نه ٻڌيو.

وچوڙي جي (7) وير جي (8)، ڌرتي ڏنءَ ڏنءَ ڌار الوميان!

چانگي چانگهو نه ٻڌيو.

(1) جرئت مندي سان ڪيڊيل آواز (2) هر پيري (3) ڊگهو پنڌ (4) گلي ۾

(5) اشارن، رمزن (6) شاعر (7) لهر، چولي (8) بدن، ڌڙ

وائي

مون ۽ منهنجي يار جي ۽

ڳالهه ٿي هلندي رهي.

جنهن جي ٿر تي نانءُ لڪياسين، يوڪليٽس ڌار جي،

ڳالهه ٿي هلندي رهي.

وڏڙي وسندي ملياسين، مينهن تنهن ملهار جي،

ڳالهه ٿي هلندي رهي.

تنهنجيءَ چوٽيءَ ۾ جا پوٽي، لام ڳاڙهيءَ ليار جي،

ڳالهه ٿي هلندي رهي.

موتين ۾ مهڪ آ پر، تنهنجي هٿ جي هار جي،

ڳالهه ٿي هلندي رهي.

هاڻو منهنجيءَ شاعريءَ ۾ تنهنجي سونهن ۽ سار جي،

ڳالهه ٿي هلندي رهي.

جت ٻه چاهيندڙ ملن ٿا، پنهنجي پهرئين پيار جي،

ڳالهه ٿي هلندي رهي.

ڪنهن ٻڌائي آ گلن کي، تنهنجي واسيل وار جي،

ڳالهه ٿي هلندي رهي.

چامشوري جي گلبن ۾ منهنجي ئي منار جي،

ڳالهه ٿي هلندي رهي.

وائِي

تاڙي واري تات

جيئڙا تو جهڙي (1) جملي.

(2) ڪرن (3) ڪيٽا نه ڪٿا ڪٿڙا ڏينهن ۽ رات

جيئڙا تو جهڙي جملي.

تنهنجي سڪ سهاڳ جيئن، چيون سوني ذات*

جيئڙا تو جهڙي جملي.

هو ڪسنوريون ڪٽ تي، ۽ هو (4) ليڙن لات.

جيئڙا تو جهڙي جملي.

پرين اسان جي پڪڙين، پئي سان ڪهڙي بات

جيئڙا تو جهڙي جملي.

تاڙي واري تات

جيئڙا تو جهڙي جملي.

(1) ڪهڙي نه لائي ڏني اٿي (2) رقيب، دشمن (3) جهيڙا، جهڳڙا

(4) اٿن جي رڙ * نموني

وائِي

جوڙي ڪير ڪٿا الا!

مڪليءَ جهڙيءَ ماڻ ۾.

لُڪن (1) لاٿون ڪوسيون، (2) مَين سڄ (3) مٿا الا!

مڪليءَ جهڙيءَ ماڻ ۾.

پهڻين اوکو پنڌڙو (4) ڳڏين پير (5) ڳٽا الا!

مڪليءَ جهڙيءَ ماڻ ۾.

جهيرون جهيرون جهول ۾ ڪنهن وٽ سور (6) سٿا الا!

مڪليءَ جهڙيءَ ماڻ ۾.

پوءِ به تنهنجي پار ڏي، جتن روز جٿا الا!

مڪليءَ جهڙيءَ ماڻ ۾.

(1) جموٽا، موا جا جمونڪا (2) اٿن (3) مٿان (4) پيرن ۾ پويل ڳوڙميون

(5) ڳڏين ۾ ورتل پير (6) ذخيرو ڪيل، دڳ

بیت ۽ دوها

بيت

(1) (1) مائء ٿيل بلور جيئن، تون مان ٽڪرياسين
۽ پوءِ وڪرياسين، وچوڙي جيءَ (2) وانج ۾.

(2) تون جو مٽهنجي ناگريءَ، هلي آيو آن.
پلي آيو آن، جوڳي توکي جيءَ چوان

(3) جيئڙو تيسين (3) جيٺ، سوڍا سانوڻ پيا اچن،
مريو وڃن مينڌرا! ماڻهو مٽيءَ هيٺ،
ڏسڻ تيسين (4) ڏيٺ، مٺ نه (5) مانجھم راتڙيءَ.

(4) ڳري ۽ ڳارا وڃهي، ڪانگل! ڪهڙي سور
اسان پرين وچ ۾، وچڙڻ اِيءَ وچور
بارھون پيرو ٻور، ور ڏيئي وٽن چاڻيو

(1) بلورن راند ۾ ٻه بلور پاڻ ۾ ٽڪرائڻ کي مائءَ چئبو آهي. (2) آنڌي،
طوفان (3) هندي سال جو هڪ مهينو (4) ملاقات (5) لڙي رات، رات گذري

(5) (1) جڳ جڳ وڇڙيو سڀڪو جنمڻن وڇڙيا جوڳي،
وڇوڙي ولم رات ۾ سمهي پيا (2) سوڳي،
هو راول، روڳي، رت روڻي لڪ چڙهيا.

(6) مون بس تنهنجي پانمن ۾ گجرو پاتو آ،
پتو نه پتواريءَ سندو نه پيو کاتو آ،
ننڍڙو ناتو آ، وڻنئي ويساري به ڇڏا.

(7) وڳو (3) گل ورن، تو جو پاتو تن تي،
سڀ ڪنهن نيٺن ٺرن، سڀڪو من (4) سڌير ٿئي.

(8) ڌوڙ به وسن ڌوڙيا، مٿان ٽپن ڏينهن،
اسان وسندي م ٻنهن، سامي سڙندي ٿي ڏنا!

(1) صديءَ سؤ سال (2) ڏڪاره سوڳ ۾ ورتل (3) گل رنگ (4) سرهوءَ خو

(9) (1) ڪلاداري ڪلنگيزن، اڇليو (2) وڙولين،
جوڳي ٿا ڳولين، پنهنجي پليل پاڳ ڪي.

(10) منهنجيءَ چوليءَ جيءَ ”هرمچ“ توکي هينئن چيو:
”منهنجو ٿيءَ نه ٿيءَ آءُ ته تنهنجي آهيان.“

(11) چوٽيءَ دائي چيچ سان، ڊوليا! جا ڪلنديءَ
گاهه اسان جي ڳوٺ ۾ سسڻ پس ۾ (3) سڄنديءَ
گهر پائين تڙ جيڏين، جهنگ مروئين (4) بجهنديءَ
ان (5) پر (6) آٿڻ واريين* آٿڻ ۾ اٿنديءَ
ڌڪبي ڏوپيءَ گهاٽ تان پٽڻ لڳ (7) پچنديءَ
وڻجڙن جي وات پئي، چولين تي چلنديءَ
مٽي (8) سنڌا ملڪ ڄام ولاتن وچنديءَ
گوالي جي گيت ۾ وينا ٿي (9) پُرنديءَ

(1) ڪلا واريون (2) کوجنا ڪرڻ (3) پڙهي (4) سمجهي (5) ان ريت (6)
ڪٽڻ واريون، جتي گڏجي ڪٽينديون آهن ان جاءِ کي آٿڻ چئبو آهي (7)
رَسندي (8) سرحدون (9) وچندي* سڄندي - پڙهي

پوندي ڪويءَ ڪن تي، ڪوتا ٿي ڪچندي،
ڏيها ڏيھ پئي ڳاڻبي، جڳا جڳ ھلندي،
(1) رانءَ تہ ڪٿ رسيڻي، (2) ڪينچل مڪڙيءَ (3) ڪن جي،

(12) پڪن منجھ پري، تنھنجا ڏنل موتيا،
ڪوئي اڄ پري، نڪري ويندو (4) ناڪڻو.

(13) ماروءَ جا ماڻا، واريءَ سنڌا (5) پونگلا،
وات (6) مٿاريءَ، واءِ (7) چُھو، اجهي اڏاڻا،
هي پڊ هي (2) پاڻا، ڪلھ ڪلھوڻا (8) آسرا.

(14) وٽ وٽ ڪڙي ويٺ جي، واٽين وڇايون،
لنگھنڙن کي لڪ ڪڙي، سامھون شرمايون،
جي (9) وڙن ورنايون، سي (10) ويٺين ورنديون ڪينڪي،

(1) احساس تہ ڪر (2) پيار جي چيڙ چاڙ (3) گھڙي (4) وڻجھارو (5)
واريءَ جا گھر (6) پٽ تان وات (7) لاڳيتو واءِ (8) اجهاءُ ٺڪاڻا (9) گڻ
(10) ويٺن سان

(15) سي ئي راتيون رچ جون، سي ئي تڙا ساهه
 (1) سوکو ڪر، (2) سانباها، (3) مٽيا سر مٿان
 اسان پنهنجي آهه اماڻي ان (4) وڳڙ سين.

(16) جھونپن جي جھونگار، ولهيءَ (5) وسيءَ راتڙين،
 (6) اڀر (7) آڙين جاء (8) پُر جهڻ (9) مٽيا (10) پار
 جيءَ توڻي ٻوڏ مه سانگين سرها (11) وار
 پرن پنهنجي (12) ڀٽ مه (13) ڪلھن گھر (14) ڪاڻيار
 اڙي او وس ڪار تو وس، (15) اوڪامڻ هيڪڙو.

(17) هي جي جاڙا وڻ، بيٺا ان (16) ڀڙي مٿان،
 ويا واريءَ (4) تڙ، ڀوڪڻ وارا هٿڙا

(1) هوا جي ڌوڪر (2) پڪيءَ جو قسم (3) لنگهيا (4) ولسين (5) حيرت ڀري
 (6) ڪمزور (7) ڀڪرار (8) سمجھڻ (9) بدليا (10) امڃاڻ (11) ڏهاڙا (12)
 ڀونءِ ۾ (13) بي شعور ڪمزور (14) ڪاڻيارا (15) مينمن جو بند ٿيڻ
 (16) کنڊر ڀڙو (17) هيٺان.

(18) (1) اوچي ڳاٽ آلاپ، (2) ڳر لڳائي ڳر سين،
 پينڙي ۽ (3) هوپر پورجي، تڙي پين (4) ٽاپ،
 اهڙا (5) اوسر (6) ڇاپ، ڪم ڄاڻان (7) ڪيتا ڪيم.

(19) ڇاڪي چئن ڦولڙا پين ڪهڙو (8) پدم،
 وسيا (9) ورسيا (10) وريڪڙا (11) ڦانگن ساڻو (12) ڦم،
 ڪالھوڻيون ڪناريون، لامون ڇڏيو (13) لھ،
 (14) ڪڪاڻي وڻ! (15) ڪم هيئن نه (16) يونجي پت پئي

(20) روهيڙا ۽ (17) ريل، پرين (18) پاڪر ڪوٺيام
 مھري (19) ڳتئين (20) ڳانئين، مون پانهون تو چيلھ،
 پوري جڳ جو جيل، پورا! ڪر يلجي وڃان.

(1) اڀي ڪنڌ (2) ڪنڌ سان ڪنڌ (3) واس، مٺڪار (4) ٽپڪي
 (5) نه وسرندڙ (6) وظيفا، ڇپڻ (7) ڪيترائي (8) ارادو (9) آباد (10) وڻ
 (11) ٿارپون (12) طاقت (13) طرف (14) دل سان لڳندڙ ڳالھ (15) چئو
 (16) سرمايو (17) سنئون وارياسو ميدان (18) عزت ڏيئي گمرايل
 (19) ڳتيل (20) ڳانين سان سينگاريل، ڳانيون پڻل

(21) سفيدن جيء چانو ۾ سورج لٿو پئي،
دلڙي ايئن چئي، جاقشورو ڪيئن ڇڏيون.

دوها

(1) وڻ ڦوٽهڙي جيڪا جيڪا وڻ ڦوٽهڙي هئي هتي وڻ ڦوٽهڙي
تنهنجو انگ انگ ائين انگوريو جيئن ڪا جيڪا (1) ڪنڊي

(2) واهونڊن سان هونءَ تہ وڻ وڻ تي هن پڪڙيا ڦل
تنهنجو انگ انگ بڻجي ويو آءُ (2) جوڳيڙي جو گل

(3) تون جي ايندين او ٻاجهرا! ترندي گوندر (3) گونءَ
هن اڻ هوند ۾ پي آچينديون، اڪڙيون ڳوڙهن بوند

(4) توڙي ايندڙ مر ڪورستو، قاسميءَ گهاٽ تي آيو
او آزادي! پر متوالن، (4) پيرو ڪونه وڃايو

(1) ٿر ۾ هڪڙو وڻ (2) ٿر جو گل (3) ڏک جي ڪيفيت (4) چڪر

(5) تنهنجي منهن تي تر موهيٿرا سڪا سبونا روپاءِ
تنهنجا ڪومل ڳلڙا ائين جيئن * گل ٻاٽيءَ جا (1) پوپا.

(6) واچوڙن سان ڇڏيا اڏائي ڪوٽا جا سڀ (2) ڪٽ
ايندڙ مينهن سان سڀ ڪنهن جوءَ مه وڌندي ٿيندا وڻ.

(7) ڪونه ڏٺوسين ڪونه (3) ڪارايل ساجو ٿيو يا ڪاپو
نينهن وارن سان نڪري پياسين پوءِ ته گيوشين (4) داپو.

(8) ڪوبه نه ڄاڻي نام اسان جو ڪوبه نه ڄاڻي (5) ڪام
پوءِ به اسان جا ويڙه وڻن جي پَن پَن ڪي (6) پرنام

(1) پورو گل، لسو گل جو حصو (2) داڻا (3) ڪارڙو تتر (4) ٺڪاڻو منزل
(5) ڪم ڪرت (6) سلامه نياز منديون * وونشڻ جو گل

(9) توتہ چيو ٿي پنهنجو من آءِ جنهن سان چاهي لائيءِ
وينجھڙ هٿَ جي مُنڊي ناهيءَ من جو چاهي پائي

(10) ڪوبه اسان جو دام نه ڄاڻي ڪوبه نه ڄاڻي (1) مولءُ
پوءِ به پيا (2) برساتينداسين ٻول پري ڪي جهولءُ

(11) ڇا تون هي پي ڪونه ٿي ڄاڻين دنيا جو وهنوار
ويچن ڇو ٿيون ننگ نياڻيون، بيڪ گهرن ڇو پار.

(12) هن سنسار جي هر ڪنهن سک ڄام توهان مان (3) سرڄڻمار
پوءِ به پيٽ بڪايل تنهنجو منهنجا ننگا پار.

(1) مله (2) وسائينداسين (3) تخليقڪار

:

(13) رڄ (1) ڪٽوي ۽ رڄ وسي، رڄ رڄ ڀري (2) ٿياڻ،
ڪنهن ڪنهن ڏس جا (3) پھيڙا ڪندا (4) وس (5) وراڻ.

(14) ڏات ٽنهنجيءَ لئه مرڪو خالي ڄمول چوي ٿو مون کي ڏئي،
دل گھٻرائي واک هلن پيا، ڏات ٽنهنجي نيلا نه ٿئي

(15) ڳولي ڌرتيءَ چار (6) طنابون، ڍونڍي (7) روءِ زمين،
پئسي وارا پيار چا ڄاڻن، يار ڪيو مسڪين.

(16) سوچ ته شاعر! درد هي ٽنهنجا هوءَ سنيپالي سگهندي؟
هن جي پوٽي ليرون ليرون، ڳوڙها ڇا سان اگهندي؟

(17) وعدن جا رانديڪا ڏيو ٿا هيءَ به ته سوچيو پيار!
رانديڪو ٿنڀندو ٿي ٿنڀندو ڪيڏانهن ويندو پيار.

(1) ڀلي ڪٺو ڪنوي (2) پاڻي جو تلاءُ (3) مسافر (4) وٺل ملڪ (5) موت،
ورائي (6) ڇيڙا، حدون (7) پوري ڌرتيءَ سڄي زمين

1. ڪوڙ ڪي ڪنڌ ۽ ڪنڊ هڻندڙ، ڪونڌر ڪلنگيدار لطيف
ڪامل، عامل، صالح، سالم، شاه، مٺام سردار لطيف
وحدانيت جو ورق ورائي، سنڌ ڪيڙي بيدار لطيف
دُعا دلڙيءَ مان ٿي نڪري، هر هنڌ منجه هر حال لطيف
جيئڻ جاني، پيچ پٽائي، جيءَ جيءَ جيئڻ لال لطيف

2. ڪاهوڙي ڏس! ڪيئن ۾ وو! تنهنجي ڪن پياتا لطيف
هارپڙا ڏس! هرڙن تي وو! لڏندي ڳائڻ لات لطيف
تنهنجون ڪافيون، بيت ۽ وايون وانگيڙن جي وات لطيف
سنڌڙيءَ وارا سڀئي تنهنجي، ڪريون ڦيل مقال لطيف
جيئڻ جاني، پيچ پٽائي، جيءَ جيءَ جيئڻ لال لطيف

3. اڄ به مارڻي بند ۾ بيهوس، عمر ڪري ايلاز الا!
اڄ پي نوري ڏس سمي ڪي، نت ڪري پئي نياز الا!
اڄ پي راڻي ڪارڻ روڻي، مومل منجه مجاز الا!
منزل پيڙو ڪوبه نه ٿيڙو سَوَ لنگهي ويا سال لطيف
جيئڻ جاني، پيچ پٽائي، جيءَ جيءَ جيئڻ لال لطيف

4. ويٽنامين کان وڌوڙيندڙ، ڍٽ سندا هي ڍاٽيڙا
آتا آزاديءَ لاءِ آهن. ملڪ موهر جا ماٿيڙا
هيڏانهن هوڏانهن ڪينڪي هٽندا، ثابت رهندا ساٿيڙا
ڳاٽ اُچي سان ڳائيندا پيا، ڳيرو تنهنجي ڳالھ لطيف
جيئڻ جاني، پيچ پٽائي، جيءَ جيءَ جيئڻ لال لطيف

5. تڙين پيا ڏس تونس انڊار هو! انسانن جا لاش الا!
 ڪاري پاڻيءَ ۾ ڏس مڪڙيون، پرزا ٿي ويون پاش الا!
 آهن اڪيون اپڻ ۾ اٽڪيل، ڪهل ڪري آڪاش الا!
 پاڻيءَ ڌاران پنوهارن جو، جيئن آ جنجال لطيف
 جيئن جاني پيڇ پٽائي، جيءَ جيءَ جيئن لال لطيف.

6. موهر، چاهي ماڻهون ٿڙا وڻ! جانارن جيئن منجه ڇهل
 اسڪولن ريءَ علم نه آهي، پر ڏس ڪنهن کي ناه ڪهل
 ڪير هينئرير! سار لهي، جو ميمبر ايندا ووت مهل
 ڪرسيءَ ڪارڻ قوم تي قاتل، قهري ڪندا ڪال لطيف
 جيئن جاني پيڇ پٽائي، جيءَ جيءَ جيئن لال لطيف.

7. آه! مٿا علاج بنان ڙي! ماروڙا مظلوم وتن
 پيڙ ام ڏس تڙپي تڙپي مرنڊاسي مغبوم وتن
 سهڻا سائين شاه! شفا کان ماروڙا محروم وتن
 سڌڪي ساه ڏين پيا سانگي، سوڌو آل عيال لطيف
 جيئن جاني پيڇ پٽائي، جيءَ جيءَ جيئن لال لطيف

8. اڄ پي آهي هٿ اسانجي، شاه سندن رسالوڙي
 اڄ پي آهي لال لب تي، نرمل تنهنجو نالوڙي
 اڄ پي دلبر دل ۾ تنهنجو زخم اڃان آ آلوڙي
 توکي ياد ڪندو او! تارڪ باغي بهرحال لطيف
 جيئن جاني پيڇ پٽائي، جيءَ جيءَ جيئن لال لطيف

لاڙ ڪاڇي اتر ۾ به ڪامڻ گهڻا
 دل تان دادوءَ جو جادو لهي ٿي نٿو
 پنهنجي رولاڪ پيرن کي رد ڪيون مگر
 جيءَ جوڳي ڪنهن نگريءَ رهي ٿي نٿو
 تنهنجو سڀني سڪين ۾ اُچو ڳاٽ آ
 ٿوتي آواره شاعر لکيو آ غزل
 ڄامشوري جا پٿر به لرزيو وڃن
 تنهنجي اک جي ڪٿورين ۾ ڦهليو ڪُڇل
 تنهنجيءَ چوٽيءَ جي پنهي سَرُن جو قسم!
 تنهنجي سڊول ڪلهن جي آروٽ ڄڻ
 ڪا ڪويتا جيءَ مستيءَ جي پالوٽ آ
 سَو پيرم تڏا پڇن سَو وهم ٿا وڙهن
 تون ڪلين ٿي ته تارن ۾ ڦڙڦوٽ آ
 هيءَ اڃان ڪالهه جي ڳالهه آ جان جان!
 تنهنجا واعدا دلاسا مڙهي دلبريون
 منهنجيءَ برباد دل کي ميسر هيون
 تنهنجي چوڙين جي ٿاهوءَ جان چٽڪا سئي
 ٿي جوانيءَ جون قاتل بهارون ڪٿيون
 وقت جي وير سان ڪير ٿو قد ڪڇي؟
 وقت ڪوڙين ڪٽائون لٽيندو رهيو
 توکي ڪارن حويلين جي دنيا وڻي
 تنهنجو شاعر گهنگهر ڏينهن ڪٽيندو رهيو.

ڊاٽڪي گيت

ريسائڻا ڪيان ڀلا راڻا نه ڪو آڻو نه ڪو. آڻو
منها جيئن منتان تها جا ماڻا نه ڪو آڻو نه ڪو ڄاڻو

تھا جي ڪر هيليئي ري ڪڻڪ نان ڪن منها جا ترسين ٿا
ڪران ڪهڙي خبر راڻا! نڀاڳا نيڻ برسن ٿا
منها جا هٿڙا هنجھو هاڻا نه ڪو آڻو نه ڪو ڄاڻو
بلم جي رين مڻين باتان سانڻيڻان نان سنائون ٿي
ڪليجي را ڪڍي ٽڪرا ڪانگليان نان ڪڙائون ٿي
هسن بولن ڪيا هلراڻا نه ڪو آڻو نه ڪو ڄاڻو

تھا جي سانگي سڄو سنسار مين چوڙيو سڻو ساڄن
منها جي چيتي اڱڻ آڻو تو سمجھان آپ وڌ ڀاڱن
رچين رسن راڳ رامائڻا نه ڪو آڻو نه ڪو ڄاڻو.

ادب دوستن لاءِ خوشخبري

مشهور شاعر حليم باغي جي ڪتاب

”اڙي شهرِ جانان“ جو ٻيو چاپو ڇپجي

چڪو آهي، جيڪو توهان کي رعايت سان

پارس ڪمپوزنگ اينڊ پرنٽنگ ايجنسي

تان ملي سگهي ٿو.

اڻڊريس: سامهون قومي بچت بئنڪ

حيدرچوڪ، گاڏي کاتو حيدرآباد، سنڌ.

موبائل: 0300-3014195

آئون سمجھان ٿو ته هر دور جي
هڪ مخصوص زبان ٿيندي آهي ۽
وقت جي ان زبان جو نالو شاعري
آهي. هڪڙي دور جي حالتن ۽
ڪيفيتن جو چيٽرو خوبصورت
اظهار ان جي شاعريءَ ۾ هوندو
آهي. ايترو جاندار ۽ جاندار اظهار
ادب جي ڪنهن به صنف ۾ ٿي
نه ٿو سگهي. آءٌ هونئن ته شاعر به
نه آهيان ۽ شعر ٺاهي ۽ جي به
ايتري هام نٿو هٿان ٿيڻ هوندي
به سٺي شاعريءَ جي هڪ بين
الاقوامي وصف هجڻ ۾ غنائِي
ڪيئن هجڻ کپي. حليم جي
شاعريءَ ۾ اعليٰ پائي جي
موسيقي هوندي آهي. حليم جي
لفظن جو سحر جملن جي بي
ساختگي ۽ رواني سندس گهڻن
پڙهندڙن ۽ ٻڌندڙن وانگر مون کي
به محسوس ٿيندي آهي.

جميل لاشاري
ميرپورخاص

پڙهندڙ نسل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪ ”لڙهندڙ نسل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻَ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:
انڌي ماءُ جڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لڙهندڙ، ڪڙهندڙ، ڪڙهندڙ، پڙهندڙ، چُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙ، پاڙي، ڪاڻو، ڀاڄوڪڙ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان انهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڍي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻَ، ويجهڻَ ۽ هِڪَ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پڻ) ڪا به تنظيم ناهي. اُن جو ڪو به صدر، عهديدار يا پايو وجهندڙ نه آهي. جيڪڏهن ڪو به شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو ڪوڙو آهي. نه ئي وري پڻ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو به ڪوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پڻ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسل وارا پڻ به مختلف آهن ۽ هوندا. اهي ساڳئي ئي وقت اداس ۽ پڙهندڙ، ٻرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پڻ ڪا خصوصي ۽ تالي لڳل Exclusive Club نه آهي.

ڪوشش اها هوندي ته پڻ جا سڀ ڪم ڪار سهڪاري ۽ رضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي ته ڪي ڪم اجرتي بنيادن تي به ٿين. اهڙي حالت ۾ پڻ پاڻ هڪٻئي جي مدد ڪرڻ جي اصول هيٺ ڏي وٺ ڪندا ۽ غير تجارتي non-commercial رهندا. پڻن پاران ڪتابن کي ڊجيٽائيز digitize ڪرڻ جي عمل مان ڪو به مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊجيٽائيز ڪرڻ کان پوءِ اهم مرحلو ورهائڻ distribution جو ٿيندو. اهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو ته ڀلي ڪمائي، رڳو پڻن سان اُن جو ڪو به لاڳاپو نه هوندو.

پڙهندڙ نسل . پڻ The Reading Generation

پَننَ کي گليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وس پٽاندڙ وڌ
 کان وڌ ڪتاب خريد ڪري ڪتابن جي ليکڪن، ڇپائيندڙن ۽
 ڇاپيندڙن کي همٿائن. پر ساڳئي وقت علم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ
 کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رڪاوٽ کي نه مڃن.
 شيخ اياز علم، ڄاڻ، سمجھ ۽ ڏاهپ کي گيت، بيت، سٺ،
 ڀُڪار سان تشبيهه ڏيندي انهن سڀني کي بمن، گولين ۽ بارود
 جي مد مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو ته:
 گيت به ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪرن ٿا.

... ..

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جڳ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇڻن ٿا؛
 ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي منجهه پهچڻ ڇڻن ٿا؛

... ..

ڪالهه هيا جي سُرخ گلن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛
 گيت به ڄڻ گوريلا آهن.....

... ..

هي بيت اُٿي، هي بم-گولو،

جيڪي به ڪٽين، جيڪي به ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فرق نه آ، هي بيت به بم جو ساٿي آ،

جنهن رڻ ۾ رات ڪيا راڙا، تنهن هڏ ۽ چم جو ساٿي آ -

ان حساب سان اڻڄاڻائي کي پاڻ تي اهو سوچي مڙهڻ ته
 ”هاڻي ويڙهه ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نه
 وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني آهي.

پڙهندڙ نسل - پ ن The Reading Generation

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪتابي ڪيڙن وانگر رڳو نصابي ڪتابن تائين محدود نه هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڍي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسل جا پَنَ سڀني کي **ڇو، ڇا، ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جواب ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي ان سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاڪي پائي چيو ته ”منهنجا پاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ.“
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)

پڙهندڙ نسل - **پَنَ** The Reading Generation